

स्थपणा राखण्याविषयी मुचलका देण्याचा हुकूम आपणास कां होई नये ह्यांचे कारण दाखवावयाकरिता, समन्सांत लिहिलेल्या वेळेस व ठिकाणी हजीर होण्याविषयी समन्स त्या मनुष्यास करण्याचा अधिकार त्याला आहे.

१. माजिस्त्रेताकडे कोणा माणसाच्या गैर वर्तणुकीविषयी प्रातिज्ञेवर कोणी फिर्याद लेखी दिली असून ती खबर त्या माजिस्त्रेतास खरी वाटेल तर तितक्या वरूनच त्या गैर वर्तणुकीच्या माणसाचा मुचलका घेण्यास हरकत नाही. फिर्याद करणाराची जबाबानी मुचलका ध्यावयाच्या माणसासमोर झालीच पाहिजे असे नाही. ह्याच प्रमाणे दुसरा ठराव असून त्यांत जी जामीन मुचलका घेण्याची रक्कम ठराविली असेल तितके रुपये आरोपिताने अमानत ठेविले असल्यास घेण्यास कांहीं हरकत नाही असे ठराविले आहे. (क. हा. को. व्हा. ७ प्र. ३० ता. ६ फेब्रुवारी सन १८६१)

२. अन्यायाने कैदेत ठेविले अशी फिर्याद एका माणसावर झाली होती ती नाशाबूद झाली सबब त्या माणसापासून ह्या कलमाप्रमाणे जामीन मुचलका घेण्यास ती फिर्याद भरवसा ठेवण्यासारखी नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ प्र. १ ता. ९ जुलै सन १८६८)

३. सदरप्रमाणेच कलकत्ता हा. को. फौ. ठ. व्हा. १० प्र. ११२ ह्याजवर ही एक कच्चा छापला आहे. त्यांतिल मूळ फिर्याद अन्यायाची मंडळी असल्याबद्दल होती. ती फिर्याद आरोपितावर नाशाबूत झाली असून त्यापासून जातमुचलका ५००० रुपयांचा घेण्याचा माजिस्त्रेताने ठराव केला. तो क. हा. को. तर्जिने रद्द केला. कारण झालेली फिर्याद जर गुन्हा झांबाद करण्यास विश्वास ठेवण्यालायक नाही तर ती फिर्याद जात मुचलका घेण्यासही लायक नाही असे स्पष्ट समजले पाहिजे.

४. ह्या कलमांत आपासून जामीन मुचलका ध्यावयाचा त्याला तसा जामीन मुचलका त्यापासून कां घेऊं नये हें दाखविण्यासाठी समन्स करावे असे लिहिले आहे. सबब नेमल्या तारखेस तो हजर झाल्यावर आ पाह्यावरून असा हुकूम करणे माजिस्त्रेतास योग्य वाटेल तो पुरावा त्याच्या समोर झाला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. १० प्र. ४६ क. हा. को. व्हा. ८ फौ. ठ. प्र. ७९)

५. मुख्य पोलीस अमलदार ह्यांस दंगा वगैरे होईल असे वाटल्यास त्याने काय करावे ह्याबद्दल सन १८६१ चा आक्ट ५ क. १७ पहा.

६. राणी सहेबांची प्रजा म्हणविणाऱ्या युरोपियनावर ह्या व पुढील कलमाप्रमाणे काम चालविण्यास जिल्हा माजिस्त्रेत किंवा पूर्ण अधिकारी माजिस्त्रेत ह्यांस ते जस्टिस आफ् दि पीस नसले तरी अधिकार आहे. असे सन १८६१ चा आक्ट ५ क. १६ ह्यांत सांगितले आहे.

७. ताब्यांतील माजिस्त्रेतांनं केलेला रिपोर्ट ह्या कलमाप्रमाणे काम चालविण्यास पुरे आहे. (म. हा. व्हा. २४. २४ व ह्याप्रमाणेच पोलीस अंमलदाराचा रिपोर्ट पुरे आहे.)

८. असा हुकूम क. २८२ प्रमाणे करण्याच्या पूर्वी किर्यादी व आरोपित माजिस्त्रेतापुढे हजर असले पाहिजेत असे नाहीं. असे करण्याची जरूर इतकीच की, आरोपितास आपल्यावरील दोष घालविण्याची संधी मिळावी. (क. हा. को. व्हा. ८४. ७९)

९. माजिस्त्रेतांनं आपल्या हुकुमांत असे लिहिले पाहिजे की, ज्या मनुष्यास मुचलका देण्याविषयी हुकूम केला आहे तो मनुष्य दंगा वगैरे करणार आहे किंवा जेणेकरून दंगा वगैरे होईल असा संभव आहे अशाबद्दल आपणास भरंवसा ठेवण्याजोगी खबर लागली आहे. (क. हा. को. व्हा. ६४. ९३)

२८३. बातमीचें हाशील, मुचलक्याची रक्कम, व तो किती दिवस चाला समन्स कसे असावे. या, व जामीन पाहिजे असल्यास किती जामीन असावे, व प्रत्येक जामिनाच्या जामीनकदव्याची रक्कम किती असावी, हें सर्व त्या समन्सांत लिहिलें पाहिजे. ज्या मनुष्यावर किर्याद झाली त्यावर समन्स बजाविण्याची जी रीत ह्या आक्तांत सांगितली आहे त्या रीतीनं हें समन्स बजाविलें पाहिजे.

२८४. मुचलका घ्यावयाचा तो ह्या आक्ताच्या शेवटीं जोडलेल्या कागदांत (१) निशाणीच्या नमुन्याप्रमाणे, अगर त्याच्या अभिप्रायाप्रमाणे, असावा. त्यांत दंडाची रक्कम लिहावयाची ती ज्या गोष्टीबद्दल मुचलका घ्यावयाचा त्या गोष्टीच्या स्वरूपाकडे व ज्या मनुष्यापासून मुचलका घ्यावयाचा त्याच्या ऐपतीकडे बरोबर नजर देऊन ठरविली पाहिजे. आणि जामीनकदव्यांत जी रक्कम लिहून घ्यावयाची ती मुचलक्यांतील दंडाच्या रकमेहून ज्यास्त नसावी.

फौजदारी खटल्यांत मुचलके घेणें ते साध्या कागदावर ध्यावे. (सन १८६७ चा आक्त २६ पारिशिष्ट ब क. १)

२८५. ज्या मनुष्यास समन्स झालें तो नेमलेल्या दिवशीं हजीर न झाला, धरण्याविषयी वारंत. तर समन्स बरोबर बजाविलें होतें अशी मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताची अगर दुसऱ्या कामगाराची खातरी झाली असतां, त्याला तो मनुष्य धरण्याविषयी वारंत करण्याचा अखत्यार आहे. परंतु पोलीस कामगारानें रिपोर्ट केल्यावरून, अगर खरी मानावयाजोगी कांहीं बातमी लागल्यावरून, मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास असें वाटेल कीं, लोकांचा स्वस्थपणा मोडला जाण्याचें भय मानण्यास योग्य

कारण आहे, तरी अमुक मनुष्य लागलाच धरिला असतां त्याचा प्रतिबंध व्हावयासारखा आहे, तर तो मनुष्य धरण्याविषयी कोणत्याही वेळेस वारंत करण्याचा अधिकार त्या माजिस्त्रेतास आहे. पोलीस कामगारानें केलेल्या विपोतर्चें अगर लागलेल्या बातमीचें हशील लिहून ठेविलें पाहिजे.

२८६. मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास पुरतें न्या मनुष्याविरुद्ध बातमी ला- कारण दिसलें तर ज्या मनुष्याविरुद्ध बातमी लाग- गली त्याला जातीनें हजीर होण्या- ली त्याला जातीनें हजीर होण्याची माफी देण्याचा ची माफी देण्याचा अखत्यार मा- आणि आपल्या तर्फेनें काम चालविण्यास चालीप्रमा- णें मुखत्यार झालेल्या मनुष्याच्या मार्फतीनें हजीर होऊन मागितलेला मुचलका देण्याची किंवा आपणास मुचलका देण्याचा हुकूम कां होऊं नये ह्याचें कारण दाखविण्याची परवानगी होण्याचा अखत्यार त्यास आहे.

१. कलकत्ता हायकोर्टानें असें ठरविलें आहे कीं माजिस्त्रेतानें आरोपित व ज्या मनु- ष्याविषयी कांहीं खबर लागली आहे असा मनुष्य ह्यांस हजर राहण्याविषयी हुकूम केला असतां त्यावर अपील नाहीं. (नं. ५६७ सन १८६२) कायदेशीर मुखत्यारा- विषयी क. ४३२ ब्यावरील टीप पहा.

२. बाब १९ क. ३०७ ह्यांत असें लिहिलें आहे कीं ह्या बाबेप्रमाणें साक्ष किंवा पुरावा घेणें तो कलमें २६७, २६८ ह्यांत सांगितल्याप्रमाणें घ्यावा. (ह्या कायद्याची कलमें २६७, २६८ पहा)

२८७. ज्या मनुष्याच्या विरुद्ध बातमी लागली तो हजीर झाल्यावर अगर, ज्या मनुष्याविरुद्ध बातमी ला- मुखत्याराच्या मार्फतीनें हजीर होण्याची परवानगी गली तो सोडून देणें. त्यास सिलाली असल्यास त्याचा मुखत्यार हजीर झाल्यावर, लोकांचा स्वस्थपणा राखण्याविषयी त्यापासून मुचलका घेण्यास कारण आहे अशी मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताची अगर दुसऱ्या कामगाराची खातरी न झाली, तर त्या मनुष्यास सोडून देण्याविषयी त्यानें हुकूम केला पाहिजे.

२८८. लोकांचा स्वस्थपणा राखण्याकरितां जामिनासुद्धां अगर जामिना- मुचलका देण्याचा हुकूम माजि- वांचून तशा मनुष्यापासून मुचलका घेणें जरूर आहे स्त्रेतानें केला असतां तो न मानि- अशी मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताची अगर दुसऱ्या न्याचा परिणाम. कामगाराची खातरी झाली, तर त्यानें त्याप्रमाणें हुकूम केला पाहिजे; आणि त्या मनुष्यानें तो हुकूम न मानिला, तर त्या मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास तो मनुष्य तुरुंगांत पाठविण्याचा अधिकार आहे.

१. ह्या कलमाप्रमाणे झालेले हुकुमांवर अपील चालणार नाही. झालेला हुकूम गैर कायदा आहे असे जज्जास वाटल्यास त्याने क. ४३४ प्रमाणे हायकोर्टास रिपोर्ट करावा. (क. हा. को. नं. १०१४ सन १८६३)

२. ह्या कलमा प्रमाणे जामीन घेण्याचा ठराव करण्यास माजिस्त्रेतासमोर कायदे-शीर पुरावा पाहिजे. (मुं. हा. ता. ११ फे. स. १८५९ जीवनजीचे कण्यांत)

२८९. लोकांचा स्वस्थपणा राखण्याविषयी जामिनासुद्धा अगर जामिना-कैदेची मर्यादा. वांचून कोणा मनुष्यापासून मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने मुचलका घ्यावयाचा त्याची मुदत एक वर्षाहून अधिक नसावी. मागाल कलम २८८ ह्याच्या आधाराने कोणी मनुष्य तुरुंगांत पाठविला असता, त्या मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताच्या अगर दुसऱ्या कामगाराच्या हुकुमावरून तो एक वर्षाहून अधिक तुरुंगांत राहू नये; आणि त्या मुदतीच्या आंत त्या मनुष्याने तो हुकूम केव्हांही मानिला तर ते व्हांच त्याला सोडून दिले पाहिजे.

१. कोणी मनुष्यास जामीन न दिल्याबद्दल तुरुंगांत घातल्यास त्यास मजुरी करण्यास लाऊं नये. (प्रि. पृ. १४३)

२९०. लोकांचा स्वस्थपणा राखण्याकरिता कोणापासून एक वर्षाहून अधिक मुदत वाढविणे. थिक मुदतीचा मुचलका घेणे जरूर आहे, असे मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास वाटल्यास तें पहिले वर्ष पुरे होण्याच्या पूर्वी ह्याविषयी आपला अभिप्राय व त्याची कारणे लिहून सेशन कोर्ताच्या हुकुमाकरिता त्याकडे त्या खटल्याचे कागद पाठविण्याचा अखत्यार त्याला आहे; आणि सेशन कोर्ताने मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने केलेल्या कामाचा तपास केल्यावर, आणि त्या कोर्तास जरूर वाटेल तसा आणखी तपास केल्यावर, कारण दिसल्यास एका वर्षाहून अधिक नाही अशा दुसऱ्या मुदती पर्यंत त्या मुचलक्याची मुदत वाढविण्याविषयी अधिकार त्या मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास देण्याचा अखत्यार त्या कोर्तास आहे. आणि सेशन कोर्ताच्या हुकुमावरून जी पुढची मुदत मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगार नेमील त्या मुदती पर्यंत लोकांचा स्वस्थपणा राखण्याविषयी मुचलका आणि जामीन मागितल्यास जामीनासुद्धा, तो मनुष्य न देईल, तर त्या नव्या मुदती पर्यंत अगर त्या मुदतीच्या आंत तो मुचलका देई तो पर्यंत, त्यास कैदेत ठेवण्याचा अखत्यार आहे.

२९१. मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताच्या अगर दुसऱ्या कामगाराच्या नज-
मुचलके व जामीनकदवे काढून रेस योग्य कारण आले असता, लोकांचा स्वस्थपणा
टाकणे.

राखण्याविषयी मागील कलमाच्या आधाराने घेत-
लेला मुचलका व जामीनकदवा काढून टाकण्याचा अखत्यार त्याला आहे;
आणि मुचलका न दिल्याबद्दल अगर जामीन न दिल्याबद्दल कैदेत ठेवलेल्या
मनुष्यास सोडून देण्याविषयी हुकूम करण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

२९२. कोणी मनुष्य जातीने हजीर होण्याविषयी दुसरा मनुष्य जामीन
जामीनकी काढण्याविषयी. राहिला असता त्यास आपली जामीनकी काढून
घेण्याविषयी मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास कोण-
त्याही वेळेस अर्ज करण्याचा अखत्यार आहे, तसा अर्ज झाला असता, ज्या
मनुष्यास तो दुसरा मनुष्य जामीन झाला तो आपल्यापुढे हजीर होण्याविषयी
अगर तो आणण्याविषयी त्या माजिस्त्रेताने समन्स अगर वारंट केले पाहिजे,
वारंताप्रमाणे अगर आपखुशीने तो मनुष्य हजीर झाल्यावर, मार्गे सांगितले-
ल्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने त्या जामिनाचा जामीनकदवा रद्द
करण्याविषयी हुकूम करून त्या मनुष्यास दुसरा जामीन देण्याविषयी हुकूम
केला पाहिजे; आणि त्याने जामीन न दिल्यास त्यास कैदेत ठेविले पाहिजे.

२९३. ह्या बाबेच्या आधाराने घेतलेला कोणताही जातमुचलका अगर दुसरा
मुचलक्यांत लिहिलेला दंड व- मुचलका ह्यांत लिहिल्याप्रमाणे वर्तणूक झाली नाही
सूत्र करण्याविषयी. असे मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतापुढे अगर दुसऱ्या
कामगारापुढे शाबूत झाले असता, कोणत्या पुराव्यावरून ही गोष्ट शाबूत झाली
ते त्याने लिहून ठेविले पाहिजे, आणि, त्या मुचलक्याच्या मालकाने मुचल-
क्यांत लिहिलेला दंड द्यावा अगर न देण्याविषयी कारण दाखवावे, असा
हुकूम केला पाहिजे; आणि त्याने पुरते कारण न दाखविले व दंड न दिला,
तर मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने त्या मुचलक्या-
च्या मालकाचा जो कांहीं जंगम माल जिब्द्याच्या माजिस्त्रेताच्या अधिका-
राचे हद्दींत सांपडेल तो जप्त करून व विकून दंड वसूल केला पाहिजे. आणि
दंड न भरल्यास व तशी जप्ती व विक्री करून तो वसूल होत नसल्यास, त्या
मुचलक्याच्या मालकास दिवाणी तुरुंगांत कैदेत ठेवण्याविषयी हुकूम करण्या-
चा अखत्यार मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे,
परंतु त्या कैदेची मुदत सहा महिन्यांहून अधिक नसावी.

दंडाचा पैसा माजिस्त्रेतास कमी करण्याचा अधिकार नाही. (मुं. हा. को. ता.
११ जानेवारी सन १८६४) वीरभद्र विन इराप्पा ह्याच्या कज्यांत.

२९४. एखाद्या जामीनकदव्यांत लिहिल्याप्रमाणें वर्तणूक झाली नाही असें जामिनापासून दंड वसूल करणें. मागें सांगितलेल्या माजिखेतापुढें अगर दुसऱ्या कामगारापुढें शाबूत झालें असतां, त्याच्या विचारास आल्यास, ज्या दंडास तो जामीन पात्र झाला असेल तो देण्याविषयी, अगर तो कां देऊं नये ह्याचें कारण दाखविण्याविषयी, त्यास नेतीस देण्याचा अखत्यार मागें सांगितलेल्या माजिखेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे; आणि त्यानें पुरतें कारण न दाखविलें आणि दंड न दिला, तर मुचलक्याच्या मालकापासून दंड वसूल करण्याच्या रीतीप्रमाणें त्या जामिनापासून मागें सांगितलेल्या माजिखेतानें अगर दुसऱ्या कामगारानें तो दंड वसूल केला पाहिजे.

बाब १९.

चांगल्या वर्तणुकीविषयी जातमुचलका व जामीन.

२९५. ज्याची उपजीविका कांहींच दिसत नाही अगर आपल्या ठावठिका-
सहा महिने पर्यंत चांगल्या वर्तणुकीविषयी जातमुचलका व जामीन मागण्याचा अखत्यार माजि-
खेतास केव्हा आहे. णाचा मजकूर खातरी होण्याजोगा ज्याच्यानें सांगव-
त नाही असा मनुष्य आपल्या अधिकाराच्या हद्दींत
उपून राहिला आहे असें जिल्ह्याच्या माजिखेता-
च्या अगर माजिखेताचा अधिकार चालविणाऱ्या कामगाराच्या नजरेस केव्हाही
आलें असतां, त्या मनुष्यास सहा महिन्यांहून अधिक नाही अशा मुदती पर्यंत
चांगल्या वर्तणुकी विषयी जातमुचलका व जामीन देण्याविषयी हुकूम करण्याचा
अधिकार घर सांगितलेल्या माजिखेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे.

१. ह्या १९ बाबे प्रमाणें अटकेंत राहिलेला मनुष्य पळून गेल्यास त्याला शिक्षा दे-
ण्याबद्दल नियम सन १८६७ चा आक्ट नं. ४ क. ३ ह्यांत सांगितला आहे.

२. आग्रा सदर कोर्ट व पंजाबचे जुडिशियल कमिशनर व सेंट्रल प्राव्हिन्सेसचे जु-
डिशियल कमिशनर यांनी असा ठराव केला आहे की ही बाब राणी साहेबांची प्रजा म्हण-
विणाऱ्या युरोपियनास लागू नाही. (प्रि. पृ. १४५)

३. क. १०१ वरून पोलीस अंमलदारांस माजिखेताच्या हुकुमांशिवाय क. १००
यांत सांगितलेले मनुष्य पकडण्याचा अधिकार आहे. क. २९५ ह्यांत सांगितलेली तज-
वीज केल्यामुळे अपराध झाला असतां किंवा गुन्हा झाला असतां जी कांहीं तजवीज हो-
णार तीस बाध येत नाही. (क. हा. को. व्हा. १ फौ. ठ. नं. १४)

४. सेशन जजानें चौकशी करून कैदी सोडल्यावर योग्य वाटल्यास त्यापासून चांगल्या वर्तणुकीचा जामीन घेण्याबद्दल आपलें मत द्यावें. (मुं. हा. व्हा. १ पृ. ९१ भिव्या वल्लद सुरजीम याच्या कज्यांत)

५. कोणा मनुष्यास चोरीच्या चार्जवर शिक्षा मिळाल्यास त्यापासून चांगल्या वर्तणुकीबद्दल जामीन मागतां येत नाही; कारण कायद्यांत लिहिल्याप्रमाणें छपून बसला होता असें म्हणतां येत नाही. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ५७)

६. ह्या कलमाप्रमाणें माजिस्त्रेतांनं केलेल्या हुकुमावर सेशन कोर्ताकडे अपील चालते. (क. ४०९ पहा.)

७. मद्रास हा. कोर्तांनं असें ठरविलें आहे कीं बाब १९ ह्यांतील खटल्यांत सर्वोर्दे नेट माजिस्त्रेत ह्यांस अधिकार नाही. (प्रि. पृ. १४५)

२९६. एखाद्या मनुष्याच्या आवृविषयी त्या मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रे-
 एक वर्ष पर्यंत चांगल्या वर्तणु- तापुढें अगर दुसऱ्या कामगारापुढें जो साक्षी पुरावा
 कीविषयी जातमुचलका व जामीन कोविषयी जातमुचलका व जामीन
 मागण्याचा अधिकार माजिस्त्रेतास झाला त्यावरून तो मनुष्य जवरीची चोरी करणारा
 केव्हा आहे. अगर घरफोड्या, अगर चोर, अगर चोरीचा माल
 समजून उमजून घेणारा, अगर दुष्ट रीतीनें उपजीविका करणारा, म्हणून प्रसि-
 द्ध आहे असें त्याच्या नजरेस केव्हांही आलें असतां, एक वर्षाहून अधिक
 नाही अशा मुदतोपर्यंत चांगल्या वर्तणुकीविषयी जातमुचलका व जामीन
 देण्याविषयी त्या मनुष्यास हुकूम करण्याचा अधिकार त्या मागें सांगितलेल्या
 माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे.

१. फक्त पोलिसाच्या रिपोर्टावरूनच ह्या कलमाप्रमाणें जामीन घेऊं नये. (मुं. हा. को. ता. १८ जानेवारी सन १८६६ गुलाब ह्याच्या कज्यांत.)

२. ह्या कायद्याचें कलम २९५ ह्यावरील टीप पहा.

३. ह्या कलमाप्रमाणें तजवीज केली तरी गुन्हा झाला असतां त्याबद्दल निराळी त-
 जवीज करण्यास बाध येत नाही. हीच टीप कलम २९५ ह्यास लागू आहे.

४. माजिस्त्रेतांनं कोणा मनुष्याची चौकशी करून कैदेची शिक्षा दिल्यावर असा हुकू-
 म केला कीं, कैद संपतांच चांगल्या वर्तणुकीचा एक वर्ष पर्यंत जामीन देण्याविषयी
 हजर करावा. तो हुकूम मुं. हा. को. वेकायदा म्हणून रद्द केला आणि असें ठरविलें
 कीं, कैदी सुटल्यावर कायद्याप्रमाणें तजवीज करावी. [मुं. हा. को. व्हा. ३ पृ. ३९
 क्रो. के.] लुणाजी बापूजी गाडकवाड ह्याच्या कज्यांत.

५. कोणी मनुष्य चांगल्या वर्तणुकीविषयी दुसऱ्यास नेहमीं जामीन होतो येवढ्याच-
 मुळें त्या मनुष्यापाशीं जामीन मागणें बरोबर नाही. (आग्रा हा. व्हा. ५ नं. १४९)

६. शिक्के ठरावांत शिक्केची मुदत संपल्यावर चांगले वर्तणुकेचा एक वर्ष मुदतीचा जामीन देण्याकरिता कैदीस आमचे समोर आणावा असे एका माजिस्त्रेताने लिहिले होते, परंतु तसे लिहिण्यास सदरहू कलमावरून अधिकार नसल्यामुळे हा कोर्ताने तो ठराव रद्द केला. (मुं. हा. को. व्हा. ३ फौ. ट. पृ. ३९)

२९७. एकाद्या मनुष्याच्या आठूविषयी त्या मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रे-
 एक वर्षाहून अधिक मुदती पर्यंत चांगल्या वर्तणुकीविषयी मुचलका व जामीन घ्यावयाचा असल्यास कसे करावे.

तापुढे अगर दुसऱ्या कामगारापुढे जो साक्षी पुरावा झाला त्यावरून त्या मनुष्यास जवरीची चोरी करण्याची अगर घर फोडण्याची अगर चोरी करण्याची अगर चोरीचा माळ समजून उमजून घेण्याची संशय आहे, किंवा तो मनुष्य इतका साहसी व घातकी आहे की, एक वर्षाच्या लहानशा मुदतीच्या अंती जातमुचलका व जामीन घेतल्याचाचून त्यास सोडिले असतां लोकांच्या त्रिवास भय होईल, असे त्या माजिस्त्रेताच्या अगर दुसऱ्या कामगाराच्या नजरेस केव्हांही आले असतां, त्याने हा आपला अभिप्राय लिहून ठेविला पाहिजे, आणि त्या मनुष्यापासून घ्यावयाच्या जातमुचलकाची व जामीन कदम्याची रक्कम किती असावी, व जामीन किती असावे, व तीन वर्षाहून अधिक नाही अशा कोणत्या मुदती पर्यंत ते जामीन राहिले पाहिजेत, ह्या विषयी जे आपले मत असेल ते लिहून त्याने केला हुकूम पाहिजे.

१. ह्या कलमाप्रमाणे व क. २९८ प्रमाणे जामीन देण्याविषयी माजिस्त्रेताने हुकूम केला तर त्यावर हायकोर्तात अपील चालणार नाही. (मुं. हा. को. ता. २ मार्च सन १८६४ शितारामपंत ह्याच्या कज्यांत.)

२. पीनलकोडची कलमे ४००, ४०१, ४१३ ही पहा.

३. सेशन जजाने पीनलकोडचे क. ३०७ प्रमाणे खून करण्याचा प्रयत्न केल्याबद्दल एकास शिक्षा दिली. हायकोर्ताने ती शिक्षा रद्द केली, परंतु कैदी हा वाईट चालीचा असून सहास काम करणारा होता सबब त्यास नुसता मोकळा सोडला असतां लोकांस उपद्रव होण्याचा संभव आहे म्हणून त्यापासून चांगल्या वर्तणुकीचा जामीन घेण्याचा हुकूम केला. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. २३ बेहारी ऊर्फ करीमबक्ष ह्याच्या कज्यांत.)

४. कोणी मनुष्य दंडेल आहे असे दिसते येवढ्यावरूनच त्यापासून कलम २९७ प्रमाणे जामीन घेणे बरोबर नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ६)

५. कलम २९७ प्रमाणे माजिस्त्रेताने वारंत दिल्यास त्यांत सेशन कोर्ताचा हुकूम येईपर्यंत कैदी अटकेंत ठेवावा असे लिहावे, परंतु ती कैद तीन वर्षांपेक्षा अधिक असू नये. (क. हा. को. व्हा. ९ फौ. प. नं. १)

२९८. मागील कलम २९७ ह्यांत सांगितल्याप्रमाणें जातमुचलका व खटल्याचे कागद सेशन कोर्ता- जामीन देण्याविषयी कोणाला हुकूम द्याला असतां पुढें हजीर केले पाहिजेत. हुकुमाप्रमाणें त्यानें मुचलका व जामीन न दिल्यास त्या खटल्याचे कागद कामाच्या धोरणानें जितके लवकर होईल तितके सेशन कोर्तापुढें हजीर केले पाहिजेत; मग त्यांचा तपास केल्यावर, व नवी माहिती व नवा पुरावा जरूर वाटला तो आणविल्यावर, त्या कोर्ताला योग्य दिसेल त्याप्रमाणें मार्गें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताचे अगर दुसऱ्या कामगाराचे हुकूम बहाल करण्याचा, अगर त्यांत फेरफार करण्याचा, अगर ते रद्द करण्याचा, अधिकार त्या कोर्ताला आहे.

१. ह्या कलमाप्रमाणें सेशन जजानें केलेल्या हुकुमावर अपील नाही. (आग्र. व्हा. ३ नं. १०८) माजिस्त्रेतानें कलमें २९५, २९६ प्रमाणें केलेल्या हुकुमावर कलम ४०९ प्रमाणें अपील आहे. (प्रि. ट. १४७)

२. सेशन कोर्तानें एखाद्या खटल्याचा निकाल केला असतां हुकुमाची नकल व ते बजाविण्याचें वारंत जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताकडे अगर तुरुंगावरील अधिकाऱ्याकडे पाठवावें; आणि त्यानें तो हुकूम बजावा. (क. हा. को. व्हा. ९ फौ. प. नं. १)

२९९. तसा मनुष्य लागलाच सोडून देण्याविषयी हुकूम केला असतां तीन वर्षांहून अधिक नाही- बहुत करून कांहीं अनर्थ होईल असें सेशन कोर्तास शा मुदती पर्यंत मुचलका व जामीन मागण्याचा अखत्यार सेशन कोर्ताला आहे. व जामीन न दिल्यास त्यास कैदेत ठेवण्याविषयी तीन वर्षांहून अधिक नाही अशी मुदत त्या कोर्तानें ठरविली पाहिजे.

१. कलम ३०१ व कलम २९८ ह्यांवरील टीप नं. २ ची पहा.

२. कलम २९९ प्रमाणें सेशन जजानें केलेल्या हुकुमावर अपील नाही. (आग्र. व्हा. ३ नं. १०८) परंतु कलम ४०४ प्रमाणें हायकोर्तास त्या हुकुमाची तपासणी करण्याचा अधिकार आहे. (क. हा. को. व्हा. ५ ट. १८)

३००. चांगल्या वर्तणुकीविषयी जातमुचलका व जामीन देण्याविषयी मुचलका व जामीन देण्याविष- सेशन कोर्तानें किंवा मार्गें सांगितलेल्या माजिस्त्रे- यांच्या हुकुमांत काय असावें. तानें अगर दुसऱ्या कामगारानें हुकूम करावयाचा असेल तेव्हां मुचलक्यांत व जामीन कदव्यांत रक्कम किती लिहावी, व जामीन किती असावे, आणि ज्यापासून मुचलका व जामीन मागितले त्याच्या चांगल्या वर्तणुकीची जबाबदारी किती मुदती पर्यंत त्या जामिनावर असावी, हें त्या हुकुमांत लिहिलें पाहिजे. मुचलका व जामीनकदवा ह्या आवृत्त्याच्या

शेवटीं जोडलेल्या कागदांतील (फ) निशाणीच्या नमुन्याप्रमाणे, अगर त्याच्या अभिप्रायाप्रमाणे, असावा.

३०१. मागील कलमांच्या आधारेने जातमुचलका व जामीन देण्याविषयीं मुचलका व जामीन न दिल्यास कोणास हुकूम झाला असतां, त्याने हुकुमाप्रमाणे मुचलका व जामीन न दिल्यास, तो मुचलका व

जामीन देई पर्यंत त्याला कैदेत ठेविलें पाहिजे. परंतु कोणापासून ज्या मुदतीचा मुचलका व जामीन मागितला असेल त्या मुदती-हून अधिक मुदती पर्यंत त्यास कैदेत ठेवूं नये.

१. चांगल्या वर्तणुकीचा जामीन कोणापाशीं मागितला असून तो त्याने न दिल्या-मुळे तो मनुष्य कैदेत राहिला असेल तर त्याच्या कैदेची मुदत संपतांच तो मनुष्य वॉईट चालीने आपला निर्वाह करील किंवा लबाडीचे व्यापार करील अशाविषयी नवा पुरावा घेतल्याशिवाय त्यापासून पुनः जामीन मागतां येणार नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ ४. १९ ता. २ दिसेंबर सन १८६५)

२. जामीन न दिल्याबद्दल कैद कोणत्या प्रकारची असावी ह्याबद्दल वाहिवाट सार-खी चालत नाही. (क. हा. को. आग्रा सदर कोर्ट) व अयोध्याचे जुडिशियल क-मिशनर यांनी असा ठराव केला आहे कीं, कापद्यांत कैदेत ठेवावे येवढेंच लिहिलें आहे तेव्हां ती कैद साधी असावी. (क. हा. को. सरकपुलर नंबर २३ सन १८६२) पंजाबचे जुडिशियल कमिशनर यांनी असा हुकूम केला आहे कीं, कैद सक्तमजुरीची असावी, परंतु साधी दिली असतां चालेल. (ता. २८ जून सन १८६२ नं. ३१५५) मद्रास हायकोर्टाने कांहीं स्पष्ट न लिहितां कायद्याप्रमाणे करावे असा हुकूम दिला तेव्हां तुरुंगाचे अधिकारी ह्यांस योग्य वाटेल तसे त्यानें करावे असें दिसते.

३. जामीन न दिल्याबद्दल कोणी मनुष्य कैदेत असतां पळून जाईल किंवा पळून जाण्याचा प्रयत्न करील तर तो एक वर्षाच्या सक्तमजुरीच्या अगर साध्या कैदेस अगर वंडास अगर दोन्ही शिसेस पात्र आहे. (सन १८६३ चा आक्ट नंबर ४ क. ३)

३०२. जिल्याचा माजिखेत अगर माजिखेताचा अधिकार चालविणारा मुचलका व जामीन देण्याविषयीं दुसरा कामगार अगर त्याच्या ताब्यांतील कोणी व्यक्तीस हुकूम झाला आहे तशा मनु-ष्यास माजिखेतानें केव्हा सोडून

कामगार ह्याच्या हुकुमाप्रमाणे चांगल्या वर्तणुकी-विषयीं जातमुचलका व जामीन न दिल्याबद्दल कोणी मनुष्य कैदेत ठेविला असून तो मनुष्य सोडिला, असतां लोकांस अन-थाचें भय होणार नाही, असें त्या माजिखेताचे अगर माजिखेताचा अधिकार चालविणाऱ्या दुसऱ्या कामगाराचें मत असलें, तर, त्याच्या विचारास आल्या-

स दुसऱ्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास न विचारितां कोणत्याही घेलेस त्या मनुष्यास सोडण्याचा अधिकार त्याला आहे.

३०३. हुकुमाप्रमाणें चांगल्या वर्तणुकीविषयीं जातमुचलका व जामीन त्याने रिपोर्ट केला करावा. न दिल्याबद्दल सेशन कोर्ताच्या हुकुमावरून कोणी मनुष्य कैदेत ठेविला असून, तो मनुष्य तसा मुचलका व जामीन घेतल्या वाचून सोडिला असतां अनर्थाचें भय नाहीं, असें मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताचें अगर दुसऱ्या कामगाराचें मत असलें, तर ज्या कोर्तानें मुचलका व जामीन देण्याविषयीं त्या मनुष्यास हुकूम केला होता त्या कोर्ताच्या हुकुमासार्वीं त्या माजिस्त्रेतानें अगर त्या दुसऱ्या कामगारानें लागलाच ह्याविषयीं रिपोर्ट केला पाहिजे.

३०४. कोणा मनुष्यास दुसरा कोणी मनुष्य चांगल्या वर्तणुकीविषयीं जामीनकी काढणें. जामीन राहिला असतां, त्यास आपली जामीनकी काढण्याविषयीं मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास कोणत्याही घेलेस अर्ज करण्याचा अखत्यार आहे. तसा अर्ज झाला असतां ज्या मनुष्याकरितां तो दुसरा मनुष्य जामीन झाला तो आपल्यापुढें हजीर होण्याविषयीं अगर आपण्यविषयीं मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतानें अगर दुसऱ्या कामगारानें समन्स अगर वारंत केलें पाहिजे. वारंताप्रमाणें अगर आपखुशीनें तो मनुष्य हजीर झाल्यावर, मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेतानें अगर दुसऱ्या कामगारानें त्या जामीनाचा जामीनकदबा रद्द करण्याविषयीं हुकूम करून त्या मनुष्यास चांगल्या वर्तणुकीचा दुसरा जामीन देण्याविषयीं हुकूम केला पाहिजे, आणि त्यानें जामीन न दिल्यास त्यास कैदेत ठेविलें पाहिजे.

३०५. कोणा मनुष्यास दुसरा कोणी चांगल्या वर्तणुकीविषयीं जामीन राहिल्यास दंड देणें भाग पाडला असून तो जामीन राहिल्यानंतर, ज्यास जामीन राहिला त्या मनुष्यानें कांहीं अपराध केला असें शाबूत झाल्यामुळे त्या जामिनानें दिलेला जामीन कदबा अंमलांत आणिला पाहिजे, असें मागें सांगितलेल्या माजिस्त्रेताचे अगर दुसऱ्या कामगाराचें मत असेल तेव्हां, जामीनकदब्यांत लिहिलेला दंड देण्याविषयीं अगर तो कां देऊं नये ह्याचें कारण दाखविण्याविषयीं त्या जामिनाला त्यानें नोटिस दिली पाहिजे, आणि पुरतें कारण न दाखविलें तर त्या जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत त्या जामिनाचा जो कांहीं जंगम माल सांपडेल तो जप्त करून व विकून तो दंड वसूल केला पाहिजे. आणि दंड दिला नाहीं, व तशी जप्ती व

विक्री करून त्याचा वसूल होत नाही, असे असल्यास, त्या जामिनास सहा महिन्यांहून अधिक नाही अशा मुदतीपर्यंत दिवाणी तुरुंगांत कैद करण्याचा अखत्यार मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे.

१. कलम २९३ ह्यावरील टीप नंबर १ ची पहा.

३०६. ज्या मनुष्याविरुद्ध वातमी लागली तो जातीने हजर होण्याबद्दल समन्स आणि धरण्याविषयी वा- मागील बाब १८ ची हीत समन्स व धरण्याचे वारंरत करणे.

करण्याविषयी जे नियम सांगितले आहेत ते ज्या मनुष्यास चांगल्या वर्तणुकीविषयी जातमुचलका व जामीन देण्याविषयी हुकूम करावयाचा ते मनुष्य जातीने हजर होण्याबद्दल ह्या बाबेच्या अन्वये समन्स अगर वारंरत करावयाची त्यास लागू आहेत.

३०७. १८ व्या बाबेच्या अगर ह्या बाबेच्या अन्वये जी साक्ष घ्यावयाची बाब १८ ची अगर बाब ९ ची असेल ती ह्या आक्तांतील कलम २६८ ह्यास अनु- हित्या अन्वये साक्ष घेण्याची रीत. लक्षून कलम २६७ ह्यांत लिहिल्या रीतीने घेतली पाहिजे.

१. कलमे २६७/२६८ ही पहा.

बाब २०.

विशेष ठिकाणच्या पीडांविषयी.

३०८. कोणत्याही रहदारीच्या रस्त्यांतून अगर लोकांच्या जाण्या येण्याच्या पीडा दूर करण्याविषयी हुकू- जागेतून कायदेशीर नव्हे असा कोणताही अडथळा म करण्याचा अखत्यार माजिस्त्रे- तास आहे. अगर अशी कोणताही पीडा दूर केली पाहिजे.

अथवा एकादें कसब अगर एखादा धंदा लोकांच्या आरोग्यास अगर सुखास अपकारक असल्यामुळे बंद केला पाहिजे अगर दुसऱ्या ठिकाणी नेला पाहिजे.

अथवा अमुक इमारत बांधू दिली असता अगर अमुक ठिकाणी अमुक ज्वालाग्राही पदार्थ ठेवू दिला असता मोठी आग पेटण्याचे भय आहे म्हणून ती इमारत बांधू देऊ नये अगर तो ज्वालाग्राही पदार्थ तेथे ठेवू देऊ नये.

अथवा अमुक इमारत मोडकळीस आल्यामुळे पडावयासारखी आहे आणि पडली असता येणाऱ्या जाणाऱ्या लोकांस दुखापत होईल म्हणून ती इमारत काढली पाहिजे.

अथवा साधारण सर्व लोकांच्या जाण्या येणाऱ्या रस्त्या जवळ एखादे तळें अगर विहीर आहे त्या पासून लोकांस नुकसान न होई अशा रीतीने त्याचे भोंवती आवार बांधले पाहिजे असे कोणतेही जिल्ह्याचा अगर जिल्ह्याच्या विभागाच्या माजिस्त्रेतास कधीं वाटेल तेव्हां,

अमुक वेळेच्या आंत तो अडथळा अगर ती पीडा दूर करावी,
किंवा तें कसब अगर तो धंदा बंद करावा अगर दुसऱ्या ठिकाणी न्यावा.
किंवा ती इमारत बांधणें बंद करावें.
किंवा ती इमारत काढावी.
किंवा तो ज्वालाग्राही पदार्थ दुसरे ठिकाणी न्यावा.
किंवा तें तळें अगर ती विहीर याच्या भोंवती आवार करावें.

(जसें असेल तसें)

किंवा केलेला हुकूम अमलांत कां आणूं नये याचें कारण दाखविण्याकरितां अमुक वेळाचे आंत आपणापुढें अगर माजिस्त्रेताचे अधिकार चालविणाऱ्या इतर कोणा अमलदारापुढें अगर पहिले वर्गाचे ताब्यांतल माजिस्त्रेतापुढें हजीर व्हावें असा हुकूम तो अडथळा अगर ती पीडा करणाऱ्या मनुष्यास किंवा तें कसब अगर तो धंदा करणाऱ्या मनुष्यास किंवा त्या इमारतीचा अगर त्या पदार्थाचा अगर त्या तळ्याचा अगर त्या विहिरीचा धनी अगर बहिष्वाटदार अगर दिमतदार असेल त्यास करण्याचा अखत्यार जिल्ह्याचा अगर जिल्ह्याच्या विभागाच्या त्या माजिस्त्रेतास आहे.

१. खासगी गेल्ल्या रस्त्यांत अडचण करणे किंवा तो बंद करणे ह्या कृत्यांचा ह्या कलमांत समावेश होत नाही. अशा कामांत विरुद्धपक्षकारांस नोटिस दिली पाहिजे. ही पीडा राज रस्त्यावरील नसल्यामुळे त्याबद्दल दिवाणी कोर्तात फिर्याद चालविणे योग्य आहे. कलम १४ वरची टीप पहा. (क. हा. को. फौ. ठ. व्हा. २ पृ. ३६)

२. ह्या कलमाप्रमाणे पीडा दूर करण्याविषयी डिस्क्रिक्ट माजिस्त्रेतांनी हुकूम करणे तो ज्याकडून पीडा दूर करण्याची त्याला पीडा दूर कां करूं नये ह्याचें कारण दाखविण्याविषयीच्या योग्य मुदतीची नोटिस दिल्याचीचून करूं नये. ज्याला नोटिस केली त्याने जरी नेमल्या तारखेस आपली तक्रार जाहीर केली नाही किंवा दाखल केली नाही आणि काम तहकूब असेल तर ज्या कोणत्या पुढील तारखेस तें काम चालेल त्या वेळेस ती तक्रार माजिस्त्रेतास कळविल्यास त्याने ती ऐकिली पाहिजे.

३. एके तलावांतल कांहीं भागांत पाणी नसून गांवचे लोक केरकचरा टाकीत होते. तो तलावाचा भाग भरून काढण्याविषयी माजिस्त्रेताने ठराव केला. त्या

कामांत सेशन जज्जाचा असा अभिप्राय होता की, तळें हें पाणी साठविण्याची केवळ जागा आहे. सबब त्याला भोतालून कठडे घालणें इतकेंच माजिस्त्रेतास करणें काय-देशीर होईल. पण हायकोर्टानें असे ठरविलें की ह्या तळ्यांत काहीं जागा रिकामी असून तेथें घाण पडत होती. ती सार्वजनिक पीडा समजून माजिस्त्रेताने जी तजवीज केली ती बरोबर आहे. (क. हा. को. व्हा. १० पृ. २७)

४. एका रस्त्याच्या बाजूस तळें होतें. त्याची घाण येत असल्यामुळें ह्या कलमाप्रमाणें तें तळें खणून मोठें करावें म्हणून तळ्याच्या मालकास माजिस्त्रेताने नोटिस दिली. त्या कामांत क. हा. कोर्टानें असा ठराव केला की, तळ्याच्या पाण्यापासून जर लोकांस पीडा होत असेल तर ती पीडा दूर करावी असा हुकूम करण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार नाही; कदाचित मालकाच्या मनांतून ते तळें बुजवून टाकून पीडा दूर करण्याची असेल तर देखील होऊ शकेल. (क. हा. को. व्हा. १० पृ. ५१)

५. एका मनुष्याचें घर सार्वजनिक रस्त्यास अडचण आहे असे समजून तें काढण्याविषयी माजिस्त्रेताने ह्या कलमाप्रमाणें नोटिस दिली. नंतर क. ३१० प्रमाणें पांच माणसांच्या जुरीकडे पंधरा दिवसांच्या आंत त्यांनी माजिस्त्रेताचा हुकूम सयुक्तिक व योग्य आहे किंवा नाही याबद्दल रिपोर्ट करण्यासाठी तें काम पाठविले अमुक तऱ्हेने जुरीदारानें काम करावें ह्याविषयी काहीं एक हुकूम नव्हता. सबब प्रत्येक जुरीदारानें हें काम कसे करावें ह्याविषयी निरनिराळें धोरण मनांत आणिलें. परंतु जुरीदारांपैकीं चार गृहस्थांनीं तंट्याचें घर पाहून एकमतें असे ठरविलें की तंट्याचें घर सार्वजनिक रस्त्यावर मुळीच नाही. हा रिपोर्ट माजिस्त्रेताकडे पावल्यानंतर पांच दिवसांनीं माजिस्त्रेताने घराच्या मालकास अशी नोटिस दिली की जुरीदारांनीं नेमल्या वेळांत रिपोर्ट पाठविला नाही, सबब ही नोटिस पोहचतांच पंधरा दिवसांच्या आंत तुम्हीं आपलें घर पाडून टाकावें. घराच्या मालकानें क. ३१३ प्रमाणें कारण दाखविलें, परंतु माजिस्त्रेताने त्याचा काहीं विचार न करितां पाहिल्याप्रमाणें पुनः हुकूम दिला. सेशन जज्जानें घराच्या मालकाच्या अर्जावरून माजिस्त्रेताकडून कलम ४३४ प्रमाणें कागद पत्र मागविले. परंतु माजिस्त्रेताने सेशन जज्जास तुम्हास ह्या कामांत हात घालण्याचा अधिकार आहे किंवा नाही ह्याविषयी प्रश्न केला. आणि जबाबाची वाट न पाहतां पीनलकोडचें क. १८८ प्रमाणें घराच्या मालकास २५ दिवसांच्या कैदेची शिक्षा सरकारी हुकूम न मानण्याबद्दल दिली आणि तंट्याचें घर पाडून टाकविलें. शेवटीं तंट्याचे कागद पत्र माजिस्त्रेताने सेशन जज्जाकडे पाठविले. सेशन जज्जानें माजिस्त्रेताच्या हुकुमांत हात घालण्यास काहीं कारण दिसत नाही असे लिहून कागद परत पाठविले. ह्या कामांत माजिस्त्रेताने घराच्या मालकास दिलेली शिक्षा रद्द करून हायकोर्टानें असे ठरविले

की, सेशन जज्याचा हुकूम घेतांच माजिस्त्रेताने क. ४३४ प्रमाणे कागद पत्र पाठविणे जरूर होतें. आपण केलेला हुकूम कायदेशीर आहे किंवा नाही ह्याचा विचार अपील कोर्ट करित असतां घराच्या मालकास शिक्षा दिली हें अगदी गैरशिस्त केलें. घराचा मालक ह्याने क. ३१३ प्रमाणे जें कारण दाखविलें तें माजिस्त्रेताचा हुकूम संयुक्तिक व योग्य नाही असें मानण्यास बरोबर होतें. माजिस्त्रेताने घर पाडून टाकलें ह्याबद्दल घराच्या मालकानें फिर्दा करण्यास सन १८५० च्या १८ व्या आक्ता-प्रमाणे हरकत येते की, काय ह्याविषयी ठराव करण्यास आमच्या जबळ हल्लीं साधनें नाहीत सबब त्याविषयी आम्ही ठराव करूं शकत नाही. पण सदर आक्तावरून अशी हरकत येत असेल तर त्या आक्तांत फेरफार केला पाहिजे की काय ह्याविषयी विचार करावा लागेल. (मुं. हा. को. व्हा. २ ट. ४०७)

६. क. ६२ वरून ह्या कलमांत सांगितल्यापैकी कित्येक खटल्यांत संक्षिप्त चौकशी करण्याचा अधिकार माजिस्त्रेतास आहे. (क. ६२ वरील टीप पहा.)

७. पीनलकोडचे क. २६८ पहा.

८. माजिस्त्रेताने एकदां क. ३०८ प्रमाणे काम सुरू केल्यावर कलम ६२ प्रमाणे यास संक्षिप्त रीतीने काम चालवितां येत नाही. ह्या बाबेंत सांगितल्याप्रमाणेच काम चालविलें पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ८ ट. ३७)

९. कोणा मनुष्याने आपल्या घरापासून राजरस्त्यापर्यंत असलेली वाट बंद केली असतां ती वाट पुनः सुरू करण्याबद्दल माजिस्त्रेत हुकूम देऊं शकत नाही; कारण ती वाट राजमार्ग नव्हे. ज्या मनुष्याचे नुकसान झाले असेल त्यानें दिवाणीत इलाज करावा. (क. हा. को. व्हा. २ ट. ३६)

१०. कोणी राजरस्त्यांत अडचण केली असतां माजिस्त्रेतानें विसाव्या बाबेंत सांगितल्याप्रमाणे तजवीज करावी. कलम ३२० प्रमाणे करूं नये. (क. हा. को. व्हा. ५ ट. ५)

११. विसाव्या बाबेंत सांगितलेल्या गोष्टीबद्दल दिवाणी कोर्ताच्या अधिकाराविषयी क. ३११ व त्यावरील टीपा पहा.

१२. एखादी विहीर अगर तलाव कोणा मनुष्याच्या खासगी जागेत असेल आणि तेथें लोक जात येत असतील तर कोणास धोका होऊं नये म्हणून त्या विहीरीच्या अगर तलावाच्या भोंवती कठडा बांधण्याचा हुकूम करण्यास ह्या कलमावरून माजिस्त्रेतास अधिकार आहे. (प्रो. म. ग. ता. ७ आगष्ट सन १८६२ नं. १५२८)

३०९. तो हुकूम ज्या मनुष्यास केला आहे त्याजवर खुद्द तो बजावितां हुकूम बजाविणें अगर जाहीर येईल तर बजाविला पाहिजे; परंतु खुद्द त्याजवर बजावितां येत नसल्यास, तो हुकूम दंडवी पिटवून

प्रसिद्ध केला पाहिजे, आणि तो हुकूम झाल्याची खबर त्या मनुष्यास कळाव-
याकरितां चांगल्या सोईच्या एक अगर अनेक जागीं त्या हुकुमाची लेखी जा-
हिरात ठकविली पाहिजे.

१. ह्या कलमाप्रमाणें जाहिरनामा करणें तो क. १८३ ह्यांत गैरहजर असलेल्या आरोपि-
ताबद्दल जाहिरनामा करण्याची जी रीत सांगितली आहे त्याप्रमाणें करावा. (मि. प्र. १५१.)

२. कोणास पीडा दूर करण्याबद्दल माजिस्त्रेतांनं हुकूम केला असून त्यानें तो मान-
ला नाहीं आणि आपणास नोटिस पोंचली नाहीं असें तो म्हणेल, परंतु जर असें दिसून
येईल कीं, ती हरकत त्यानें माजिस्त्रेतापुढें काढली नाहीं तर तशा त्याच्या म्हणण्यावरून
न माजिस्त्रेताच्या हुकुमांत हात घालतां येत नाहीं. (क. हा. को. व्हा. ५ प्र. ४)

३१०. ज्या मनुष्यास सदरहू प्रकारचा हुकूम झाला त्यानें तो हुकूम त्यांत
ज्या मनुष्यास हुकूम झाला त्यानें लिहिलेल्या मुदतीच्या आंत मानला पाहिजे अगर
तो मानला पाहिजे किंवा जुरी मा- मागें सांगितल्याप्रमाणें कारण दाखविण्याकरितां
ज्याचा अखत्यार त्यास आहे. ज्या माजिस्त्रेतापुढें त्यानें हजीर व्हावें म्हणून त्या हुकुमांत फर्माविलें असेल
त्या माजिस्त्रेतापुढें हजीर झालें पाहिजे किंवा तो हुकूम योग्य व वाजवी आहे
किंवा नाहीं याची चौकशी करावयाकरितां जुरी नेमण्याचा हुकूम देण्यावि-
षयी सदरहू प्रकारचे माजिस्त्रेतास अर्जा देण्याचा अखत्यार आहे.

सदरहू प्रकारची अर्जा झाल्यावर माजिस्त्रेतानें लागलाच जुरीचा हुकूम
जुरी कशी करावी. केला पाहिजे. त्या जुरीतील असामींची संख्या
पांचांहून कमी नाहीं अशी विषम असावी. व त्यांपैकीं प्रमुख व बाकीच्या
असामीपैकीं अर्धे असामी सदरहू प्रकारचे माजिस्त्रेतानें नेमावे आणि बाकीचे
असामी अर्जदारानें नेमावे.

ही चौकशी चालली आहे तों पर्यंत तो हुकूम अमलांत आणण्याचें काम
हुकूम तहकूब ठेवणें. तहकूब ठेवावें व ज्या माजिस्त्रेतानें हुकूम दिला
त्यानें बहुतांच्या मताप्रमाणें जुरीचा ठराव जो होईल त्याप्रमाणें चालावें.

हयगय करून अगर इतर रीतीनें अर्जदार जुरी नेमण्यास प्रतिबंध करील
जुरी नेमण्यांत आली अगर किंवा सदरहू प्रमाणें नेमलेल्या जुरीचे नेमणुकीच्या
जुरीनें हयगय केली तर कसें हुकुमांत लिहिलेल्या वाजवी मुदतीच्या आंत त्या
जुरीनें कोणतेही कारणानें ठराव करून रिपोर्ट न केला तर माजिस्त्रेतानें
मुद्दाम हुकूम करून त्याचा अधिकार पुढें चालू ठेवला नसल्यास ती मुदत
भरल्या तारखेपासून तो अधिकार नाहींसा झाला असें समजावें.

वर सांगितलेल्या कारणांपैकीं कोणत्याही कारणामुळे जुरीकडून ठराव

झाला नसल्यास या आक्तांत पुढें लिहिल्याप्रमाणें माजिस्त्रेताचा हुकूम अमलांत आणला पाहिजे.

१. ह्या कलमाप्रमाणें जुरी नेमण्याविषयी अर्ज करणें असल्यास तो आठ आप्याच्या स्टांपावर लिहिला पाहिजे. (सन १८६७चा आक्ट नं. २६ परिशिष्ट ब. क. १०)

२. ह्या कलमाप्रमाणें जुरी नेमली असतां त्यांनीं आपला रिपोर्ट किती दिवसांत करावा हे ठराविलें पाहिजे. विशेष प्रसंगीं माजिस्त्रेतास आपल्या हुकुमाप्रमाणें एकदम अंमल करण्याची मुख्तयारी आहे. (क. ३१४ पहा.)

३. जुरीने नेमलेल्या वेळांत रिपोर्ट केला नाही, परंतु कांहीं वेळा नंतर केला. त्यावरून मुंबई हायकोर्टानें असे ठराविलें कीं, माजिस्त्रेतानें तो रिपोर्ट मान्य करावा आणि क. ३१३ प्रमाणें हुकूम आपणावर कां बजाविला जाऊंनये. ह्याचें कारण हुकूम केलेला मनुष्य दाखवीत असतां तें ऐकण्याचें नाकबूल करून एकदम हुकूम अमलांत आणूनये. आणखी हायकोर्टानें असे सुचविलें कीं, कायद्याचा उद्देश असा आहे कीं, अशा कामांत माजिस्त्रेतानें न्यायाकडे लक्ष्य पुरवार्चें. संक्षिप्त रीतीनें काम चालविण्याचा जो अधिकार दिला आहे तो चालविण्याच्या कामांत माजिस्त्रेतानें लक्ष्यपूर्वक लोकांच्या हक्काचा विचार करून आपला अंमल चालविला पाहिजे. (मु. हा. को. व्हा. २ पृ. ४१०)

३११. कलम ३०८ ह्यांत सांगितलेला हुकूम कोणा मनुष्याला झाला असल्या मनुष्यास हुकूम झाला तां तो हुकूम तो न मानील, त्यानें तो मानिला नाही अगर हयाकालांत तो कोणा मनुष्याला झाला असा प्रमाणें यशस्वी केली तर, कसें करावें.

किंवा या आक्तांत पुढें लिहिल्याप्रमाणें त्या हुकुमाविरुद्ध कारण न दाखवील, किंवा हुकुमांत लिहिलेल्या मुद्दीच्या आंत जुरीविषयीं अर्ज न देईल तर, हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा ह्यांतील कलम १८८ यांत याबद्दल जो दंड सांगितला आहे त्या दंडास तो पात्र होईल.

आणि ज्या माजिस्त्रेतानें तो हुकूम केला त्याणें त्या मनुष्याच्या खर्चानें तो हुकूम अमलांत आणावयाचा व त्या कामास जो खर्च पडेल तो त्या हुकुमावरून काढलेली इमारत अगर काढलेली चीजवस्त अगर काढलेला दुसरा माल विकून किंवा त्या मनुष्याच्या जंगम मालाची जमीन व विक्री करून घमूल करावयाचा अखत्यार त्यास आहे.

सदहू प्रकारचा हुकूम अमलांत आणावयाकरितां जें कृत्य करणें जरूर होतें अगर बाजबी होतें तें कृत्य केल्याबद्दल दावा चालणार नाही.

१. पीनल कोडचे क. १८८ व त्यावरील समजूत पहा.

२. ह्या कायद्यास जोडलेल्या परिशिष्टांमध्यें क. १८८ प्रमाणें झालेल्या अपराधांची

चौकशी निव्व्याच्या माजिखेतानें व सबाईनेत माजिखेत वर्ग १ यानीच करावी.
(प्रि. ट. १५३)

३. " जंगम माल " ह्या शब्दांची व्याख्या क. ६ ह्यांत केली आहे.

४. माजिखेतानें अमुक रस्ता सार्वजनिक आहे असे ठरविण्यावर तो रस्ता आपला खासगी आहे असे ठरविण्याविषयी दिवाणीत कोणी तो माजिखेतचा हुकूम रद्द करण्याविषयी फिर्याद केली असता ती चालेल किंवा नाही ह्याविषयी हायकोर्टाचे ठराव निरनिराळे आहेत. प्रानकिसन सुर्मा (मारशियलस रिपोर्ट ४. ११४) ह्याच्या खटल्यांत असे ठरविले आहे की, माजिखेतानें सार्वजनिक रस्ता असे ठरविण्यावर कोणाचीही दिवाणीत फिर्याद चालू नये. परंतु (क. हा. को. व्हा. १ ट. ३२४ सिव्हिल केस) शामदास ह्याच्या खटल्यांत असे ठरविले की, माजिखेतास अधिकार नसून त्याने हुकूम केला आहे तो फिरविण्याबद्दल फिर्याद आहे सबब ती चालवी. असे दिसते की, ज्या हुकुमावर ह्या अर्ष्या झाल्या होत्या ते हुकूम सन १८४१ चा आक्ट २१ प्रमाणे झाले होते, परंतु तो आक्ट आता रद्द आहे. (क. हा. को. व्हा. २ ट. २६७ दिवाणी मोकदमा) केदरनाथ मुकरजी ह्याच्या खटल्यांत असा ठराव झाला की, क. ३०८ प्रमाणे माजिखेतानें केलेला हुकूम रद्द करण्याविषयी फिर्याद चालणार नाही. (क. हा. को. व्हा. ७ ट. ११ दिवाणी खटला) बकसराम शाहू ह्याच्या खटल्यांत असा ठराव झाला की, माजिखेतानें सार्वजनिक रस्ता आहे असे चौकशी करून ठरविण्यावर कोणाचा आहे हें ठरविण्याबद्दल फिर्याद चालणार नाही. परंतु (क. हा. को. व्हा. ७ ट. ४८ दिवाणी खटला) अशी मुल्लीगाजी ह्याच्या खटल्यांत असे ठरविले की, माजिखेतानें क. ३०८ प्रमाणे केलेला हुकूम खासगी जमिनीबद्दल आहे सबब त्याबद्दल नुकसान झालेल्या मनुष्याची फिर्याद चालण्यास हरकत नाही.

३१२. एकाद्या हुकुमाची चौकशी करावयाकरितां जुरी नेमली असतां माजिखेताचा हुकूम योग्य आहे निखेतानें केलेला हुकूम योग्य व वाजवी आहे असा असा ठराव जुरीने केला तर. ठराव जुरीने केल्यास ज्या मनुष्यास तो हुकूम केला त्यास त्या ठरावाची नोटिस हुकूम ज्या माजिखेतानें केला त्या माजिखेतानें दिली पाहिजे, आणि पूर्वी केलेला हुकूम अमुक मुदतीच्या आंत मानला पाहिजे व न मानल्यास हिंदुस्थानच्या अपराध्यास शिक्षा करण्याविषयी कायदा याचें कलम १८८ यांत सांगितलेले दंडास तो पात्र होईल असा हुकूम त्या नोटिशोबरोबर दिला पाहिजे.

सदर प्रकारचा दुसरा हुकूम न मानला तर कलम ३११ यांत सांगितल्याप्रमाणें चालण्याचा अखत्यार त्या माजिखेतास आहे.

३१३. ज्या मनुष्यास माजिखेतानें हुकूम केला त्याणें हजीर होऊन तो ज्या मनुष्याला हुकूम झाला हुकूम योग्य व वाजवी नाही अशी हुकूम करणारे त्याणें हुकूम योग्य नाही अशी माजिखेताची खातरी होण्यासारखी त्या हुकुमाविरुद्ध सें करावें. कारणें दाखविलीं तर त्या विषयीं पुढें कांहीं काम चालवूं नये.

३१४. जुरीकडून चौकशीचें काम चाललें असतां लोकांस ताबडतोब हो-जुरी कडून चौकशीचें काम णान्या अनर्थाचें भय किंवा ताबडतोब होणारें मोठें चाललें असतां ताकीद करणें. नुकसान निवारण्याकरितां लवकर तजवीज केली पाहिजे असें ज्या माजिखेतानें तो हुकूम केला त्यास वाटलें तर तसें भय अगर नुकसान निवारण्याकरितां अगर त्याचा प्रतिबंध करावयाकरितां जी ताकीद कलम ३०८ यांत याविषयी सांगितलेल्या मनुष्यास करण्याचा अधिकार त्या माजिखेतास आहे.

सदरह प्रकारचे ताकिदींत ज्या जरूर तजवीजी सांगितल्या असतील त्या त्या मनुष्यानें लागल्याच न केल्यास, त्या माजिखेताला तें भय निवारावयाकरितां अगर त्या नुकसानीचा प्रतिबंध करावयाकरितां जे उपाय जरूर असतील ते स्वतः करण्याचा अगर करविण्याचा अवतार आहे.

त्या कामाकरितां जें कृत्य करणें जरूर अगर वाजवी होतें तें केल्याबद्दल दावा चालणार नाही.

३१५. (मद्रास इलाख्याच्या अमलांतील मुलखांतल्या पोलिसाचा चांगला कांहीं नियमांस हा शार लागू बंदोबस्त करावयाकरितां) सन १८५९चा आक्ट १४ वा ह्यांतील कलम ४८ ह्यांतील नियमांस, अगर (पोलिसाचा बंदोबस्त करावयाकरितां) सन १८६१चा आक्ट ५वा ह्यांतील कलम ३४ ह्यांतील नियमांस, ह्या बाबेनें हरकत आहे. असें समजूं नये.

बाब २१.

बायका व मुलें ह्यांच्या पोषणाविषयीं.

३१६. कोणा मनुष्याला पुरती ऐपत असून तो आपल्या बायकोचें अगर बायका व मुलें ह्यांचें पोषण ज्यास आपलें पोषण करण्याचें सामर्थ्य नाही असें करण्याविषयी हुकूम करण्याचा अवतार माजिखेतास आहे. आपल्या लग्नाच्या बायकोच्या पोटीं झालेल्या

किंवा दुसऱ्या बायकोच्या पोटी झालेल्या आपल्या मुलाचे पोषण करण्याविषयी हयगय करील अगर नाकबूल होईल, तर ह्याचा योग्य पुरावा झाल्यावर, त्याच्या त्या बायकोच्या अगर त्याच्या तशा मुलाच्या पोषणाकरितां महिन्यास एकंदर पन्नास रुपयांहून अधिक नाही अशी जी नेमणूक जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेतास अगर माजिस्त्रेताचा अधिकार चालविणाऱ्या दुसऱ्या कामगारास योग्य वाटेने ती महिन्याची नेमणूक करून देण्याविषयी हुकूम करण्याचा अधिकार मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास

हुकूम भेदलात आणण्याविषयी. रास आहे. आणि तो हुकूम मानण्याविषयी तो मनुष्य बुद्धिपूर्वक हयगय करील, तर ह्या महिन्याची नेमणूक त्याने दिली नाही तशा हरेक महिन्याची नेमणूक, दंड वसूल करण्याची जी रीत सांगितली आहे त्या रीतीने वसूल करण्याविषयी वारंत करण्याचा अखत्यार मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे; किंवा एक महिन्याहून अधिक नाही अशा कोणत्याही मुदतीपर्यंत, सक्तमजुरी सुद्धा अगर ती वांचून, त्या मनुष्यास कैद करण्याविषयी हुकूम करण्याचा परंतु अखत्यार त्याला आहे. परंतु माझी बायको

मजबूत राहिल तर तिचे पोषण मी करित, असे तो मनुष्य म्हणत असून, त्याची बायको त्याजबरोबर राहण्यास नाकबूल होईल, तर नाकबूल होण्याची कारणे बायको सांगेल त्याचा विचार करण्याचा अधिकार मार्गे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास आहे; आणि, तो मनुष्य जारकर्म करित असतो, किंवा आपल्या बायकोला त्याने कुरपणाने नेहेमी वागविले आहे, अशी त्या माजिस्त्रेताची अगर दुसऱ्या कामगाराची खात्री झाली, तर तो मनुष्य वर सांगितल्याप्रमाणे म्हणत आहे तरी ह्या कलमांत सांगितलेला हुकूम करण्याचा अखत्यार त्यास आहे. कोणी बायको बदकर्म करित असेल, अगर योग्य कारण नसता ती आपल्या भ्रताराबरोबर राहण्यास नाकबूल असेल, तर ह्या कलमाच्या आधाराने आपल्या भ्रतारापासून नेमणूक घेण्याचा हक्क तशा कोणत्याही बायकोला नाही.

१. ह्या बाबेप्रमाणे केलेले हुकूम गुन्हाच्या शाबितीसंबंधी अगर फौजदारी चौकशी संबंधी नाहीत म्हणून त्या हुकुमावर क. ४०९, ४१२ प्रमाणे अपील होत नाही. (प्रो. म. हा. को. ता. १५ जानेवारी सन १८६३ व. मुं. हा. को. ता. १९ फेब्रुवारी सन १८६४)

२. ह्या कलमाप्रमाणे केलेला हुकूम त्याच काळांत झालेल्या पुराव्यावरूनच केला

पाहिजे. दुसऱ्या कामांत जी काही माहिती माजिस्त्रेतास झाली असेल तिचा उपयोग चालू कामांत करूं नये. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ६७)

३. कोणी बायको नवरा आपल्यास त्रास देतो असे चांगल्या रीतीने शाबीद करी पर्यंत निराळी राहते म्हणून अन्नवस्त्राबद्दल दावा करील तर मिळणार नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ५९)

४. कलम ३१६ वरून बायकोस दिवाणी कोर्तात नवऱ्यावर अन्नवस्त्राची फिर्पाद करण्यास बाध येतो असे नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ५७ दि.)

५. निकाऱ्याचे लग्न मुसलमान लोकांत झाले म्हणजे त्या लोकांस पीनलकोडाचे क. ४९४, ४९५ ह्यातील नियम लागू होतात म्हणून तशा लग्न झालेल्या बायकोने ह्या कलमाप्रमाणे अन्नवस्त्र मागण्यास हरकत नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ९०)

६. एका औरतेस एका माणसापासून गर्भ राहिला. तेव्हा ती बाळंत होईपर्यंत व पुढे मुलाच्या रक्षणाकरिता त्या बायकोस त्या माणसापासून सदरील खर्चाकरिता नेमणूक देण्याचा ठराव केला. कलकत्ता हायकोर्टाने माजिस्त्रेताचा हुकूम रद्द करून असे ठरविले की, माजिस्त्रेतास बापाकडून त्याच्या लग्नाच्या किंवा दुसऱ्या औरतेपासून झालेल्या मुलास; तसेच नवऱ्याकडून त्याच्या लग्नाच्या बायकोस पोटाकरिता नेमणूक करून देण्याचा अधिकार आहे. परंतु जिचे बरोबर लग्न झाले नाही अशा औरतेस नेमणूक करून देता येत नाही. (क. हा. को. नं. १०८९ सन १८६३)

७. ह्या कलमाप्रमाणे माजिस्त्रेताने केलेल्या हुकुमावर अपील नाही. परंतु सेशन कोर्टास जरूर दिसल्यास माजिस्त्रेताचे प्रोसिडिंग पाहण्यास मागवावे आणि माजिस्त्रेताने केलेला हुकूम गैर कायदा आहे असे वाटल्यास तो रद्द करण्याकरिता क. ४३४ प्रमाणे हायकोर्टाकडे रिपोर्ट करावा. (क. हा. को. नं. ३२८ सन १८६३)

८. नवऱ्याची ऐपत पाहून दरमहाच्या दरमहा बायकोस जी नेमणूक देण्याचा ठराव माजिस्त्रेताने केला असेल तो अगदी कायदेशीर आहे तो योग्य नाही असे नवऱ्यास वाटल्यास क. ३१७ प्रमाणे त्याच माजिस्त्रेताकडे नवऱ्याने अर्ज केला पाहिजे. दुसरा इलाज नाही. (क. हा. को. व्हा. ९ फौ. ठ. पृ. १) याजवरून असे स्पष्ट दिसते की, माजिस्त्रेताचे ठरावावर अपील विलकूल चालणार नाही.

३१७. आपल्या बायकोच्या अगर आपल्या मुलाच्या अगर दोहोंच्या नेमणूक कमी करण्याविषयी अर्ज. पोषणाकरिता मागील कलम ३१६ ह्याच्या अन्वये महिन्याची नेमणूक करून देण्याविषयी कोणा मनुष्याला हुकूम झाला असता, तो नेमणूक कमी करण्याविषयी माजिस्त्रेताला वेळोवेळी अर्ज करण्याचा अधिकार त्या मनुष्याला आहे. आणि त्या मनुष्याच्या अगर त्या बायकोच्या

अगर त्या मुळाच्या स्थितीत इतका फेरफार झाला आहे की ती नेमणूक कमी करणे वाजवी आहे असा पुरावा झाल्यास, त्या माजिस्त्रेतास योग्य वाटेल तितकी नेमणूक कमी करण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

बाब २२.

जमिनीची वहिवाट किंवा कांहीं जमीन अगर पाणी

ह्याच्या भोगवट्याचा हक्क ह्याविषयीच्या तंट्याबाबत.

३१८. आपल्या अधिकाराच्या हद्दीतील कोणतीही जमीन, अगर घर जमीन वगैरे विषयी तंट्या पडला, वाडी, अगर पाणी, अगर मासे धरण्याची जागा, ह्यामुळे लोकांचा स्वस्थपणा मोडा-
वयासारखा आहे, असे झाल्यास, अगर पिके, अगर जमिनीचे दुसरे कांहीं उत्पन्न, माजिस्त्रेताने कसे चालवे.

ह्याविषयी तंट्या पडला असून त्यामुळे लोकांचा स्वस्थपणा मोडावयासारखा आहे, अशी जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताची अगर माजिस्त्रेताचा अधिकार चालविणाऱ्या दुसऱ्या कामगाराची खातरी झाली असतां, आपली खातरी होण्याची कारणे लिहून ठेवून त्या तंट्यातील सर्व पक्षकारांस, ज्याविषयी तंट्या झाला आहे त्याची वहिवाट वास्तविक कोणाकडे आहे ह्या बाबत आप आपल्या दाव्यांचा लेखी इकरार दाखवाकरितां अमुक मुदतीच्या आंत जाताने अगर मुखत्याराच्या मार्फतीने आपल्या कोतीत हजीर व्हावे, असा

ह्या विषयाबद्दल आदेश होऊन त्याने केला पाहिजे. वहिवाटीच्या हक्काविषयी ह्याच्या ताब्यात आहे तो कायद्या-
प्रमाणे काढिला जाई पर्यंत तो विषय त्याच्या ताब्यात राहावा.

न करितां, वादाचा विषय सध्या कोणाच्या वहिवाटीत आहे ह्या गोष्टीचा तपास मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने करावा, आणि वहिवाटीविषयी त्याची खातरी झाल्यावर, तो विषय अमक्याच्या वहिवाटीत आहे असा माझा ठराव आहे, व कायद्याप्रमाणे तो मनुष्य काढिला जाई तो पर्यंत त्याविषयाची वहिवाट आपणाकडे राखण्याचा हक्क त्या मनुष्याचा आहे, आणि त्या वेळपर्यंत त्याच्या वहिवाटीस कोणी हरकत करूं नये, असा हुकूम त्याने लिहून ठेविला पाहिजे.

१. फिर्दा करणाराची आणि तक्रार करणाराची जबाबी व पुराव्यास लिहून घेणे इतकी चौकशी नेस नाही. कोणत्या पक्षकाराचे म्हणणे खरे आहे हे साक्षीवरून शा-
बीद किंवा नाशाबीद ठरविले पाहिजे. व ह्या कड्यापासून स्वस्थपणा मोडणार आहे असे शाबीद झाले पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. २ की. ठ. पृ. ४४)

२. सभाईनेत माजिस्त्रेतास ह्या बाबेप्रमाणे चौकशी करण्यास अधिकार नाही. (क. हा. को. व्हा. २६४ मुं. हा. को. महादू ह्याच्या कड्यांत व क. हा. को. व्हा. २४. २)

३. ह्या कलमाप्रमाणे चौकशीत माजिस्त्रेताने कबजा कोणाचा आहे इतकाच विचार केला पाहिजे. कबजाचा कोणाचा हक्क आहे ह्याविषयी विचार करण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार नाही. (क. हा. को. व्हा. ७४. २६ व मुं. हा. को. ता. २१ एप्रिल सन १८६९ दस्तुर विरुद्ध फेल याचे कड्यांत)

४. क. ३१८ प्रमाणे जमिनीविषयी बगैरे काम चालणार नाही. परंतु लोकांची स्वस्थता मोडेल असा वाद त्या जमिनीबद्दल असल्यास मात्र ह्या कलमाप्रमाणे काम चालेल अशी गोष्ट नसताना माजिस्त्रेताने हुकूम केल्या होता तो गैर कायदा आहे असे क. हा. को. ने ठरविले. (क. हा. को. व्हा. २४. ४४)

५. क. हा. कोर्ताने असे ठरविले आहे की, अविभक्त समाईक जिनगीतील हिश्याबदल तटा असल्यास ह्या कलमावरून तजवीज होणार नाही. (क. हा. को. नं. ४२० सन १८६३)

६. कोणा मनुष्याचा कबजा गेला असल्यास तो माजिस्त्रेत देऊं सकत नाही. ज्याचा कबजा असेल त्याला कोणी हरकत करूंनये. ज्याचा दावा असेल त्याने कायद्याप्रमाणे तजवीज करावी असा हुकूम मात्र माजिस्त्रेत देऊं सकतो. (क. हा. को. ता. १ फेब्रुवारी सन १८६४ सदरलंड रिपोर्ट ४. ५) कोणा मनुष्याचा कबजा त्याच्या संमतीशिवाय गैर कायदाने गेला असेल तर त्याने कबजा गेल्यापासून सहा माहिण्यांच्या आंत दिवाणी कोर्तांत संक्षिप्त दावा करावा. सन १८५९ चा आक्त नं. १४ क. १५.

७. ह्या कलमाप्रमाणे दुसऱ्या माजिस्त्रेताकडे खटला चालत असेल तो क. ३६ प्रमाणे आपल्या फैलावर घेतल्याशिवाय जिल्हा माजिस्त्रेत त्या कामी हुकूम देऊं सकत नाही. (क. हा. को. व्हा. ३४. ५२)

८. माजिस्त्रेताने प्रोसीडिंग केले पाहिजे आणि त्यांत असे लिहिले पाहिजे की, असे करण्याविषयी आपली खात्री झाली आहे. हक्केद्वारसस ब्राईस ह्याच्या खटल्यांत माजिस्त्रेताने तसे केले नव्हते म्हणून ती बहिर्वाद गैर कायदा झाली असे हा. कोर्ताने ठरविले. (क. हा. को. व्हा. ४४. २६)

९. जमिनीचा कबजा अथवा जमीन अगर पाणी ह्याच्या बहिर्वादी संबंधी वाद असल्यास त्याची चौकशी करण्याचा अधिकार फुलपत्तार माजिस्त्रेताशिवाय दुसऱ्या कोणत्याही माजिस्त्रेतास नाही. (प्रो. म. स. को. ता. २८ जानेवारी व ता. १४ जुलै सन १८६२ व टायब्युलर स्टेटमेंट म. हा. को. ता. ९ मे सन १८६३)

१०. ह्या बाबेप्रमाणे केलेले हुकूम फौजदारी गुन्हाच्या शाबितिविषयी किंवा चौक-
शीविषयी नसतात. म्हणून त्यावर क. ४०९, ४१२ प्रमाणे अपील चालत नाही.
(प्रो. म. हा. को. ता. १५ जानेवारी सन १८९३)

११. ह्या कलमावरून मानिखेत ह्यास कवण्याविषयीच्या कण्यात हात घालता येत नाही.
परंतु त्यावरून लोकांची शांति मोडण्याची कारणे असण्याचा संभव आहे अशी मानिखे-
ताची खात्री झाल्यास मात्र हात घालावा. व अशी खात्री होण्याची कारणे त्याने आ-
पल्या प्रोसीडिंगात लिहून ठेवावी. (क. हा. को. व्हा. ५ फी. ठ. ४. १४)

३१९. वादाचा विषय कोणत्याही पक्षकाराच्या वडिवाटीत नाही, असा
वडिवाटीचा निश्चय होत नस- ठराव मार्गे सांगितलेल्या मानिखेताने अगर दुसऱ्या
न्यास, वादाचा विषय जमा कर- कामगाराने केल्यास, किंवा तो विषय कोणत्या
ण्याचा अखत्यार मानिखेतास पक्षकाराच्या वडिवाटीत आहे ह्याविषयी त्याची
खातरी होत नसल्यास, योग्य अधिकाराचे दिवाणी कोर्ट पक्षकाराच्या हक्काचा
ठराव करी पर्यंत, किंवा तो विषय कोणाच्या वडिवाटीत असावा ह्याविषयी
ठराव करी पर्यंत, तो विषय जप्त करण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१. हा कायदा व ह्या विषयीच्या पूर्वीचा कायदा म्हणजे सन १८४० चा आक्ट
४ क. ३ ह्यातील फरक लक्षात ठेविला पाहिजे. सन १८४० चा आक्ट ४ ह्यावरून
जमीन झाल्याबरोबर कलेक्टर ह्यास जमीनीची खबर देणे मानिखेतास जरूर होते.
शिवाय जप्त केलेला माल ज्या वेळेस जमीन असेल त्या वेळेस सन १८२७ चा का-
यदा ५ ह्यातील दिवाणी कोर्टाकडून जमीन करण्याविषयीचे नियम ह्या कलमावरून
मानिखेताच्या हुकुमाने झालेल्या जमीनस लागू असत. हल्ली ते ठराव रद्द केले आहेत.
व अशा कामांत हात घालण्यास रोविन्यू बोर्डाकडून मनाई झाली आहे. (मि. ४. १५८)

३२०. एखाद्या जमिनीच्या अगर पाण्याच्या भोगवट्याच्या हक्काविषयी
जमिनीच्या अगर पाण्याच्या तंट्या पडला असता, मार्गे सांगितलेल्या ज्या मानिखे-
ताच्या अखत्यार विषयी तंट्या. ताच्या अगर ज्या दुसऱ्या कामगाराच्या अधिकाराचे
हर्हीत तो वादाचा विषय असेल त्याला त्या तंट्याचा तपास करण्याचा अख-
त्यार आहे; आणि त्याविषयाच्या भोगवट्याचा हक्क साधारण सर्व लोकांचा
आहे, अगर अमुक मनुष्याचा आहे, अगर मनुष्याच्या अमुक वर्गाचा आहे
असे त्या मानिखेताच्या अगर दुसऱ्या कामगाराच्या मजुरेस आले, तर त्या
विषयाचे वडिवाटीचा केवळ माझाच हक्क आहे असा दावा सांगणारा मनुष्य
तशा वडिवाटीचा आपला हक्क आहे असा योग्य कोर्ताचा निवाडा मिळवा
पर्यंत, साधारण सर्व लोकांस, अगर त्या अमुक मनुष्यास, अगर मनुष्यांच्या

त्या अमुक घर्गास, जसें असेल तसें मना करून तो विषय त्यानें आपल्या घडिघाटींत घेऊं नये, अगर ठेवूं नये, असा हुकूम करण्याचा अखत्यार त्याला आहे. परंतु तो विषय बारा महिने भोगवटा करावयाजोगा असला, तर तपासाच्या सुरू तारखेच्या पूर्वी तीन महिन्यांच्या आंत नेहमीचा भोगवटा झाला नसल्यास, किंवा विशेष समयी भोगवटा करण्याजोगा विषय असला, तर किर्याद झाली त्या काळाच्या मागल्या जवळच्या विशेष समयी भोगवटा झाला नसल्यास, मागे सांगितलेल्या माजिस्त्रेतानें अगर दुसऱ्या कामगारानें तसा हुकूम करूं नये.

१. रस्त्याच्या हक्काच्या कामांत जरी लोकांची स्वस्यता मोडत नसली तरी माजिस्त्रेतानें हात घातला असता ह्या कलमाप्रमाणें हरकत होत नाही. (क. हा. को. व्हा. २ पृ. ६४)

२. कोणी मनुष्य सर्व लोकांचा जाण्या येण्याचा रस्ता बंद करील तर त्याची तजवीज माजिस्त्रेतानें क. ३२० प्रमाणें न करितां क. ३०८ प्रमाणें करावी. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ५)

३. तंट्याचा विषय सार्वजनिक आहे किंवा लोकांच्या एका समुदायाचा किंवा एका मनुष्याच्या उपयोगी पडण्यासारखा आहे असें पुराव्यावरून शाबित झाल्याशिवाय माजिस्त्रेतास ह्या कलमाप्रमाणें तजवीज करितां येत नाही. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ५७)

४. ज्या मोरीत काहीं लोकांचे पाणी जात होतें ती मोरी बंद केल्याबद्दलच्या तंट्याचा निकाल ह्या कलमाप्रमाणें होत नाही. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ५८)

५. एका मनुष्यास घरांत येण्यास व घरांतून बाहेर जाण्यास दुसरा मार्ग असल्यामुळे माजिस्त्रेतानें त्यापैकी एक वाट जी दुसऱ्याच्या जमिनींतून जाते तिचा उपयोग करण्यास हुकूम करूं नये. हा रस्ता क. ३२० प्रमाणें उपयोगांत केव्हां होता ह्याची चौकशी करून ठराव करणें माजिस्त्रेतास जरूर आहे. [उई. रि. व्हा. २ पृ. ६४]

३२१. कलेक्टर अगर कलेक्टराचा अधिकार चालविणारा मनुष्य अगर कलेक्टर आणि रेविन्यू कोर्ट रेविन्यू कोर्ट ह्यांच्या अधिकारास ही बाब लागू नाही.

सन १८६४ चा मुंबई आक्ट ५ व सन १८६६ चा आक्ट २ पहा.

बाब २३.

जुन्या आणि आसेसर द्वाविषयी.

३२२. अमुक जिल्ह्यांत सर्व अपराधांची अगर अमुक प्रकारच्या अपरा-
सेशन कोर्तांनी चौकशी कराव- धांची चौकशी सेशन कोर्तांनी करावयाची ती जुरी
यांची ती जुरी करून केली पाहि- करून केली पाहिजे असा हुकूम करण्याचा अख-
जे असा हुकूम करण्याचा अखत्यार त्यार इलाख्याचे सरकाराला आहे आणि वेळोवेळी
इलाख्याचे सरकारास आहे. त्यार इलाख्याचे सरकाराला आहे आणि वेळोवेळी
तो हुकूम रद्द करण्याचा अगर त्यांत फेरफार करण्याचा अखत्यार त्या सर-
काराला आहे.

अमुक जिल्ह्यांत अगर अमुक प्रकारचे अपराध असतील तेव्हां त्यांची चौ-
कशी करण्यापूर्वी जुरीतानी आपण ठरविलेले नमुन्याप्रमाणे शपथ केल्या पा-
हिजेत असे इलाख्याचे सरकारास योग्य दिसेल तर त्याप्रमाणे हुकूम करण्या-
चा अखत्यार सरकारास आहे.

या कलमाच्या आधाराने केलेले हुकूम सरकारी न्यायेदामध्ये आणि इला-
ख्याचे सरकार वेळोवेळी हुकूम करील तशा दुसऱ्या रीतीने प्रसिद्ध केले
पाहिजेत.

१. क. १९६ व ३६४ ह्यात साक्षी घेण्याची जी रीत सांगितली आहे ती ज्या
जिल्हा कोर्टांत जुरी नेमून चौकशी करण्याचा क्रम सुरू आहे त्यास ही लागू आहे.
(प्रो. म. हा. को. ता. ३ मार्च सन १८६३)

२. सन १८६५ चा आक्ट १३ क. ४२ पहा.

३. ता. १ माहे नवंबर सन १८६६ चे गव्हर्मेंट न्यायिठाचे ४. १५८९ ह्याजवर
सरकारची जाहिरात ता. ३१ आक्टोबर सन १८६६ च्या छापिली आहे की, पुणे
येथील सेशन कोर्टांत पीनलकोडच्या बाबी ८, ११, १२, १६, १७, १८ ह्यांतील गु-
न्यांपैकी ज्याला १० वर्षे किंवा त्याहून अधिक शिक्षा पीनलकोडांत लिहिली आहे.
त्या गुन्यांची चौकशी जुरीच्या मदतीने व्हावी.

४. ता. ७ जानेवारी सन १८६२ रोजी बंगाल सरकाराने पीनलकोडच्या बाबी
८, ११, १६, १७, व १८ ह्यांतील गुन्यांची चौकशी खाली लिहिलेले सेशन कोर्टांत
जुरीच्या मदतीने व्हावी असा ठराव केला आहे.

१. चौबीस परगण्याचे कोर्ट.

२. डगळीचे कोर्ट.

३. बरदान.

४. मुराशिदाबाद.
५. नदियाचे कोर्ट.
६. पाटणाचे कोर्ट.
७. टाकाचे कोर्ट.
८. आसामचे कोर्ट.

९. मद्रास इलाख्यांत पीनलकोडाच्या बाबी ८१११०१२११६१७१८ यांतील गुन्हांची चौकशी जुरीच्या मदतीने खाली लिहिलेल्या सेशन कोर्टांत होते.

१. कड्याचे कोर्ट.
२. चितूरचे कोर्ट.
३. राजमहेंद्रीचे कोर्ट.
४. तंजावरचे कोर्ट.
५. टांकवेवारचे कोर्ट.
६. कडलोरचे कोर्ट.
७. विजंगपट्टणचे कोर्ट.

६. ज्या वेळेस काही जुरीच्या अधिकारांतील व काही आसेसरच्या अधिकारांतील गुन्हे असतील त्या वेळेस बंगाल इलाख्यातील सेशन कोर्टाच्या जज्जाची बहिवाट अशी आहे की, जुरीच्या अधिकारांतील गुन्हांचा जुरीने अभिप्राय सांगितल्यावर त्यास आसेसर असे मानून आसेसरांच्या अधिकारांतील गुन्हाविषयी त्यांचे मत घेतात. अशा कज्यांत जज्जाने जो मजकूर जुरीस जाहीर केला असेल तो व आपल्या ठरावाची कारणे ही दोन्ही प्रोसिडिंगावर लिहून ठेवावी. ही बहिवाट कलकत्ता हायकोर्टापुढे अपिलांत पुष्कळ वेळां आली असून त्यांनी आपला कोणत्याही प्रकारचा अभिप्राय दर्शविला नाही.

७. पुणे येथे सन १८६७ साली "व्याक फोर्जरी" ह्या कज्यांत सेशन जज्जाने जुरीच्या अधिकारांतील गुन्हांच्या निकालाबद्दल जुरीचा अभिप्राय घेऊन पुढे आसेसरांच्या अधिकारांतील गुन्हाविषयी जुरीदारांपैकीच दोघांस आसेसर नेमून त्यांची मते घेऊन दामोदर बापूमाई, गणेश सखाराम व गोविंदशेट गुलाबराव ह्या तिघांस शिक्षा दिली. पुढे त्यांनी मुंबई हायकोर्टाकडे अपिलें केली. त्या अपिलांच्या कामी चीफ जस्टिस क्रीच साहेब व जस्टिस न्यूटन साहेब यांनी असा ठराव केला की, जितके जुरर असतील तितक्या सर्वांस आसेसर नेमून त्यांचा अभिप्राय घ्यावा. पांच जुररांपैकी दोघांस आसेसर नेमणे हे बरोबर नाही. सर्व जुरीदारांस आसेसर नेमण्याची जी कलकत्त्याकडे बहिवाट आहे ती बरोबर आहे, व त्याप्रमाणेच इकडे ही असावी.

८. क. ३२९ प्रमाणे जुरर किंवा आसेसर नेमणे ते कलेक्टर याने नेमिले पाहिजेत, आणि जे लोक जुरर नेमले असतात तेच सर्व आसेसरही नेमले असतात असे नाही.

उबव सदरील मुंबई व कलकत्ता हायकोर्टांची मते सर्व जुरीदारांस आसेसर नेमण्याविषयी लिहिली आहेत. ते ठराव ग्या प्रसंगी जुरीदारांची नवि कलेक्टराने आसेसरच्या यादीत घातली असतील त्या प्रसंगी बरोबर आहेत. परंतु जेव्हा जुरीदारांचे नांव कलेक्टराने आसेसरच्या यादीत घातले नसेल तेव्हा त्या जुरीदारांस सेशन जज्जास आसेसर नेमणे हे कसे कायदेशीर होते याविषयी अद्याप काही ठराव झालेले नाही. (प्रत्यकार)

३२३. राणी साहेबांची प्रजा झणविणारा नाही असा कोणी युरोपियन

अमुक प्रकारच्या लोकांची चौकशी अगर कोणी अमेरिकन, ह्या एकट्यावर अगर दुसऱ्या मनुष्याबरोबर त्यावर फिर्याद द्याली असून त्या-
असावी.

चा अगर त्यांची सेशन कोर्टापुढे चौकशी करावयाची ती जुरी करून केली पाहिजे. आणि त्या युरोपियनाची अगर अमेरिकनाची इच्छा असल्यास, तरी जुरी करवेल तर त्या जुरीमध्यें निदान निमे तरी असामी युरोपियन अगर अमेरिकन असावे; मग ते युरोपियन राणी साहेबांची प्रजा झणविणारे असोत परंतु

अगर नसोत. परंतु ज्या जिल्ह्यांत सर्व अपराधांची अगर ज्या अपराधाची चौकशी व्हावयाची आहे त्या प्रकारच्या सर्व अपराधांची चौकशी जुरी करून करावी, असा इलाख्याच्या सरकाराने हुकूम केला नसेल, तर त्या जिल्ह्यांतल्या युरोपियनाची अगर अमेरिकनाची खुरी असल्यास त्याची चौकशी जुरीवाचून करावी.

१. क. ३४९ पहा. क. हा. कोर्टाने असा हुकूम केला आहे की ज्या खटल्यांत ह्या कलमाप्रमाणे जुरी नेमावयाची त्यांत जज्जाने जे जुरीदार कोर्तात हजर असतील त्यांची नवि इंग्रजीत लिहावी. नंतर क. ३४९ प्रमाणे चिठ्ठा टाकून ज्यांची नांवे निघतील त्यांच्या नांवावर खुणा कराव्या. हे कागद प्रोसिडिंगांत दाखल केले पाहिजेत. क. ३४३ प्रमाणे कोणा जुरीदाराबद्दल तक्रार झाल्यास तक्रार घेणाराचे नांव, तक्रारीचा प्रकार व त्याबाबत कोर्ताचा ठराव ही लिहून ठेवावी; व त्याच कागदाच्या खाली खटल्याचा शेवट झाल्यावर जुरर जो अखेर ठराव करतील तो लिहावा. (क. हा. को. सरक्यु. नं. ४ सन १८६५)

३२४. जुरी न करितां सेशन कोर्टापुढे जी चौकशी करावयाची, ती दोन सेशन कोर्ता व आसेसर ह्या किंवा अधिक आसेसर, कोर्ताचे सभासद सगून घे-
च्यापुढे चौकशी.

ऊन, त्याच्या मदतीने केली पाहिजे. प्रत्येक आसेसराने आपला अभिप्राय तोंडाने सांगावा, व तो कोर्टाने लिहून ठेवावा; तरी ठराव करावयाचा तो केवळ जज्जानेच केला पाहिजे.

१. आसेसरच्या अभिप्रायाची कारणे आसेसरास विचारून कारणसहीत अभिप्राय लि.

हून ठेविला पाहिजे. ४. त्याखाली जज्जाने आपला ठराव लिहावा. (क. हा. को. सरक्युलर नं. ४ सन १८६५ व क. हा. को. व्हा. ३ पृ. २१ फौ. ठ.)

२. ज्या वेळेस आरोपित गुन्हा कबूल करील त्या वेळेस आसेसरांचीं मतें घेण्याचें कारण नाही. (क. हा. को. व्हा. ५ फौ. ठ. पत्र नंबर २ व प्रो. म. हा. को. ता. २७ सप्तंबर व ता. १८ ऑक्टोबर सन १८६२)

३. क. ३२२ धावरील टीप नं. ६ ची पहा.

४. आसेसरांनीं आरोपितावर गुन्हा शाबित नाही असें म्हटलें तरी त्यावर शाबिती करण्याचा अधिकार सेशन जज्ज्यास आहे. कारण ह्या कलमाच्या उत्तरार्धावरून अखेर निकाल करण्याचा अधिकार सर्वथैव सेशन कोर्ताकडे आहे. (प्रो. म. स. को. ता. १७ जानेवारी सन १८६२)

३२५. कलम ३२३ ह्यांत सांगितलेल्या प्रकारच्या लोकांतील नव्हे अशा इतर मनुष्यांची चौकशी कर कोणा मनुष्याची चौकशी जुरी करून सेशन को-
र्याकरिता जुरी कशी असावी. सर्तापुढें करावयाची असली, तर ज्या मनुष्यावर फि-
र्याद झाली त्याची इच्छा असल्यास जुरीतले निदान निम्मे तरी असामी त्या
दोही प्रकारांहून निराळे असावे.

३२६. कलम ३२३ ह्यांत सांगितलेल्या प्रकारच्या लोकांतला नव्हे असा
कलम ३२३ ह्यांत सांगितले- कोणी मनुष्य आणि त्या कलमांत सांगितलेल्या प्र-
कारांतला एक व त्यांतला न- कारच्या लोकांतला आहे असा कोणी मनुष्य ह्या
व्हे असा एक अशा दोघा मनुष्या- काच्या लोकांतला आहे असा कोणी मनुष्य ह्या
वर झालेला चार्ज झाला असता, ज- दोघांवर झालून चार्ज होऊन सेशन कोर्तापुढें त्यां-
री कशी असावी. ची चौकशी करावयाची असता, जीत निदान अर्धे
तरी युरोपियन अगर अमेरिकन असामी आहेत अशी जुरी करून माझी
चौकशी करावी असें त्या प्रकारांतला मनुष्य म्हणेल, तर त्या प्रकारांतला
जो नव्हे त्याची इच्छा असल्यास त्याची चौकशी निराळी करावी.

३२७. जुरी करून सेशन कोर्तापुढें चौकशी करावयाच्या त्यांतील जुरीत
जुरीमध्ये किती असामी पांच मनुष्ये असावी, किंवा पांचाहून कमी नाही व
असमित.
नवाहून अधिक नाही, अशी जी विषम संख्या
एकाद्या विशेष जिल्ह्यास अगर त्या जिल्ह्यामधील कांहीं विशेष प्रकारांच्या
अपराधास लागू असा साधारण हुकूम त्या इलाख्याचे सरकार करून ठरवील
त्या संख्येचे असावे.

१. बंगाल सरकारानें जुरीवाले सात असावे असा ठराव केला आहे. (बंगाल
सरकारचा हुकूम नं. ३१७३ ता. २८ डिसेंबर सन १८६१)

३२८. ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला ह्याविषयी जुरी जुरीचा ठराव होण्यास किंवा तील सर्व मनुष्यांची संमति असली, तर त्या मनुष्यावर मनुष्यांची संमति असावी.

अपराध शक्यतः द्याला असा ठराव केला पाहिजे. जुरीमध्ये पांच मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला आहे अशी चार मनुष्यांची संमति असली, किंवा जुरीमध्ये सात मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला अशी पांच मनुष्यांची संमति असली, किंवा जुरीमध्ये नऊ मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला अशी सहा मनुष्यांची संमति असली, तर ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्यावर अपराध शक्यतः द्याला असा ठराव केला पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला नाही अशी जुरीतील सर्व मनुष्यांची संमति असली, तर त्याने अपराध केला नाही असा ठराव केला पाहिजे. जुरीमध्ये पांच मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला नाही अशी चार मनुष्यांची संमति असली, किंवा जुरीमध्ये सात मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला नाही अशी पांच मनुष्यांची संमति असली, किंवा जुरीमध्ये नऊ मनुष्ये असून ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला नाही अशी सहा मनुष्यांची संमति असली, तर ज्या मनुष्यावर फिर्याद द्याली त्याने अपराध केला नाही असा ठराव केला पाहिजे. आणि अपराध केला नाही ह्या ठरावाविषयी जुरीतील सर्वांची संमति नसली, किंवा ह्या कलमांत वर सांगितल्याप्रमाणे बहुतांची संमति नसली, तर तो जुरीचा ठराव बद्दलाने घेऊं नये.

२. जुरीवाल्यांच्या बहुमताने ठराव नच होईल तर पुढे कसें करावे ह्याबद्दल क. ३५१ ह्यांत लिहिलें आहे.

३२९. जिल्ह्याच्या कलेक्टराने अगर जिल्ह्याच्या कलेक्टराचा अधिकार जुरीतील असामी व असेसर चालविणाऱ्या दुसऱ्या कामगाराने, ज्या ठिकाणी ह्याची याद, सेशन कोर्टापुढे चौकरा होतात त्या ठिकाणापासून दहा मैलांचे आंत, अगर इलाख्याच्या सरकारास हुकूम करण्याविषयी योग्य घाटिल तरा दुसऱ्या अंतराच्या आंत, राहणारे जे लोक त्यांची विद्या व आवृ पाहून जुरीमध्ये बसण्यास लायक आहेत अगर आसेसर होण्यास लायक आहेत, असें मागे सांगितलेल्या कलेक्टरास अगर दुसऱ्या कामगारास घाटत, त्याची याद वर्णक्रमाने लिहून वेळोवेळी तयार केली पाहिजे. ज्या यादींत तरा हरएक मनुष्याचे नांव, राहण्याचे ठिकाण, आणि पदवी अगर धंदा, हीं

असली पाहिजेत; आणि कलम ३२३ ह्यांत लोकांचे जे दोन प्रकार सांगितले आहेत त्यांपैकी कोणी असल्यास, तो कोणत्या प्रकारांतला आहे हेही लिहिले पाहिजे.

१. कलमे ३२३ व ३२४ वरून जेव्हादे लोक गाळावयाचे असतील ते खेरीज करून बाकी त्या हद्दीत राहणारे जे लायक लोक असतील त्या सर्वांची नावे आसेसरांच्या किंवा जुरीवाल्यांच्या यादीत कलेक्टराने दाखल करावी असे वाटते. क. ३२५ प्रमाणे उपास माफी केली आहे त्या लोकांनी माफी मागितल्याशिवाय कलेक्टराने त्यांची नावे यादीतून गाळू नयेत. (पि. ५. १६२)

३३०. मागे सांगितलेल्या कलेक्टराच्या अगर दुसऱ्या कामगाराच्या कचे-
यार प्रसिद्ध करणे. रित आणि जिल्ह्याच्या मानिखेताच्या कोर्ताच्या घरांत आणि मुख्य दिवाणी कोर्ताच्या घरांत, आणि यादीत लिहिलेले मनुष्य ज्या एका गांवाच्या अगर ज्या अनेक गांवांच्या नजीक अगर त्यांच्या शेजारी राहत असतील त्या एका गांवांत अगर अनेक गांवांत, एखाद्या प्रसिद्ध ठिकाणी, त्या यादीच्या नकला डकविल्या पाहिजेत; आणि, ह्या यादीविषयी कोणास तक्रार करावयाची असल्यास, अमुक वेळेस अमुक ठिकाणी जिल्ह्याचा कलेक्टर अगर कलेक्टराचा अधिकार चालविणारा दुसरा कामगार, जसें असेल तसें, ती तक्रार ऐकून घेऊन ठराव करील, अशी नोटिस प्रत्येक नकलेच्या खाली जोडली पाहिजे.

३३१. नोटिसीमध्ये सांगितलेल्या वेळेस व ठिकाणी मागे सांगितलेल्या यादीची तपासणी. कलेक्टराने अगर दुसऱ्या कामगाराने यादीची तपासणी केली पाहिजे, आणि ती याद दुरुस्त होण्याचें ज्या मनुष्यांस अगत्य आहे त्यांनीं कांहां तक्रारी केल्यास त्या ऐकून घेतल्या पाहिजेत आणि तो मनुष्य जुरीतला असामी होण्यास अगर आसेसर होण्यास लायक नाही असे त्यास वाटेल तशा मनुष्याचें नांव किंवा जुरीतील असामी अगर आसेसर होण्याविषयी ज्या मनुष्याने आपणास कलम ३२५ यावरून माफी करून घेतली असेल त्या मनुष्याचें नांव यादीतून काढून टाकलें पाहिजे आणि जो मनुष्य जुरीतील असामी होण्यास अगर आसेसर होण्यास लायक असून त्याचें नांव यादीत नाही, त्याचें नांव त्यानें दाखल केलें पाहिजे.

मागे सांगितलेल्या कलेक्टराने अगर दुसऱ्या कामगाराने तपासलेल्या यादीच्या नकलेवर आपली सही करून ती नकल सेशन कोर्ताकडे पाठविली पाहिजे.

ती याद तयार करताना व तिचा तपास करताना मार्गे सांगितलेल्या कलेक्टराने अगर दुसऱ्या कामगाराने कांहीं हुकूम केला तर तो शेषटचा समजावा.

१. कोणा मनुष्याचे नांव आसेसराच्या यादीतून काढून टाकण्याचा अधिकार सेशन जज्जास नाही. कलेक्टरास मात्र आहे. नालायक मनुष्य यादीत असतील तर त्या विषयी चौकशीच्या वेळी तजवीज ठेवणे सेशन जज्जाच्या हातात आहे. (टबाब्युलर स्टेटमेंट म. हा. को. सन १८६४)

३३२. तशी तयार केलेली व तपासलेली याद प्रति वर्षी निदान एक वेळ यादीची पुनः तपासणी. तरी फिरून तपासली पाहिजे; आणि ही फिरून तपासलेली याद नवी याद आहे अशी समजली पाहिजे; आणि पहिल्या यादी विषयी जे नियम ह्या आक्तांत सांगितले आहेत ते सर्व नियम ह्या नव्या यादीला लागू आहेत.

१. क. ३२९ ब्रावरील टीप नं. १ ची पहा.

३३३. ह्या आक्तांत पुढे ज्यास अपवाद लिहिले आहेत ते खेरीज करून जुरीतले असामी. एकवीस वर्षांहून अधिक आणि साठ वर्षांहून कमी घयाचे जे पुरुष सेशन कोर्ताच्या अधिकाराच्या हद्दीत राहत असतील ते सर्व जुरीतले असामी होण्यास आणि आसेसर होण्यास लायक आहेत, असे समजले पाहिजे; आणि त्याप्रमाणे ते समन्सास पात्र आहेत.

३३४. सेशन कोर्तापुढे चौकशा करावयाच्या त्यांत जुरीतले असामी हो- गैरलायकी. ण्यास अगर आसेसर होण्यास खाली लिहिलेले मनुष्य गैरलायक आहेत, समजजे.

त्या कोर्तात अगर त्या कोर्ताच्या ताब्यांत कांहीं हुद्दा अगर काम ज्याला आहे ते.

पोलिसाचे काम करणारे मनुष्य, अगर पोलिस कामाविषयी ज्यास कांहीं अधिकार आहे ते.

सरकाराविरुद्ध केलेला एखादा अपराध, किंवा ज्यामुळे ते जुरीचे असामी होण्यास नालायक असे कलेक्टरास वाटते तसा कोणताही लबाडीचा अगर दुसरा एखादा अपराध, ज्या मनुष्यावर शाबत झाला आहे ते.

ते काम करिता येणार नाही इतके शरीराने अगर मानाने भिकल आहेत ते. विधिपूर्वक किंवा एरवी ज्यांना संसाराची कामे पाहणे सोडिले आहे ते.

१. वकील किंवा मुक्त्यार ह्यास जुरीदार किंवा आसेसर नेमण्यास हरकत नाही.

कारण ह्या सेशन कोर्तात हुद्याचें काम नसतें. (क. हा. को. व्हा. फौ. प. नं. १) परंतु दुसरे लोक मिळण्यासारखे असल्यास वकील लोकांची नावे दाखल करून घेत. (प्रो. म. स. को. ता. २२ फेब्रुवारी सन १८६२)

३३५. जुरीतील असामी अगर आसेसर होण्याविषयी माफी खाली लि-
माफी. हिलेल्या मनुष्यास आहे, हाणजे;

जज्ज आणि न्यायसंबंधी दुसरे कामगार.

काळीच्या वसूलाचे व जकातीचे कमिशनर आणि कलेक्टर.

जकातीच्या खात्यातील प्रिवेंतिव सविस् (गैर कायद्याचे कामाचा प्रतिबंध
करणे) ह्यांत लागलेले सर्व मनुष्य.

सरकारी कामामुळे ज्याला माफी असावी असे कलेक्टरास योग्य घाटेल
असे काळीचा वसूल जमा करणारे सर्व लोक.

चापलिन (सरकारी पाद्री) व धर्माच्या कामांकडील दुसरे लोक.

लष्करी खात्यातील सर्व लोक.

शस्त्रवैद्य आणि वैद्यकीचें काम उघडपणें व नेहमी करणारे दुसरे लोक.

टपालचें खातें आणि इलेक्ट्रिक तेलियाफ ह्याचें खातें (विजेच्या योगानें
वातमी पाठविण्याचें खातें), ह्यांतील मनुष्य.

आपआपल्या धर्मांमध्ये उपाध्याचें काम वास्तविक करीत आहेत ते.

(बादशाही सनदेनें स्थापिलेलीं नाहींत अशां जीं दिवाणी अदालतीचीं
कोर्ते त्यांतील काम चालविण्याची रीत सोपी करण्याविषयी) सन १८५९चा
आक्त ८वा ह्यांतील कलम २२ ह्याच्या नियमांच्या आधारानें जातीनें
कोर्तात हजीर होण्याविषयी सरकारानें ज्यास माफी दिली असेल ते.

ह्या कलमानें दिलेली माफी हा एक हक्क आहे, त्याचा मालक त्या
ज्याला माफी मिळाली आहे हक्काचा उपयोग करो अगर न करो. जुरीतला
त्यानें त्या माफी प्रमाणें चालवंच असामी अगर आसेसर होण्याविषयी त्याची खुशी
पाहिजे असें नाहीं. असली, तर ह्या कलमानें त्याला नालायकी येते असें समजूं नये.

३३६. सेशन भरण्याकरितां जी घेळ नेमिली असेल तिच्या पूर्वी प्रायः
जुरीच्या असामीस कोर्तानें निदान तीन दिवस तरी, त्या सेशनमध्ये जुरी
समन्स करून आणावें.

करून करावयाच्या चौकशा करितां त्या तपासले-
ल्या यादींतील मनुष्यांपैकीं जितकीं मनुष्ये लागतील असें सेशन कोर्तास
घाटेल तितक्या मनुष्यांस समन्स करून आणण्याविषयी माजिखेतास त्या
कोर्तानें हुकूम करावा. त्या सेशनांत ज्या कोणत्याही खटल्याची चौकशी

व्हावयाची त्या खटल्यास तितकी मनुष्ये लागतील त्यांच्या दुपटीहून कमी नाहीत इतकी मनुष्ये बोलाविली पाहिजेत. त्या यादीतील असामीपैकी सहा महिन्यांच्या आत ज्यांनी हे काम केले आहे त्यांशिवाय पाहिजेत तितकी मनुष्ये मिळावयाची असली, तर ते काम केलेले खेरीज करून कोण कोण बोलावून आणावे हे उघड कोर्तात नांवाच्या चिट्या टाकून ठरविले पाहिजे, आणि मानिखेतास जो हुकूम जावयाचा त्यांत त्यांची नावे लिहिली पाहिजेत.

१. जुरीदारांस किंवा असेसरांस समन्स करावे म्हणून सेशन जजानें जिन्हा मानिखेतासच लिहिले पाहिजे असे नाही. जवळचे ज्या मानिखेतास सोईवार असेल त्यास लिहावे. (प्रो. म. स. को. ता. १५ मार्च सन १८६२)

२. सेशनांत चौकशी होणाऱ्या खटल्यासाठी जितके अवश्य असतील त्याच्या दुप्पट असेसर बोलावणे ह्या कलमावरून अवश्य नाही. परंतु सेशन कोर्ताने जरूर असतील तितके अपवा एके खटल्यास हवे असतील त्याच्या दुप्पट बोलवावे. (व्हायुलर स्टेट-मेंट म. हा. को. ता. १९ एप्रिल सन १८६४)

३३७. जुरीच्या असामीला अगर असेसराला करावयाचे हरएक समन्स समन्स कसे करावे व ते कसे लेखी असवे; आणि, जुरीतील असामी होण्याकरितां, अगर असेसर होण्याकरितां, अमुक वेळेस अमुक ठिकाणीं हजर रहावे, असे त्यांत लिहावे. ते समन्स अगर त्याची नकल जुरीतील असामी होणाऱ्या अगर असेसर होणाऱ्या खुद्द हरएक मनुष्यावर बजाविली पाहिजे. ज्या मनुष्यास समन्स केले तो आपल्या नेहमी राहण्याच्या ठिकाणीं हजर नसला, तर त्याच्या कुटुंबांतला त्याच्या घरी राहणारा कोणी बाणता पुरुष असेल त्याच्या जवळ त्या मनुष्याकरितां ते समन्स ठेवण्याचा अखत्यार आहे.

१. हे कलम व ह्या पुढील तीन कलमें सन १८६६ चा आक्ट ४ कलम ३० वरून पंजाब येथील मुख्य कोर्तात ज्या खटल्याची चौकशी होते त्या खटल्यास लागू केली आहेत. (पि. ६. १६५)

३३८. सेशन कोर्तापुढे चौकशी होण्याकरितां फार खटलीं जमल्यामुळे जुरीतील असामी अगर असेसर जुरीतील असामींच्या अगर असेसरांच्या एकाच सर ह्यांचा दुसरी जमात समन्स करून आपण्याविषयी कोर्ताचा जमातीला सगळ्या सेशनापर्यंत हजर राहणे नड अखत्यार. पडेल असे जेव्हां होईल तेव्हां किंवा जरूर पडेल तेव्हां कलम ३३६ ह्यांत सांगितलेल्या वेळेशिवाय दुसऱ्या वेळीं जुरींतले अ-

सामी, अगर आसेसर, ह्यांस समन्स करून आणण्याविषयी हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे.

१. कलम ३३७ ह्यावरील टीप नंबर १ ची पहा.

३३९. जुरीतील असामी अगर आसेसर होण्याकरिता ज्याला समन्स क-
जुरीतील असामी अगर आसे- रावयाचें तो सरकारी कामगार असला, तर ज्या
सर होण्याविषयी सरकारी काम- आफिसांत तो काम करित आहे त्या आफिसाच्या
गारावर समन्स बजाविणें. मुख्य कामगाराच्या द्वारानें त्याजकडे तें समन्स पाठविलें पाहिजे, आणि, तो मनुष्य
जुरीतला असामी अगर आसेसर झाला तर सरकारच्या कामास हरकत होईल,
असें त्या मुख्य कामगारानें कळविल्यावरून, त्या कोर्ताच्या नजरेस आलें तर,
हजीर होण्याची माफी त्या मनुष्यास देण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे.

१. कलम ३३७ ह्यावरील टीप १ नंबरची पहा.

३४०. योग्य कारण असलें, तर जुरीतला कोणताही असामी, अगर आ-
जुरीतला असामी अगर आसे- सेसर, ह्यांस हजीर होण्याची माफी देण्याचा अख-
सर ह्यास हजीर होण्याची माफी त्यार सेशन कोर्तास आहे.
देण्याचा अखत्यार कोर्ताला आहे.

१. कलम ३३७ ह्यावरील टीप नंबर १ ची पहा.

३४१. प्रत्येक सेशनाच्या वेळेस त्या त्या सेशनांत जुरीतील असामी अगर
प्रत्येक सेशनाला हजीर राह- आसेसर झालेल्या मनुष्यांच्या नांवाची याद कोर्तानें
पाह्या जुरीतील असामीच्या अगर करविली पाहिजे. ही याद कलम ३३३ ह्याच्या अ-
आसेसराच्या नांवाची याद. न्वयें जुरीतील असामी आणि आसेसर ह्यांच्या तपासून तयार केलेल्या यादी-
वरोवर ठेविली पाहिजे. त्या तपासलेल्या यादीच्या बाजूवर ह्या कलमाच्या
अन्वयें तयार केलेल्या यादीतील प्रत्येक नांवाविषयी कांहीं खूण केली पाहिजे.

३४२. जुरी करून चौकशी करावयाची असेल तेव्हां, चौकशी सुरू हो-
जुरीतील असामी चिथा टाकू- ण्याचे वेळेस जुरीतले असामी होण्याकरितां सम-
न घेण्याविषयी.

न्सावरून जे मनुष्य हजीर झाले त्यांतून, चिट्या
टाकून त्या जुरींत बसविण्याचे असामी निवडून घेतले पाहिजेत. आसेसरां-
आसेसर जजानें निवडून घ्यावे. त्या मदतीने चौकशी करावयाची असली तर आ-
सेसर होण्याकरितां समन्सावरून हजीर झालेल्या मनुष्यांतून त्या चौकशीमध्ये
आपणास मदत करावयाकरितां जजानें दोन अगर अधिक मनुष्य निवडून
घेतले पाहिजेत.

१. कलम ३२३ प्रमाणें जी जुरी भरवायची ती कशी भरवावी ह्याबद्दल क. ३४९
पहा. (प्रि. पृ. १६६)

३४३. जुरी करून चौकशी करावयाची तेव्हा चौकशी सुरू होण्याचे जुरीतील असामीची नावे मो- अगोदर जुरीतील असामीची नावे मोठ्याने पुकारि-
द्याने पुकारली पाहिजेत.

ली पाहिजेत. आणि प्रत्येक असामी हजीर झाल्या-
वर, ह्या असामीकडून तुम्ही चौकशी होण्याविषयी तुम्ही कांहीं तक्रार आहे
कीं काय, असे ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यास विचारिले पाहिजे. मग
त्या असामीविषयी ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यास, अगर सरकारी वकि-
लास, अगर खटले चालविण्याकरिता नेमलेल्या दुसऱ्या मनुष्यास, कोणतीही
तक्रारी.

तक्रार सांगण्याचा अवतार आहे. तक्रार कोणीं
सांगितल्यास तिचीं कारणेही सांगितलीं पाहिजेत. कोणत्याही असामीविषयीं
कोणीं तक्रार सांगितली असतां, ती तक्रार योग्य आहे कीं नाही ह्याचा
ठराव कोर्तानें करावा, आणि कोर्त ठराव करील तो शेवटचा. कोर्तानें
तक्रार मान्य केली, तर त्या असामीच्या ठिकाणीं जुरीतील असामी होण्या-
करितां समन्सावरून हजीर झालेला दुसरा कोणीं असामी घेतला पाहिजे.
जर तसा कोणीं असामी हजीर नसेल, तर ज्याचें नांव जुरीतील असामीच्या
यादीत आहे, अगर जुरीतील असामी होण्यास लायक आहे असें कोर्तास
घाटतें, तसा कोणीं मनुष्य कोर्तात हजीर असेल तो, त्याविषयीं कोणीं तक्र-
रार केली नसल्यास, अगर केली तर ती न मानल्यास घेतला पाहिजे.

१. क. ३२३ ह्यावरील टीप नंबर १ ची पहा.

२. आसेसर किंवा जुरीदार ह्यांस शपथ देण्याविषयी कोठें ठराव दिसत नाही.
(म. हा. को. ता. २ फेब्रुवारी सन १८६२) कलकत्त्याकडेही जुरीस किंवा आसेसरास
शपथ अगर प्रतिज्ञा देण्याची बहिर्वाट नसून तसे करण्याची ह्या कायद्यावरून जरूर
नाहीं असे मुंबई हा. को. नें ठरविलें आहे. (मुं. हा. को. व्हा. ३ फौ. ट. ५. ५६)

३. जुरीदार किंवा आसेसर ह्यांनीं किती खटल्यांची चौकशी करावी ह्याबद्दल क.
३४७ पहा.

३४४. तक्रार सांगण्याचीं जीं कारणे खालीं लिहिलीं आहेत त्यांतील
तक्रारीचीं कारणे. एखाद्या कारणावरून सांगितलेली तक्रार, कोर्ताची
खातरी होण्यासारखा पुरावा झाल्यास, मानिली पाहिजे.

(१) कलम ३३४ ह्यांत सांगितलेलें नालायकीचें कांहीं कारण.

(२) ज्या अपराधाचा चार्ज झाला त्या अपराधानें ज्या मनुष्याचें नुकसान
झालें अगर ज्याचें नुकसान करण्याचा प्रयत्न झाला म्हणतात त्याशीं,
अगर ज्याच्या फिर्यादी वरून चौकशी सुरू झाली त्याशीं, अगर ज्या

मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याशी, भ्रताराचें अगर धन्याचें अगर चाकराचें नातें असणें, किंवा भाड्यानें घर अगर सान्यानें जमीन दिल्या अगर घेतल्याबद्दल मालकाचें अगर कुळाचें नातें असणें किंवा तशा मनुष्यांपैकीं कोणापासून घेतलं घेऊन त्याचें काम करित असणें, किंवा कोणत्याही दिवाणी मुकदम्यांत तशा मनुष्यांपैकीं कोणत्याही मनुष्याविरुद्ध वादी अगर प्रतिवादी असणें, किंवा तशा मनुष्यांपैकीं कोणावर ह्यानें कांहीं फौजदारी खटल्यांत फिर्याद केली होती, अगर तशा मनुष्यांपैकीं कोणीं ह्यावर फिर्याद केली होती असें असणें.

(३) ज्या गोष्टीनें तशा मनुष्यांपैकीं कोणाविषयीं ह्याच्या मनांत धांकडें, किंवा कोणाकडे ह्याचा ओढा, असेल असें कोर्तास वाटतें तशी कोणतीही गोष्ट असणें.

३४५. ज्या भाषेंत साक्ष व्हावयाची, अगर ज्या भाषेंत तिचा तज्जुमा ज्या भाषेनें साक्ष व्हावयाची अ- व्हावयाचा, ती भाषा ज्या मनुष्यास माहीत नाही अगर ज्या भाषेंत तिचा तज्जुमा व्हावयाचा ती भाषा जुरीतील असामीस तशा मनुष्यास जज्जानें जुरींत घेऊं नये. माहीत असला पाहिजे.

३४६. जुरीनें आपल्यांपैकीं कोणा एकाला मुख्य नेमिलें पाहिजे. जो जुरीतील मुख्य. मुख्य नेमिला याचें काम जुरीच्या वादविवादाच्या वेळेस देखरेख ठेवणें, आणि चार्जाविषयीं जुरी जो ठराव करील तो जज्ज्यास सांगणें, आणि जुरीला जो कांहीं मजकूर कोर्ताकडून विचारून घ्यावयाचा तो कोर्तास विचारणें, हें आहे. मुख्य कोण नेमावा ह्याविषयीं बहुतांची संमति होत नाही असें असल्यास, कोर्तानें मुख्य नेमिला पाहिजे.

३४७. ज्या मनुष्यावर फिर्यादी झाल्या आहेत त्यांपैकीं कोर्तास योग्य वा तेंच जुरी अगर तेच आसेसर टेल तितक्या मनुष्यांची चौकशी, कोणीं तकरार ह्यांस एकामागून एक अशा अनेक न सांगितल्यास, एकामागून एक करण्याचा अख- अखत्यार आहे. त्याच जुरीला आहे, अगर चौकशीमध्ये मदत करण्याचा अखत्यार त्याच आसेसरांस आहे.

३४८. चार्जांत लिहिलेला अपराध ज्या स्थलां झाला असें म्हणतात त्या जुरीकडून अगर आसेसरांक- स्थलाची, किंवा चौकशीच्या मुद्याची एखादी गोष्ट वून पाहणा.

ज्यांत झाली तशा दुसऱ्या कोणत्याही स्थळाची, पाहणी जुरीनें अगर आसेसरांनीं करावी हें योग्य व सोयीवार आहे, असें कोर्तास वाटेल, तेव्हां तसें करण्याविषयीं कोर्तानें हुकूम करावा; आणि कोर्ताच्या कोणा कामगारानें त्या जुरीला अगर त्या आसेसरांला आपल्या दिमर्तीत घेऊन

सवांस एकदम त्या स्थळीं नेलें पाहिजे; आणि कोर्तानें नेमलेल्या मनुष्यानें तें स्थळ त्यांस दाखविलें पाहिजे. ज्या कामगाराच्या दिमतींत ते आहेत त्यानें त्या जुरीपैकीं कोणारीं, अगर त्या आसेसरांपैकीं कोणारीं, दुसऱ्या बाहेरच्या मनुष्यास बोलूं देऊं नये, अगर कोणत्याही प्रकारचा संबंध ठेवूं देऊं नये. पाहणी संपल्यावर त्यानें लागलेच त्यांस कोर्तांत परत नेलें पाहिजे.

१. एका सेशन नज्जानें क. ३४८ यांत सांगितलेल्या तजविजी न करितां आसेसरास ज्या ठिकाणीं गुन्हा घडला होता तें ठिकाण पाहण्यास व आपल्या बरोबर साक्षीदार घेऊन जाऊन अवश्य घाटल्यास आरोपित तैयें नेला होता त्याच्या समक्ष तोंडीं पुसतपास करावयास सांगितलें ही गोष्ट कलकत्ता हायकोर्तानें नापसंत केली. क. हा. को. ४. ५९.

३४९. कोणत्या एखाद्या खटल्यांत ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याचा अग-
कलम ३२३ च्या अन्वये क- ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यांपैकीं कोणाचा, त्या
रावयाच्या जुरीकरितां असामी आक्रतांतील कलम ३२३ त्याच्या नियमांच्या अन्वये
बोलावून आणण्याची व त्याची याद करण्याची रीत. केलेल्या जुरीनें त्याची चौकशी करावी असा हक्क
आहे, तथा खटल्याची चौकशी व्हावयाची तेव्हां त्या चौकशी करितां जुरीला
जितके असामी एकंदर लाबतील तितके असामी कलम ३२३ ह्यांत सांगित-
लेल्या लोकांपैकीं, त्या जिल्ह्याच्या जुरीच्या यादीवर त्या लोकांपैकीं तितक्यांचीं
नांवें असल्यास, कलम ३२६ ह्यांत सांगितलेल्या रीतीनें त्या खटल्याची चौकशी
करावयाकरितां नेमलेल्या दिवसापूर्वीं निदान तीन दिवस तरी समन्स करून
आणण्याविषयीं सेशन कोर्तानें हुकूम केला पाहिजे. त्या सेशनान्त जुरी करून
चौकशी करावयाच्या त्याकरितां तपासलेल्या यादींतील मनुष्यांपैकीं तितके इतर
मनुष्य समन्स करून बोलाविले नसल्यास, तितके इतर लोकही त्याच रीतीनें
समन्स करून आणण्याविषयीं त्याच वेळेस कोर्तानें हुकूम केला पाहिजे. ज्यांनीं
सहा महिन्यांच्या आंत हें काम केलें आहे त्याशिवाय पाहिजेत तितके मनुष्य
मिळावयाजोगे असले, तर ते खेरीज करून कोण कोण बोलावून आणावे हें
नांवाच्या चिट्या टाकून ठरविलें पाहिजे. एकंदर ज्या मनुष्यांचीं नांवें
निघालीं त्यांतून जुरीमध्ये जे वसावे ते कलम ३४९ ह्यांत सांगितल्या रीती-
प्रमाणें नांवाच्या चिट्या टाकून जो पर्यंत कलम ३२३ ह्यांत सांगितलेल्या
लोकांपैकीं जितके मनुष्य असावे तितके, अगर मिळतील तितके मिळत तों
पर्यंत काढीत जावें. जुरींत असामी होणाऱ्या दुसऱ्या मनुष्यांविषयीं ज्या
तक्रारी सांगण्याचा अधिकार आहे त्या तक्रारी सांगण्याचा अधिकार
ह्या असामींविषयींही आहे. कलम ३२३ ह्यांत सांगितलेल्या लोकांपैकीं

जुरीत जितके असामी असावे तितके न मिळाले, तर ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याची खुरी असल्यास, असेसरांच्या मदतीने जडजातें त्याची चौकशी करावी; नाही तर मागे सांगितलेल्या रीतीने मिळालेली जुरी करून त्याची चौकशी करावी.

३५०. जुरी करून कोणत्याही खटल्याची चौकशी चालली असता, ठराव होण्यापूर्वी त्या जुरीपैकी ठराव होण्यापूर्वी कोणत्याही वेळेस कोणत्याही कोणी असामी तो चौकशी चालविण्यास असमर्थ झाला तर, पुरत्या कारणामुळे चौकशी पुरी होई पर्यंत हजीर राहण्यास जुरीतल्या कोणा असामीला अडचण पडेल, किंवा जुरीतील कोणी असामी गैरहजीर झाला असून त्याला हजीर होणे भाग पाडवत नाही असे असल्यास, नवा एक असामी त्या जुरीत दाखल केला पाहिजे, किंवा तो जुरी काढून नवी जुरी केली पाहिजे; आणि ह्यांपैकी कोणतेही केले तरी प्रारंभापासून फिरून चौकशी केली पाहिजे.

१. कायदेशीर सबवेशिवाय जुरीदार हजर झाला नाही तर त्यास किती दंड करावा हे क. ३५४ ह्यांत सांगितले आहे.

३५१. जुरी करून कोणाची चौकशी चालली असता, ज्या मनुष्यावर जितक्या मनुष्यांची संमति पा- फिर्याद झाली त्याने तो अपराध केला, असा ठराव दिजे त्याहून कमी मनुष्यांच्या संमतीने अपराध केल्याचा ठराव झाला तर कसे. ह्या आक्टांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्या मनुष्यांची संमति पाहिजे ह्याून सांगितले आहे त्याहून कमी मनुष्यांच्या संमतीने झाल्यास, किंवा ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने तो अपराध केला नाही, असा ठराव बहुमताविषयी त्या कलमांत सांगितलेल्या संख्येच्या संमतीपेक्षां कमी संख्येच्या संमतीने झाल्यास, तो जुरी काढून टाकिली पाहिजे; आणि अगदीं नव्या असामींची दुसरी जुरी करून त्याची पुनः चौकशी केली पाहिजे; आणि तो नवी चौकशी होईपर्यंत ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला कैदेत फिरून परत पाठविले पाहिजे, अगर हजीर होण्याविषयी जामीन घेऊन सोडले पाहिजे. जुरी करून नवी चौकशी चालली असता, ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने तो अपराध केला, असा ठराव मागे सांगितलेल्या संख्येच्या संमतीने न झाला, तर त्याने अपराध केला नाही असा ठराव कोर्ताने केला पाहिजे.

१. क. ३२८ प्रमाणे जुरीदारांचे कायदेशीर बहुमत हे खाली लिहिल्याप्रमाणे समजावे. जेव्हा जुरीदार पांच असतील तेव्हा चौघांचे बहुमत समजावे, पांच असल्यास पांचांचे बहुमत समजावे; आणि नऊ असतील तेव्हा सहांचे बहुमत समजावे.

२. चांर्जातील एके सदराविषया अभिप्रायनमून दुसऱ्या सदराच्या वरील अभिप्रायांत आरोपितास दोषी ठरीवले असेल तर तो अभिप्राय मान्य केला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. १३.)

३५२. चौकशी संपल्यावर आणि ह्या आवृत्तीतील कलम ३८१ ह्यांत सांगितलेल्याप्रमाणे झालेल्या सार्क्षीचा सारांश जज्जाने ठराव करावयाकरिता जुरीस गितलेल्याप्रमाणे झालेल्या सार्क्षीचा सारांश जज्जाने सांगितल्यावर, कसा ठराव करावा ह्याचा विचार करावयाकरिता एकांत ठिकाणी जाण्याचा अखत्यार जुरीला आहे. व त्या जुरीपैकी कोणत्याही असामीशी कोणाला बोलू न देणे अगर कोणत्याही प्रकारचा संबंध ठेवू न देणे हें काम कोर्तातील कोणा कामगाराचें आहे. आपला ठराव सांगण्यास जुरी तयार झाली झणजे सर्वांचें एकमत आहे कीं नाहीं असें जज्जानें जुरीला विचारिलें पाहिजे; आणि सर्वांचें एकमत नाहीं, असें मुख्यानें अगर तींतील कोणत्याही असामीनें छटले, तर आणखी विचार करावयाकरिता जावे असा जुरीला हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या जज्ज्यास आहे. जज्ज्यास योग्य वाटेल तितक्या वेळाची मुदत संपल्यावर, सर्वांचें एकमत नाहीं असें जुरींतील मुख्यानें अगर कोणत्याही असामीनें छटले, तर आपला ठराव सांगण्याचा अखत्यार जुरीला आहे.

१. जर आरोपित गुन्हा कबूल करील तर जुरीचा अभिप्राय घेण्याची जरूर नाहीं. (क. हा. को. व्हा. ६ फौ. प. नं. १.)

२. एका खुनाच्या खटल्यांत जुरीनें असा अभिप्राय दिला की, आरोपितानें नंदी घोस ह्या नांवच्या मनुष्यास ठार मारले ह्याबद्दल कांहीं संशय नाहीं. नंदीघोस यानें आरोपितास राग येण्यासारखें कांहीं केलें होतें असेंही वारंट नाहीं; तथापि नंदीघोसास मारण्यांत आरोपिताचा कांहीं उपयोग होता असें नाहीं. सबब आरोपितानें खून केला असा आमचा अभिप्राय नाहीं. सेशन जज्जानें हा अभिप्राय नाकबूल करून जुरीस पुनः विचार करण्याविषयी सूचना केली. पुढें जुरीनें खून केला असा अभिप्राय दिला. (क. हा. को. व्हा. १ प्र. ५०.) दुसऱ्या एका खटल्यांत जुरीनें आरोपितावर चोरीचा गुन्हा शाबीत आहे म्हणून अभिप्राय दिला. झालेल्या पुराव्यावरून गुन्हा जवरी चोरीचा आहे असें जज्ज्यास वाटले त्यावरून जज्जानें पुनः विचार करण्याविषयी जुरीस सांगितले. ही बहिवाट गैर झाली सबब एकंदर खटला रद्द करून पुनः चौकशी करण्याचा हायकोर्तानें हुकूम केला. कारण झालेला गुन्हा चोरीचा आहे किंवा जवरी चोरीचा आहे हें पुराव्याप्रमाणें ठरणें आहे, आणि जो पुरावा नमूद झाला त्यावर भरंवसा ठेवावा किंवा न ठेवावा हा अधिकार जुरीकडे आहे. त्यांस जवरीचा प्रकार ख-

रा न वाटल्यावरून नुसत्या चोरीचा गुन्हा शाबीत म्हणून त्यांनी ठरविले तो त्याचा ठराव जज्जाने कबूल करावयाचा होता. (क. हा. को. व्हा. २४. १३)

३. एका जुरीने एका आरोपितास चार्जाच्या पहिल्या सदराविषयी निर्दोषी ठरवून दुसऱ्या सदराविषयी गुन्हेगार ठरविले. सेशन जज्जाने जुरीस पुनः विचार करण्यास सांगितले. द्यावरून त्यांनी आरोपितास पहिल्या सदराविषयी गुन्हेगार ठरविले. त्या कामी क. हा. कोर्ताने असे ठरविले की, असे करण्यास जज्जास अधिकार नाही. प्रथम जो जुरीने अभिप्राय दिला तोच लिहून घेऊन सेशन जज्जाने कैदीस शिक्षा द्यावयाची होती. (क. हा. को. व्हा. ७४. २२)

४. जरी जज्जाचा अभिप्राय जुरीच्या अभिप्रायापासून भिन्न असेल तरी आरोपितास कमी शिक्षा देणे न्यायाचे होणार नाही. कारण तसे केल्याने जुरीचा अभिप्राय निष्फळ केल्यासारखे होते. ज्या गुन्हाविषयी आरोपित अपराधी आहे असे जुरी ठरवील त्या गुन्हास जिल्हा जज्जाच्या मते योग्य शिक्षा असेल ती त्याने त्यास दिली पाहिजे. किंवा क. ५४ प्रमाणे सरकारास हुकूम देण्याकरिता विशेष रीतीने लिहून पाठविले पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. १६)

५. पुराव्यावरून काय शाबीत झाले हे जुरीने सांगितले पाहिजे. पुराव्यांत ज्या ज्या गोष्टी झाल्या असतील त्या मात्र जज्जाने त्यास समजून द्याव्या; आणि मग पुराव्यांत आलेल्या गोष्टीवरून शाबिदी होते किंवा नाही हे पाहणे जुरीदारांकडे आहे. (प्रो. म. हा. को. ता. २२ आगष्ट सन १८६२)

३५३. आसेसरांच्या मदतीने कोणत्याही खटल्याची चौकशी चालली अशासेसरांपैकी कोणताही आसेसरांची चौकशी चालविण्यास असमर्थ झाला तर कसे. त्याही पुरत्या कारणामुळे चौकशी पुरी होई तोंपर्यंत हजीर राहण्यास कोणत्याही आसेसराला अडचण पडेल, तर राहिलेल्या दुसऱ्या आसेसराच्या अगर आसेसरांच्या मदतीने ती चौकशी चालली पाहिजे. चौकशी पुरी होई तोंपर्यंत सर्व आसेसरांस हजीर राहण्यास अडचण पडेल, तर ती चौकशी बंद करून नव्या आसेसरांच्या मदतीने नवी चौकशी केली पाहिजे.

३५४. जुरीतील असामी होण्याकरिता अगर आसेसर होण्याकरिता कोणा जुरीतील असामी अगर आसेसर मनुष्याला समन्स झाले असून, त्याला कायदेशीर सर हजीर न झाल्याबद्दल दंड. हरकत नसता तो समन्सांत लिहिल्याप्रमाणे हजीर न होईल किंवा हजीर झाल्यावर कोर्ताच्या परवानगीचाचून निघून जाईल, तर त्यास शंभर रुपयांहून अधिक नाही अशा दंडाचा हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या सेशन कोर्तास आहे. आणि तो दंड हुकूम करणाऱ्या कोर्ताच्या अधि-

काराच्या हद्दींत त्या असामीचा अगर त्या आसेसराचा जो कांहीं जंगम माल सांपडेल तो जप्त करून व विकून जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेतानें वसूल केला पाहिजे; व तरी जप्ती व विकरी करून तो दंड वसूल होत नाही असें असल्यास, त्या असामीस अगर आसेसरास दिवाणी तुरुंगांत पंधरा दिवस पर्यंत अगर पंधरा दिवसांच्या आंत तो दंड भरून देई पर्यंत कैद करण्याचा अखत्यार आहे.

१. आसेसरापासून दंड घेण्याचा हुकूम केला असता त्या हुकुमावर अपील चालणार नाही. दंडाचा हुकूम झाल्यावरही न येण्याचे आसेसर योग्य कारण दाखविल तर जजाने त्या हुकुमाचा पुनः विचार करावा. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ८३)

बाब २४.

मद्रास इलाख्यांतील ताब्यांतले जज आणि प्रिन्सिपाल
सदरअमीन ह्यांविषयी.

३५५. मद्रास इलाख्यांतले ताब्यांतील जज आणि प्रिन्सिपाल सदरअ-
मीन ह्यांस त्या बेजेस चालू अशा कोणत्याही का-
पाल सदरअमीन ह्यांचा फौजदारी खटल्यांची चौकशी करण्याचा जो
यदानें फौजदारी खटल्यांची चौकशी करण्याचा जो
व शिक्षा देण्याविषयी अधिकार, अधिकार मिळाला असेल तो हिंदुस्थानच्या अपरा-
ध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील नियमांच्या अन्वये ह्या आक्ताच्या
आधारेनें चालविण्याचा अखत्यार त्यांस आहे. आणि माजिस्त्रेताचा अधि-
कार चालविणाऱ्या कामगाराला शिक्षा देण्याविषयी जो अधिकार ह्या आ-
क्तांत दिला आहे तो त्याला आहे.

१. सवार्डिनेट जजाने आपल्यापुढे चाललेल्या दिवाणी कामांत वाईवाटदार नेमला
असून त्यास कोणी अडथळा केल्यास त्या अडथळा करणारास सवार्डिनेट जज शिक्षा
देऊं सकत नाही, तर त्यानें ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे अशा माजिस्त्रेताकडे त्या
अडथळा करणाऱ्या मनुष्यास पाठविलें पाहिजे. (प्रो. म. स. को. ता. २५ फेब्रुआरी
सन १८६२)

३५६. मद्रास इलाख्यांतले पहिल्या घर्गाचे व दुसऱ्या घर्गाचे ताब्यांतील
कोणत्या खटल्यांबद्दल चौकशी माजिस्त्रेता ह्यांनीं ज्या अपराधांची चौकशी करण्या-
होण्याकरिता पाठविण्याचा अधिकार ताब्यांतील माजिस्त्रेतास आहे, चा अधिकार सेवान कोर्तास मात्र आहे तरा अप-

व कोणती खटली त्याने माजिले- राधांच्या फिर्यादी ज्या मनुष्यावर झाल्या त्या मनु-
ताकडे पाठवावी.

यास त्या कोर्तापुढे चौकशी होण्याकरिता पाठविले
पाहिजे; आणि सदर कोर्त वेळोवेळी हुकूम करील त्या हुकुमाप्रमाणे ज्या अ-
पराधांची चौकशी करण्याचा अधिकार ताऱ्यांतील जज्जांस अगर प्रिन्सिपाल
सदरअभिनांस आहे तशा अपराधांच्या फिर्यादी ज्या मनुष्यावर झाल्या त्यांची
खटली चौकशी होण्याकरिता त्या ताऱ्यांतील जज्जांकडे अगर प्रिन्सिपाल स-
दरअभिनांकडे पाठविली पाहिजेत, किंवा जिल्ह्याच्या माजिलेताच्या हुकुमा-
करिता अगर माजिलेताचा अधिकार चालविणाऱ्या कामगाराच्या हुकुमाक-
रिता ती खटली त्याजकडे पाठविली पाहिजेत. जिल्ह्याच्या माजिलेताकडे
अगर मागे सांगितलेल्या दुसऱ्या कामगाराकडे खटले पाठविले असता, त्या
माजिलेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने फिर्यादी व ज्या मनुष्यावर फिर्याद झा-
ली तो व साक्षीदार ह्यांस पुराशिरी करून त्यांचे जबाब घेतले पाहिजेत, आणि
दुसऱ्या कोणत्याही कोर्तात ह्या खटल्याची चौकशी न झाल्याप्रमाणे सर्व प्रकारे
त्याने काम चालविले पाहिजे.

ज्या खटल्यांचा निकाल करण्याचा अधिकार माजिलेतास आहे तसे खटले त्याने सेशनां-
त कमिट केले तर सेशन जज्जाने ते परत न करिता त्यांचा फैसला करून माजिलेताने
केलेली चुकी मात्र त्यास कळवावी. सेशनांत आलेला खटला परत करण्यास कायदांत
आधार नाही. (म. हा. को. सन १८६३)

३५७. मद्रास इलाख्यांतल्या पहिल्या वर्गाच्या अगर दुसऱ्या वर्गाच्या ता-
चौकशी झाल्यावर जिल्ह्याच्या ताऱ्यांतील माजिलेताने एखाद्या खटल्याची चौकशी
माजिलेताकडे खटले पाठविण्याचा अधिकार ताऱ्यांतील माजिलेतास आहे.
अपराध शाबूत झाल्याचा ठराव झाला असता, जी
शिक्षा देण्याचा अधिकार आपणास आहे तीहून मोठी शिक्षा त्या मनुष्यास
शाबूत झालेल्या अपराधाबद्दल दिली पाहिजे, असे त्या माजिलेतास वाटले, तर
आपण केलेला ठराव लिहून ठेवून जिल्ह्याच्या माजिलेताकडे अगर माजिले-
ताचा अधिकार चालविणाऱ्या दुसऱ्या कामगाराकडे त्या खटल्याचे कागद
त्याने पाठविले पाहिजेत; आणि मग कायदाप्रमाणे असून जी शिक्षा अगर
जो हुकूम त्या माजिलेतास अगर त्या दुसऱ्या कामगारास योग्य वाटेल ती
शिक्षा अगर तो हुकूम त्या खटल्यांत त्याने दिला पाहिजे, त्या माजिलेताकडे
अगर त्या दुसऱ्या कामगाराकडे तसे एखादे खटले आले असता, फिर्यादीला
व ज्यावर फिर्याद झाली त्याला पुराशिरी करून जबाब घेण्याचा, आणि त्या

खटल्यांत ज्या साक्षीदारांनी साक्ष दिली असेल तशा कोणत्याही साक्षीदारास परत बोलावून त्याची जवानी घेण्याचा, अखत्यार त्याला आहे, आणि कांहीं नवा साक्षीपुत्राचाही मागण्याचा अगर घेण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

३५८. माजिस्त्रेतापुढे खटल्यांची चौकशी चालण्याविषयी ह्या आक्तांत ताब्यांतील जज्ज आणि प्रिन्सि- जे नियम सांगितले आहेत ते नियम मद्रास इला- पाल सदरअमीन ह्यांच्यापुढे चौक- र्यांतल्या ताब्यांतील जज्जापुढे अगर प्रिन्सिपाल- शा होण्याकरिता पाठविलेलीं खटलीं, सदरअमीनापुढे चौकशी होण्याकरिता पाठविलेल्या खटल्यांस लागू आहेत; आणि तशा खटल्यांची चौकशी त्या नियमांप्रमाणे त्या ताब्यांतील जज्जांनी अगर त्या प्रिन्सिपाल सदरअमीनांनी चालविली पाहिजे. एखाद्या खटल्याची चौकशी चालली असून जी शिक्षा देण्याचा अधिकार ताब्यांतील जज्जांस अगर प्रिन्सिपाल सदरअमीनांस आहे तीहून मोठ्या शिक्षेस लायक असा अ- पराध ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने केला असेल, असा झालेल्या साक्षी पुत्राव्यावरून अनुमान करण्यास आधार असला, तर ते खटले सेशन कोर्ता- कडे पाठविण्याचा अखत्यार त्या ताब्यांतील जज्जांस आणि प्रिन्सिपाल सदर- अमीनांस आहे.

ही सगळी बाब मद्रास इलाख्यास लागू आहे.

बाब २५.

सेशन कोर्तापुढे चौकशी.

३५९. ह्या आक्तांतील कलम १७२ ह्यांत सांगितलेले अपराध खेरीज अवल चौकशीचे कोर्त ह्या ना. करून, अवल चौकशीचे कोर्त ह्या नात्याने सेशन त्याने सेशन कोर्ताचे करावयाची कोर्ताने, ह्या आक्तांत अगर दुसऱ्या कोणत्याही कायद्यांत ज्या माजिस्त्रेतास अगर दुसऱ्या कामगारास सेशन कोर्ताकडे खट- त्या पाठविण्याचा अधिकार मुद्दाम दिला असेल त्या माजिस्त्रेताने अगर दुसऱ्या कामगाराने चार्ज करून पाठविल्यावाचून कोणत्याही अपराधाची चौकशी करूं नये.

१. मद्रास इलाख्या खेरीज सर्व हिंदुस्थानांत माजिस्त्रेत किंवा सबॉर्डिनेट माजिस्त्रेत मात्र सेशन कोर्ताकडे खटली कमिट करूं शकतात. परंतु सबॉर्डिनेट माजिस्त्रेतास खटली कमि- ट करण्यास सरकारांतून अधिकार मिळाला पाहिजे. (प्रो. ४. १७४)

२ क. १७२ पहा.

३ क. ४३५ बरून सेशन कोर्ताच्या अधिकारांतील खटला माजिस्त्रेताने तपास केल्यावांचून सोडला असला तर तो कमिट करण्याविषयी माजिस्त्रेतास हुकूम करण्यास जो सेशन कोर्तास अधिकार आहे त्यास क. ३५९ बरून बाध पेट नाही. (सदरलंड रिपोर्ट सन १८६४ पृ. ३)

४ सदरील बाब हायकोर्ताचे जज कमिशन बरून जेव्हा काम चालवितात त्या कामास लागू आहे. (सन १८६५ चा आक्ट १३ क. २२ । २३ पहा.)

५. सेशन कोर्ताने चार्ज दुरुस्त केला अगर बदलला तरी तो कमिट करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या नांवानेच केला पाहिजे. (प्रो. म. हा. को. ता. ३० आगष्ट सन १८६२)

६. कोणा माजिस्त्रेताने सेशन कोर्ताकडे पाठविलेला खटला परत त्या माजिस्त्रेताकडे पाठविण्याविषयी ह्या कायद्यात कोठे सांगितले नाही. असे खटले सेशन कोर्ताने ह्या कायद्यास जोडलेल्या परिशिष्टाच्या तिसऱ्या टिपेच्या आधारे निकाल केले पाहिजेत; आणि चूक असेल ती माजिस्त्रेतास दाखविली पाहिजे. (प्रो. म. हा. को. ता. २६ आगष्ट सन १८६२)

७. एका कामांत फुलपावर माजिस्त्रेता याने कायदेशीर फिर्यादीवांचून खटला सेशन कोर्ताकडे कमिट केला होता. तो असिस्त सेशन जजाने कैदीस चार्ज वाचून दाखविल्या पूर्वीच सोडून दिला. कारण कज्यांत फिर्याद नव्हती. ह्या बाबतीत सेशन जजाने हायकोर्तास लिहिले. हायकोर्ताने ठराव केला की ह्या कलमाप्रमाणे सेशन कोर्तास माजिस्त्रेताकडून क. २२६ प्रमाणे चार्ज तयार होऊन आला म्हणजे त्या कज्याची चौकशी करण्याचा अधिकार येतो. कमिट करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या कज्यांत फिर्याद होती किंवा नाही हे पाहण्याची जरूर नाही. (मु. हा. को. व्हा. ४ फौ. ठ. पृ. ३५)

३६०. सेशन कोर्तापुढे चालावयाच्या हरएक चौकशीत सरकारी वकील सेशन कोर्तापुढे चालावयाच्या हरएक चौकशीत सरकारी वकीलाने किंवा ह्याविषयी ज्याला मुद्दाम अधिकार दिला आहे अशा दुसऱ्या कामगाराने खटले चालविले पाहिजे; आणि कोणी फिर्यादी असल्यास, त्या खटल्यांतील तो साक्षीदार आहे असे समजून त्याची साक्ष घेतली पाहिजे.

३६१. एखादी चौकशी दुसऱ्या वेळे पर्यंत तहकूब ठेविली असतां दुसऱ्या वेळे पर्यंत चौकशी तह- फाचें काम चांगल्या रीतीने शेवटास जाईल म्हणून ती चौकशी तहकूब ठेवणे योग्य आहे, अशी सेशन कोर्ताची खातरी झाली असतां, ती चौकशी तहकूब ठेवण्याविषयी हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या कोर्तास आहे.

१. एक खोटा कागद केल्याचा मोकदमा सेशन कोर्तात आला. तो खोटा कागद ज्या दिवाणी खटल्यांत नमूद झाला होता त्या खटल्याबद्दल अपील दिवाणीत चालले होते. त्या अपिलाचा निकाल होईपर्यंत जज्जाने आपल्याकडील खटला तहकूब केला. कलकत्ता हायकोर्टाने ठरविले की ही वाईवाट बरोबर नाही. सेशनांत खटला आला असता ज्याने तो कमिट केला त्याला कायद्याप्रमाणे कमिट करण्याचा अधिकार आहे किंवा नाही एवढेच सेशन कोर्तास पाहणे आहे. (क. हा. को. नं. १७० सन १८६२)

२. सेशन जज्जाने चौकशीस आरंभ करून ती संपण्याच्या पूर्वीच राजीनामा देऊन गेल्या तर त्या जाग्यावर नेमलेल्या मनुष्यास ती चौकशी पुढे चालविता येत नाही. तर त्याने पुनः पहिल्यापासून चौकशी केली पाहिजे. (सदरलंड रिपोर्ट सन १८६४ पृ. ३२.)

३६२. चौकशी सुरू करण्याकरिता कोर्त तयार झाल्यावर, ज्या मनुष्यावर चौकशी सुरू झाली. फिर्याद झाली त्यास कोर्तापुढे आणिले पाहिजे, चार्ज घातून दाखवून त्याचा अर्थ त्याला समजाविला पाहिजे, आणि, चाज्यांत सांगितलेला अपराध तू कबूल करितोस किंवा माझी चौकशी करा असें तुझे म्हणणे आहे? असे त्याला विचारिले पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो जर झणेला की, मी तो अपराध केला, तर हे त्याचे ह्मणणे लिहून ठेविले पाहिजे, आणि त्यावरून त्या मनुष्यावर अपराध शाबूत झाल्याचा ठराव करण्याचा अखत्यार आहे.

१. कलम ३२४ व त्याखाली लिहिलेली प्रो. म. हा. को. ता. २७ सप्टेंबर व ता. १८ ऑक्टोबर सन १८६२ ही पहा.

२. कैदीने गुन्हा कबूल केल्यास आसेसराचा अभिप्राय किंवा जुरीदारांचे मत घेण्याची गरज नाही. (क. हा. को. व्हा. ५ फौ. प. २ व व्हा. ६ फौ. प. १) परंतु कधी कधी चौकशी चालविण्याची गरज पडेल. उदाहरण. कोणी एकमेकां विरुद्ध असे दोन मजकूर सांगितल्यावरून त्यास कैद केला असेल आणि तो एक मजकूर खोटा सांगितला असे कबूल करील तर खटला चालविणे जरूर आहे. कारण कदाचित् दोन्ही मजकूर खोटे असतील ह्यास्तव एक मजकूर खोटा आहे असे त्याने कबूल केले तरी त्यास दुसऱ्या मजकुराबद्दल सोडून देणे वाजवी नाही. क. ३६२ प्रमाणे कोर्तास अधिकार आहे म्हणून त्याची चौकशी करावी. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. ६)

३. सेशन कोर्तात सरकारी प्रासिक्युटराने कज्या काढून घेण्याविषयी ह्या कायद्यांत कोठेही नियम सांगितला नाही. परंतु तसा अधिकार इतर देशांच्या कोर्तांत नेहमी आहे. व ह्या बाबतीत क. हा. कोर्ताने नं. २२९ ता. १२ मार्च सन १८६६

रोजी सेशन जज्जास पत्र लिहिले आहे. त्यांत असे लिहिले आहे की, कैदीवर दोन गुन्द्यांचा चार्ज असून तो लहान गुन्द्याचा चार्ज कबूल करितो व मोठ्या गुन्द्याचा चार्ज नाकबूल करितो. असे झाल्यावर तेव्हावर लहान गुन्द्याबद्दल शिक्षा देऊन मोठ्या गुन्द्याबद्दल सरकारी वकिलास चार्ज काढून घेऊं देणे बरोबर नाही. कऱ्याची चौकशी करून कैदीवर पुरता पुरावा नसला तर त्यास सोडून द्यावे. कारण चार्जविषयी कैदीने कबूल किंवा नाकबूलपणाचा जबाब दिल्यावर मग सरकारी वकिलास कऱ्या काढून घेण्याविषयी अधिकार राहात नाही. (क. हा. को. व्हा. ५ पी. प. पृ. ४)

४. सरकारी प्रॉसिक्यूटराने कमिट होऊन आलेल्या कऱ्यांत आरोपितावर कांहींच चार्ज शब्दीत होण्यासारखा नाही असे वाटल्यास त्याप्रमाणे सेशन जज्याची खात्री करून देऊन सरकारतर्फे पुरावा देण्याचे नाकबूल करावे. आणि मग सेशन जज्याने असेसरांचा किंवा जुरीदारांचा अभिप्राय घेऊन सरकारी वकिलाच्या बोलण्याचा सारांश आपल्या जजमेंटांत लिहून क. ३८० प्रमाणे आरोपितास गुन्द्यांतून मुक्त केल्याचा ठराव लिहावा. ह्याप्रमाणे वगैरे कित्येक जिऱ्यांत यद्दिव्याट चालते. ती सदरील नं. ३चे पत्राच्या टिपेवरून पाहतां बरोबर आहे असे दिसते.

५. आरोपिताने गुन्हा कबूल केल्यावर सरकारतर्फे पुरावा घेण्याची सेशन कोर्तास जरूर नाही. (क. हा. को. नं. ३५९ सन १८६२) परंतु सेशन जज्जास योग्य वाटेल तर त्याने पुरावा घेण्यास हरकत नाही. (क. हा. को. नं. ८१० सन १८६३)

६. आरोपिताने गुन्हा केला नाही असा जबाब दिल्यावरून चौकशी सुरू झाल्यावर आरंभीच आरोपितास कोर्ताने पुराशिस करूनये. (आध्या व्हा. ३ नं. ८५)

३६३. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो कांहींच न झणेल अगर माझी कांहींच न झणेल अगर चौकशी करणें झणेल तर कोर्ताने जरूर अगर आसेसर निवडून घेऊन त्या खटल्याचे चौकशीचे काम चालविलें पाहिजे.

३६४. माजिस्त्रेतापुढें व्हावयाच्या चौकशांत फिर्यादी व ज्यावर फिर्याद झाली तो व साक्षीदार ह्यांस पुराशिसी करून त्यांचे जबाब अगर जबाब्या घेण्याविषयी, साक्षी लिहून घेण्याच्या रीतीविषयी, साक्षीतील चुकी काढणे, साक्षीवर शेर लिहिणे, व साक्षीचा अर्थ सांगणे, ह्यांविषयी ह्या आक्तांतील कलमें १९५, १९६, १९७, १९८, १९९, आणि २०० ह्यांत सांगितलेले नियम ह्या बाबेच्या अन्वये सेशन कोर्तापुढें व्हावयाच्या चौकशांस लागू आहेत.

१. आरोपिताच्या डिफेन्साचा मतलब व त्याने जे काही अर्ज केले असून कोर्टाने नामंजूर केले असतील ते सर्व कथांत दाखल झाले पाहिजेत. (मुं. हा. को. ता. २६ माहे नवंबर सन १८६३)

२. कलमें १९५, १९६ व त्यावरील टिपा पहा.

३. एका खटल्यांत साक्षी दारांकडून आरोपित ओळखिले. नंतर त्या साक्षी दारांनी दुसऱ्या खटल्यांत ह्या खटल्यांतील आरोपित हजर नसता ज्या जबाब्या दिल्या होत्या त्या वाचून दाखल केल्या. आरोपिताच्या समक्ष जबाब्या झाल्या नव्हत्या. ह्या मुल्ले शिक्षा रद्द करून पुनः चौकशी करण्याचा हा. को. ने हुकूम दिला. (क. हा. को. ता. ९ फेब्रुवारी स. १८६३)

३६५. कोणा साक्षीदाराला काही प्रश्न केला असून त्याचे उत्तर देण्यास कोणी साक्षीदार साक्ष देण्या- तो नाकबूल होईल, आणि नाकबूल होण्याविषयी विषयी नाकबूल झाल्यास त्यास कैद करण्याचा अखत्यार आहे. काही योग्य कारण न दाखवील, तर जी वाजवी मुदत कोर्टास योग्य वाटेल त्या मुदतीपर्यंत त्या साक्षीदारास कैद करण्याचा अखत्यार त्या कोर्टास आहे. जर साक्ष देण्याविषयी दरम्यान तो कबूल झाला, तर बाकीची कैद माफ केली पाहिजे. आणि तो साक्षीदार तसाच नाकबूल राहील, तर ह्या आक्टांतील कलम १६३ ह्यांतील नियमांप्रमाणे त्याला घर्तविण्याचा अखत्यार कोर्टाला आहे.

१. कलम १९२ ह्यावरील टीप नं. २ ची पहा.

२. ह्या कायद्याचे कलम २०३ व त्या खालची टीप नं. १ ची व कलम २०५ ही पहा.

३६६. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला माजिस्त्रेतापुढे पुराणीस करून त्यावर फिर्याद झाली त्याला जे जबाब घेतले असतील ते चौकशीच्या वेळेस माजिस्त्रेतापुढे पुराणीस करून घेतलेले जबाब चौकशीच्या वेळेस पुराव्यास घेतले पाहिजेत, त्या जबाबीवर माजिस्त्रेताच्या सहीनिशीच्या खरेपणाविषयी शेर आहे तो प्रथम दर्शनीं त्या जबाबीला पुरतें प्रमाण समजावें, आणि त्या शेऱ्या त्या जबाबीला प्रमाण. खाळां जी माजिस्त्रेताची सही आहे ती खरी नाही, असा संशय धरण्याचे कारण कोर्टास न दिसल्यास, त्या सहीचा पुरावा न मागतां तो शेर खरा मानला पाहिजे.

१. ह्या कलमांत सांगितल्याप्रमाणे माजिस्त्रेताने आरोपिताचा जबाब घेऊन त्यावर आपली सही केली नव्हती सबब तो जबाब कलकत्ता हायकोर्टाने पुराव्यांत घेतला नाही. ह्याप्रमाणेच मुंबई हायकोर्टाचेही मत आहे. (प्रि. घ. १७७)

२. आरोपिताने माजिस्त्रेतापुढे कबुलायत केली असून सेशन कोर्तापुढे ती कबुलायत नाकबूल केली तरी ती त्याने माजिस्त्रेतापुढे आपखुषीने केली व खरी आहे अशी सेशन कोर्ताची खात्री झाल्यास तेवढ्यावरून शाबूत करण्यास हरकत नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ८१) व (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ४१) कबुलायतीस प्रत्यंतरा पुरावा असणेची जरूरी नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ७०)

३. आरोपिताने माजिस्त्रेतापुढे दिलेली जवानी जुलुमाने किंवा भितीने तशी लिहून दिली अशा प्रकारची सबब सांगून ती सेशन कोर्तापुढे नाकबूल केल्यास ते त्याचे म्हणणे खोटे आहे असे शाबूत झाल्यावांचून ती जवानी पुराव्यांत घेता येणार नाही. (क. हा. को. व्हा. ४ फौ. ठ. पृ. १)

३६७. खटल्याचा खरा निकाल व्हायचाकरितां अमक्या मनुष्याची साक्ष घ्याची साक्ष अवश्यक आहे अवश्यक आहे, असे कोर्तास वाटले असतां, चौक्या मनुष्याला समन्स करून आणण्याचा अखत्यार कोर्तास आहे. शीच्या कोणत्याही पर्यायास त्या मनुष्यास समन्स करून आणून त्याची साक्ष घेण्याचा अखत्यार त्याला आहे. साक्ष द्यायचाकरितां समन्स करून आणलेला नाही, तर एरवीं कोर्तांत आला आहे, अशा मनुष्याचीही साक्ष घेण्याचा अखत्यार कोर्तास आहे.

१. ज्या चार्जवरून माजिस्त्रेताने सेशन कोर्तांत चौकशी होण्याकरितां आरोपितास पाठविले असेल तो कज्या माजिस्त्रेताकडे परत चौकशीस पाठविण्याचा ह्या कलमावरून अधिकार येत नाही. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. २३)

२. जुडिशियल कमिशन पंजाब व आग्रा सदर कोर्त ह्यांनी असे ठराविले आहे कीं, माजिस्त्रेताकडून कमिट झालेल्या खटल्यांत एखाद्या गोष्टीबद्दल चौकशी होणे राहिली आहे ती व्हावी असे सेशन कोर्तास वाटल्यास ती चौकशी करण्याविषयी कोर्ताने माजिस्त्रेतास हुकूम करावा. सेशन कोर्ताने नवीन साक्षीदार घेणे झाल्यास त्यांस परभारे समन्स करावे किंवा कमिट करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या मार्फत करावे. परंतु माजिस्त्रेताच्या मार्फत समन्स करणे हा मार्ग बरा दिसतो. (प्रि. पृ. १७८)

३. ह्या कलमावरून वाटेल त्या साक्षीदारास समन्स करून आणून त्याची व कोर्तांत हजर असलेल्या माणसाची साक्ष घेण्याचा अधिकार दिला आहे. तरी अशा साक्षी कोर्त स्वतः होऊन ज्या घेईल त्याला उलटपालट सवाल करण्याचा अधिकार आरोपितास आहे किंवा नाही. अशी कदाचित् शंका येईल. कारण कोर्ताकडून साक्षीदारास जे प्रश्न घालण्यांत येतात त्यांवर दोन्ही पक्षकारांस विचारण्याचा अधिकार नसतो असा नियम आहे. पण ह्या प्रसंगां आरोपितास उलट पालट सवाल करण्याचा अधिकार आहे.

४. सरकारतर्फे कांही ज्यास्त पुरावा देणे असेल तर ह्या कलमाप्रमाणे कोर्ताची परवानगी घेऊन दिला पाहिजे. कोर्ताच्या विचारास आल्यास कबूल करील. पण ३७५ कलमाप्रमाणे कोर्तात हजर असलेले कोणतेही माणसाची साक्ष ज्याचे नांव पूर्वी माजिस्त्रेतास लिहून दिले नाही अशा मनुष्याची घेतली पाहिजे असे आरोपित कोर्तास कळवील तर घेतलीच पाहिजे. समन्स करविणे असल्यास मात्र कोर्ताच्या विचारावर आहे.

५. क. २३२ ह्यांत लिहिलेला मुचलका मालाची जप्ती करून अंमलांत आणावा. व ह्या कलमाच्या आधाराने सेशन कोर्ताने साक्षीदारांस समन्स करावी. कोर्तात साक्ष देण्यास साक्षीदार हजर होऊ शकत नाही अशी सेशन कोर्ताची खात्री झाल्यास त्या साक्षीदारांची माजिस्त्रेतापुढे झालेली जवानी पुराव्यांत दाखल करण्याविषयी क. ३६९ ह्यात सांगितले आहे. (प्रो. म. हा. को. ता. १६ डिसेंबर सन १८६४)

६. माजिस्त्रेताने पाठविलेल्या पुराव्याशिवाय आणखी कोणाची साक्ष घेणे जरूर वाटल्यास ह्या कलमाच्या आधारे कोर्तात घेतली पाहिजे. (प्रो. म. स. को. ता. २४ डिसेंबर सन १८६१)

३६८. सिविल सर्जन, ह्मणजे सिविल खात्याचा दान्तर, अगर दुसरा कोणी वैद्य साक्षीदार झाला कोणी वैद्य ह्याची साक्ष माजिस्त्रेताने घेऊन त्या जवानीवर रीतीप्रमाणे सहीनिशी खरेपणाचा शेरा लिहिला असल्यास, ती जवानी कोर्ताने प्रथम दर्शनी पुराव्यास घेतली पाहिजे. परंतु त्या सिविल खात्याच्या दान्तरास अगर त्यादुसऱ्या वैद्यास समन्स करून आणण्याविषयी कोर्तास पुरते कारण दिसले, तर त्यास समन्स करण्याचा अखत्यार कोर्तास आहे.

१. डाक्टर ह्याने दिलेले सरटिफिकेट ही त्याची साक्ष नाही सबब सेशन जजाने पुराव्यांत दाखल करूनये. त्याच्या साक्षीची जरूरी असेल तर त्यास समन्स करून साक्ष घ्यावी. (प्रो. म. हा. को. ता. ४ दिजंबर सन १८६५)

२. जर सरकारतर्फे वैद्याची जवानी पुराव्यांत देणे असेल तर ती आरोपिताचे डिफेन्स सुरू होण्यापूर्वी दाखल करून कोर्तात वाचली पाहिजे. पूर्वीच्या तपासाच्या कागदांतून काढून चौकशीच्या कागदांत दाखल केली पाहिजे. (क. हा. को. सरव्यु. नं. ११ सन १८६७)

३. वैद्याचा रिपोर्ट हा कायदेशीर पुरावा होत नाही. त्याची शपथेवर जवानी घेतली पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ६ फौ. प. नं. ३)

४. पीनलकोडच्या सोळाव्या बाबेत जे गुन्हे सांगितले आहेत तसे खटले सेशनांत कमिट करण्याच्या पूर्वी डाक्टरची जवानी माजिस्त्रेताने अवश्य घेतली पाहिजे. कारण सेशनांत खटला गेल्यावर अजारामुळे, मरणामुळे किंवा एखाद्या जरूर कारणामुळे डाक्टरची सात सेशन कोर्तांत होण्यास हरकत झाल्यास गुन्हेगार कदाचित सुटून जाण्याचा संभव आहे. (क. हा. को. व्हा. २ फौ. प. नं. ६)

३६९. कोणा साक्षीदाराची साक्ष ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याचे समक्ष साक्षीदाराची जवानी माजिस्त्रेताने घेऊन त्या जवानीवर आपला सहीनिशी-चा खरेपणाविषयी शेरा लिहिला असता तो साक्षी-दार मयत झाला असल्यास किंवा कोणत्याही पुरत्या कारणामुळे तो हजीर करवत नाही अशी कोर्ताची खातरी झाल्यास, ती जवानी पुराव्यास देण्याचा अवयत्कार आहे.

१. साक्षीदार अजारी असल्यास त्याची जवानी कमिट करणारे माजिस्त्रेतापुढे झालेली दाखल करता येणार नाही. (कलम ३७७ बरील टीप नं ५ ची पहा)

२. ह्या कलमाप्रमाणे जवानी दाखल होणे ती माजिस्त्रेतापुढे आरोपितासमक्ष झालेली पाहिजे. व तीवर माजिस्त्रेताने सहीनिशी खरेपणाचा शेरा लिहिले तो आरोपिताच्या समक्ष लिहिला पाहिजे. त्यास क. १८२ प्रमाणे नेमलेल्या मुक्त्याराच्या समक्ष जवानी झाली असेल तर ती ह्या कलमाप्रमाणे दाखल होण्याची. मि. वेस्ट साहेब यांनी ह्या कलमावरील टिपेत शंका दर्शविली आहे, पण मला वाटते की तशी शंका घेण्याचे कांहीं कारण नाही. कारण क. १८२ ह्यांत असे शब्द आहेत की, आरोपितास आपल्या तर्फे सर्व काम चालविण्यास योग्य अधिकार दिलेल्या मुक्त्याराच्या मार्फत हजर राहण्याची परवानगी देण्यास कोर्तास अधिकार आहे. त्यास योग्य मुक्त्याराने जे काम केले किंवा जे त्यापुढे झाले ते समक्ष आरोपिताने केले किंवा त्याच्यासमक्ष झाले असेच मानिले पाहिजे. आतां सहीनिशी खरेपणाचा शेरा मात्र माजिस्त्रेत लोक बहुधा आरोपितासमक्ष लिहीत नाहीत. कांहीं ठिकाणी ह्या शेऱ्याचे नमुने तयार करून ठेविले आहेत व कांहीं ठिकाणी शिरस्तेदार कोर्ताचे काम आटोपल्यावर नंतर हे शेरे लिहून माजिस्त्रेताच्या सव्या घेतात; त्यास ही बहिवाट अगदी गैर कायदा आहे. जवानी पुढे झाली म्हणजे आरोपितास वाचून दाखवून त्याने कबूल केली म्हणजे त्याच्या समक्ष सहीनिशी खरेपणाचा शेरा माजिस्त्रेताने आपल्या हाताने लिहावा. अर्धे न होईल तर ती जवानी ह्या कलमाप्रमाणे इतक्याच कारणाने पुराव्यांत घेता येणार नाही.

३. इलाख्याच्या बाहेर झालेल्या जवान्याविषयी सन १८५९ चा आक्ट नं १ कलम ३ पहा.

२८६ फौजदारी काम चालविण्याविषयीचा कायदा.

४. माफी दिलेल्या साक्षीदारांच्या साक्षीस प्रत्यंतर नसेल तर त्याच्या साक्षीवर भरंवसा ठेवण्यास भीति आहे असे जज्जाने जुरीदारांस सांगितल्यामुळे जुरीने त्या कामांत जो अभिप्राय दिला तो हायकोर्टाने रद्द केला. (क. हा. को. व्हा. ६ घ. १७ ता. २ जुलै सन १८६५)

५. कमिट करणाऱ्या माजिस्त्रेतापुढे साक्षीदाराची जबानी शाली असून तो पुढे कोणत्या ठिकाणी राहतो ह्याचा पत्ता न लागेल तर त्याची झालेली जबानी ह्या कलमाप्रमाणे दाखल करावी. (क. हा. को. व्हा. १० फौ. प. नं. १०१४ पान ३ ता. २५ जुलै सन १८६८)

६. कोणा साक्षीदाराची जबानी माजिस्त्रेतापुढे शाली असून पुढे तो अतिशय अजारी असल्यामुळे किंवा मेळ्यामुळे त्यास कोडतापुढे आणतां येत नसेल तर मात्र त्याची माजिस्त्रेतापुढे झालेली जबानी पुराव्यांत घेतां येईल. (प्रो. म. स. को. ता. ५ जुलै सन १८६९)

७. ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणे गैरहजर साक्षीदाराची जबानी दाखल करणें ती फारच जरूरीचे प्रसंगी कोर्टाने दाखल करावी. मोठ्या गुन्हाच्या खटल्यांत उपयोगी साक्षीदार गैरहजर असल्यास तो हजर होईपर्यंत खटला तहकूब करावा हें बरें दिसते. (क. हा. को. व्हा. १ फौ. प. नं. ६)

८. साक्षीदाराच्या गैर हजिरीस वाजवी कारण असले पाहिजे; त्यामुळे त्याला येण्यास कोणतेही तऱ्हेनें अशक्य असले पाहिजे. कोणी एखादा पोलीस इन्स्पेक्टर दुसऱ्या महत्वाच्या कामांत गुंतला आहे हें गैर हजिरीस पुरेसे कारण होत नाहीं. जर चौकशीच्या नेमलेल्या दिवशीं त्याच्यानें हजर होवत नसेल आणि त्याची साक्ष अवश्य असेल तर चौकशी तहकूब ठेविली पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. १४) वाजवी प्रयत्न केले असतांही साक्षीदार कोर्टापुढे आणतां येत नाहीं असें असल्याशिवाय त्याची माजिस्त्रेतापुढे झालेली जबानी सेशन कोर्टांत पुराव्यास घेण्यास लायख होत नाहीं. चौकशी करून त्याच्या गैर हजिरीस पुरतें कारण होतें किंवा नाहीं ह्या विषयीचा पुरावा घ्यावा. हा पुरावा कज्यांतील इतर पुराव्यांप्रमाणे दाखल केला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ६ घ. ८३ व क. हा. को. व्हा. ७ घ. ११४)

९. सदरील कलमांत लिहिल्याप्रमाणे फिर्यादी हा साक्षीदार समजला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. १८) माजिस्त्रेतापुढे साक्षीदाराची झालेली जबानी जर सेशन कोर्टापुढे पुराव्यांत कबूल केली असेल तर आरोपिताचे डिफेन्स सुरू होण्यापूर्वी ती वाचली पाहिजे; व पूर्वीच्या तपासाच्या कागदांतून काढून ती चौकशीच्या कागदांत दाखल केली पाहिजे. (क. हा. को. सरक्यु. नं. ११ सन १८६७)

३७०. एखाद्या फौजदारी खटल्याची चौकशी चालली असता, किंवा त्या रसायन शास्त्राच्या आधाराने चौकशीच्या पूर्वी करावयाचा जो तपास तो चालला परीक्षा करणाऱ्याचा रिपोर्ट पुरा- असता, रसायन शास्त्राच्या आधाराने परीक्षा करणाऱ्या सरकारी कामगार द्याजकडे परीक्षा करून अगर मूलतत्वांचे शोधन करून रिपोर्ट करावयाकरिता काही पदार्थ अगर काही वस्तु रीतीप्रमाणे पाठविण्यावरून, त्या पदार्थाविषयी अगर त्या वस्तूविषयी त्याने केलेला रिपोर्ट, ह्या मजकुराचा काही दस्तऐवज, याजवर त्या परीक्षा करणाऱ्याची सही असल्यास, चौकशीच्या वेळेस सेशन कोर्टाने पुराव्यास घेतला पाहिजे. आणि तो दस्तऐवज खरा आहे ह्याविषयी संशय धरण्यास कोर्टाला कारण न दिसल्यास, त्या सहीला, अगर त्या मनुष्याला तो हुद्दा आहे ह्या गोष्टीला प्रमाण, नलगे.

१. जर रसायन शास्त्राधारे परीक्षा करणाऱ्या सरकारी अंमलदाराचा रिपोर्ट सरकारतर्फे पुराव्यांत दाखल झाला असेल तर आरोपिताचा डिफेन्स सुरू होण्यापूर्वी तो वाचला पाहिजे. व पूर्वीच्या तपासाचे कागदातून काढून तो चौकशीच्या कागदांत दाखल केला पाहिजे. (क. हा. को. सरक्यु. नं. ११ सन १८६७)

३७१. मयत मनुष्याने जिवंत असतां केलेला इकरार लिहून घेतला असो मरणोन्मुख झालेल्या मनुष्याचा अगर नसो व ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याच्या इकरार. समक्ष तो केला असो अगर नसो तो इकरार त्याने केला त्या वेळेस बरा होण्याची आशा जरी त्यास होती तरी कदाचित मरण लोकर येईल असे त्याला वाटत होतें असे असले तर तो इकरार पुराव्यास देण्याचा अखत्यार आहे.

१. सन १८५५ चा आक्ट नं. २ क. २९ हे ह्या कलमावरून रद्द होते. जो मनुष्य मराबयास टेंकला आहे त्याची जबानी घेण्याच्या आरंभी तू आतां बहुत करून मरशील असें तुला वाटतें कीं काय ? हें माजिस्त्रेतांने त्यास विचारारें. [क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. ३] परंतु आरोपिताच्या समक्ष ही जबानी झाली असल्यास हा प्रश्न केला नाहीं तरी चिंता नाहीं. कलम ३६९ प्रमाणे ही जबानी पुराव्यांत घेतां येईल. (क. हा. को. व्हा. ४ फौ. प. नं. ३) एका मनुष्यास बरमी जखम लागून तो आतां लोकर मरणार म्हणून माजिस्त्रेतांने त्याची जबानी घेतली. नंतर सहा ता-सांनी तो मनुष्य मेलाला, ही जबानी पुराव्यांत दाखल करावी. कारण जबानी दिव्यावर तो इतक्या लोकर मेलाला तेव्हां जबानी देते वेळीं आपण लोकर मरणार असें त्याला वाटत असलें पाहिजे. (आग्रा स. को. ता. १२ मेसन १८६३)

२. सरकारतर्फे मरणोन्मुख झालेल्या मनुष्याचा इकरार पुराव्यांत दाखल केला असल्यास चौकशीच्या कागदांत तो दाखल केला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ९४. २)

३. (क. हा. को. व्हा. ६४. ७५) ह्यांत विसोरसन मोकरजी ह्याच्या कज्यांत क. हा. कोर्ताने असा ठराव केला आहे की, मरणोन्मुख झालेल्या मनुष्याचा इकरार हा खुनाच्या कज्यांत जसा पुराव्यास घेण्यालायक आहे त्याप्रमाणे इतर कज्यांतही घेण्यास लायक आहे. सधब तो ह्या कज्यांत जवरीने संभोग केल्याच्या चार्जांतही पुराव्यास घेण्यास लायक होता. सधब जरीस सेशन जजाने त्या चार्जांत त्या इकरारावर भरवसा ठेवून ये म्हणून सांगितले ही चुक केली.

४. मरणोन्मुख झालेल्या मनुष्याचा इकरार ह्याप्रमाणे पुराव्यांत घेता येईल किंवा नाही ह्याविषयी विचार करते समर्थी मरणासोबत ज्या वेळेस मजकूर सांगितला त्या वेळेस त्याला मरणाची भीति वाटत होती किंवा नाही ह्याविषयी मुख्य विचार केला पाहिजे. तो मजकूर सांगते समर्थी जे लोक हजर नसतील त्यांची दुसून अमुक अमुक शब्द ऐकिले अशा प्रकारची सप्त घेणे वाजवी नाही. (क. हा. को. व्हा. १०४. ११ फौ. ठ.)

३७२. खटले चालविणाऱ्याच्या तर्फेचे काम पूर्वे झाल्यावर चौकशीचे चार्जांचा जबाब. काम चालविण्यास कारण नाही असे कोर्तास वाटेल तर अपराध केला नाही हा ठराव झाला असे लिहून देण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे. तसे नसेल तर ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला चार्जांचा जबाब देण्याविषयी आणि आपला साक्षी पुरावा हजीर करण्याविषयी हुकूम झाला पाहिजे.

१. लेखी डिफेन्स न घेण्याविषयी कायद्यांत कोठे ठराव नाही. सधब लेखी डिफेन्स जर दिला तर तो घेतला पाहिजे. (आग्रा व्हा. २ नं. ३५६) आरोपितास तू आपला डिफेन्स दे असे सांगितल्यावर तो आपला जो मजकूर सांगेल तो सेशन जजाने लिहून घेतला पाहिजे. व त्याणे कांहीच मजकूर सांगितला नसेल तर तसेच लिहिले पाहिजे. (आग्रा सख्यु. नं. ६ सन १८६३)

२. ह्या कलमावरून क. २१० ह्यास कोणत्याही रीतीने साध येत नाही. क. २१० ह्यांत सेशन जज्यास चौकशीच्या वेळी माफी देण्याचा हुकूम माजिस्ट्रेतास करण्यास अधिकार आहे. " चौकशीची वेळ " ह्या शब्दाचा अर्थ जो सर्व वेळ चौकशीस लागतो तो होय; व डिफेन्स घेतल्याशिवाय व तो शाबीत करण्याकरिता दुसरा पुरावा घेतल्याशिवाय दुसरी चौकशी पुरी होत नाही. सधब डिफेन्स झाल्यावर ही माफी दिल्यास हरकत नाही. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. १३)

३. आरोपित पूर्वी गुन्हांत आला होता किंवा नाही ह्याच्या विषयी पुरावा देणे तो कोर्टाने आरोपितास चालल्या कण्यांत गुन्हेगार आहे असे ठरविल्यानंतर व शिष्टाचार ठराव सांगण्यापूर्वी पुरावा दिला पाहिजे. दस्त्यात तसा पुरावा देण्यास अधिकार नाही. (क. हा. को. व्हा. ३ प्र. ३८)

४. केव्हां केव्हां माजिल्ले जे कज्या कथित करितात त्यात आरोपितावर गुन्हा शाबूत होण्यासारखा विलकूल पुरावा नसतो. असे सेशन कोर्टास व गव्हर्नमेंट प्रासिक्यूटरास कज्याचे कागद हातांत घेतल्याबरोबर वाटते किंवा एकाच कज्यांत दोन चार असामीवर खोदबा साक्षीचा आरोप येतो आणि ते सर्व खटले सेशनाने आल्यावर एक कज्या जर सुटला तर बाकीच्या कज्यांत तोच पुरावा असल्यामुळे ते कज्ये चालविणे हा व्यर्थ परिश्रम मात्र होतो. तर अशा प्रसंगी कज्या काढून घेण्याचा अधिकार जिल्ह्यातले कोर्टाचे व हायकोर्टाचे अव्वल मोकदमे तपासणाऱ्या कोर्टाच्या शाखेप्रमाणे ह्या कायद्यांत नियम असणे अगदी जरूर होते. परंतु तसा नियम नसल्यामुळे अशा प्रसंगी आरोपितास क. ३६९ प्रमाणे चार्ज वाचून दाखविण्यावर त्याने नाकबूल केल्यास प्रासिक्यूटराने आरोपितावर गुन्हा शाबूत होण्यासारखा पुरावा नाही असे कोर्टास सुचवें. आणि नंतर तो अभिप्राय कोर्टास पसेते वाटल्यास आरोपितास प्रासिक्यूटर पुरावा देत नाही ह्या कारणाने सोडून देण्याविषयी कोर्टाने आसैसरांचे मत घेऊन ठराव करावा हा मार्ग बरा दिसतो. व ह्या प्रमाणेच मे. पिनी साहेब कोंकणचे सेशन जज्याची वाहिवाट आहे.

३७३. खटले चालविणाऱ्याच्या तर्फेचें काम पुरे झाल्यावर व ज्या मनुष्याच्यावर फिर्याद झाली त्याला धर फिर्याद झाली त्याच्या कडचा साक्षी पुरावा असल्यास तो संपल्यावर आपणास योग्य वाटेल तो सवाल ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला करण्याचा अखत्यार कोर्टाला आहे.

सदहू प्रकारचे सवालांचा जाब देणे हे ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्या मनुष्याच्या खुरीवर आहे. आणि सदहू प्रकारचे सवालांचा जाब ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने दिल्यावर त्याला अगर त्याच्या वकिलाला अगर त्याच्या मुखत्याराला कोर्टास त्याबाबत हटकून बोलण्याचा अखत्यार आहे.

कलम ३०४ ह्यातील ठराव या कलमाचे आधाराने पुराविली करून जबाब घेण्यांत येतील त्यांस लागू होतील.

१. आरोपितास जे सवाल घातले असतील ते व त्याने जी उत्तरे दिली असतील ती सर्व जज्याने लिहून उवाची. (आग्रा स. को. सरक्यु. नं. ६ सन १८६३)

२. सेशन कोर्तास आरोपितास सक्तीने उलटापालट सवाल करण्याचा अधिकार नाही. हा अधिकार आरोपिताकडून आपल्यावर गुन्हा शाबीत होण्याजोगा मजकूर काढून घेण्याकरिता दिला नाही. परंतु पुराव्यांत ज्या गोष्टी आरोपिताच्या विरुद्ध शाबीत झाल्या असतील त्यांची वाजवी कारणे त्याकडून समजून घेण्याकरिता दिला आहे.

३. क. २४४ वरून सेशन कोर्तास चौकशीच्या कोणत्याही वेळी चार्ज बदलण्याचा किंवा दुरस्त करण्याचा अधिकार आहे.

४. कलमें २४६, ३६७, ३७५ ही पहा.

५. ह्या कलमाप्रमाणे आरोपिताचा जबाब घेण्याची जरूर वाटल्यास कोणत्या वेळेस ध्यावा ह्याविषयी सदरील कलमांत लिहिले आहे त्याकडे फार लक्ष द्यावे. एके कामांत अ जजाने सरकार तर्फे सर्व साक्षी होण्यापूर्वी आरोपिताचा जबाब घेतला यामुळे व दुसरे काही कारणावरून हायकोर्टाने कैदीस सोडून दिले. (मुं. हा. को. व्हा. ३ फौ. ठ. द. ५९)

३७४. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला अगर त्याच्या घकिलाला ज्यावर फिर्याद झाली त्याने अगर त्याच्या मुखत्याराला खटले चालविणाऱ्या कोर्ताला हटकून केव्हा बोलावे.

त्या तर्फेचे काम संपल्यावर किंवा आपल्याकडचा साक्षी पुरावा झाल्यावर जेव्हां त्याची खुरी असेल तेव्हां कोर्तास हटकून बोळण्याचा अखत्यार आहे.

१. "मुक्त्यार" ह्या शब्दाचा संबंध कलम ४३२ कडे आहे. त्या कलमांत असा ठराव केला आहे की, फौजदारी कोर्तात ज्या मनुष्यावर गुन्हाचा आरोप असेल त्याला आपला वचाव करण्याकरिता वकील किंवा कायदेशीर मुक्त्यार नेमण्याचा अधिकार आहे. तो जर वकील किंवा सन १८६५ चा आक्ट २० प्रमाणे योग्य मुक्त्यार नसेल तर त्याला नेमण्यास कोर्ताची परवानगी घेणे जरूर आहे.

३७५. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला, आपण ज्याचे नांव पूर्वी कथावर फिर्याद झाली त्याकड- सांगितले नाही असा कोणी साक्षीदार हजीर अस- चा साक्षीदार.

न्नास, त्याची साक्ष घेण्याविषयी परवानगी दिली पाहिजे; परंतु ह्या आक्तांतील कलम २४६ ह्यांत लिहिलेले कारणाखेरीज ज्या माजिस्तेताने चौकशी होण्याकरिता त्याला कैद करून पाठविले अगर त्यापासून जामीन घेऊन सोडिले त्याजवळ दिलेल्या यादीतील साक्षीदारा शिवाय दुसऱ्या कोणा साक्षीदारास समन्स करून आणविण्याचा त्याचा हक्क नाही.

१. माजिस्तेताने पूर्वीच्या तपासाच्या वेळी साक्षीदारांच्या जबाब्या लिहून ठेविल्या असून त्या सेशन जज्जास मुद्यास लागू नाहीत किंवा कर्णोपकर्णी आहेत अशा वाट-

तील तर लिहून ठेवण्याची जरूर नाही. जर साक्षीदार घेण्याविषयी आरोपिताने अर्ज केला असून तो अर्ज कोर्टाने नामंजूर केला असेल तर वरिष्ठ कोर्ताकडे अपील झाले असता त्याची खात्री होण्याजोगे नामंजुरीची कारणे जज्जाने आपल्या ठरावात स्पष्ट लिहून ठेविली पाहिजेत. (क. हा. को. व्हा. ३ फौ. प. नं. १२)

३७६. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याच्या तर्फेचा कांहीं साक्षी पुरावा प्रत्युत्तर करण्याविषयी खटले झाल्यास किंवा त्याला कोर्टाने केलेल्या सवालाचा चालविण्याचा हक्क. जबाब त्याने दिल्यास, प्रत्युत्तर करण्याचा हक्क खटले चालविण्यास अगर खटले चालविण्याविषयी जो वकील किंवा मुखत्यार असेल त्यास आहे.

१. कलम ३७४ ह्यावरील टीप नंबर १ ची पहा.

३७७. पुढल्या वेळेपर्यंत चौकशी तहकूब ठेवावी असे कोर्ताच्या विचारास पुढल्या वेळेपर्यंत तहकूब ठेवणे. आले असता, वेळेवेळी चौकशी तहकूब ठेवण्याचा अखत्यार कोर्ताला आहे.

१. चौकशी तहकूब केली असता ज्या जज्जाने चौकशी चालविली होती तो जागा सोडून जाईल तर त्याच्या जाग्यावर येणाऱ्या जज्जाने पुनः नवीन चौकशी केली पाहिजे. (सदरलंड रिपोर्ट पृ. ३२ सन १८६४)

२. चौकशी चालली असता कोणी जरूर किंवा आसेसर गैरहजर राहील तर त्याबद्दल काय तजवीज करावी, हे कलमे ३५० व ३५३ ह्यात सांगितले आहे.

३. क. हा. कोर्टाने असा ठराव केला आहे की, ज्या दिवाणी मोकदम्यात बनाऊ दस्तऐवज चालविण्याबद्दल आरोपितावर चार्ज असेल त्या मोकदम्यावरील अपिलाचा निकाल होईपर्यंत फौजदारी मोकदमा तहकूब ठेवणे सेशन जज्ज्यास जरूर नाही. ज्या अंमलदाराने खटला कमिट केला असेल त्यास कायद्याप्रमाणे चौकशी करण्याचा अधिकार होता किंवा नाही इतके पाहणे बस आहे. (क. हा. को. नं. १७० सन १८६२) पीनलकोडचे कलम १९३ प्रमाणे समजून उमजून खोटा पुरावा देण्याच्या कर्पात सदर हा. कोर्टाने असाच ठराव केला आहे.

४. कलम ३४८ पहा.

५. साक्षीदार आजारी असेल तर आणि त्याची साक्ष घेणे जरूर वाटेल तर कज्या तहकूब ठेवावा. (क. हा. को. सरक्यु. नं. १२ सन १८६५ ता. ६ जानेवारी)

३७८. जूरी करून अगर आसेसरांच्या मदतीने एखाद्या खटल्याची चौकशी करणी चालली असून ती चौकशी पुढल्या वेळेपर्यंत तहकूब ठेविली असता, त्या पुढल्या वेळेच्या चौक-

जूरीने व आसेसरानी पुढील चौकशीच्या वेळेस हजेर असले पाहिजे.

शीस व चौकशी संपे पर्यंत पुढल्या हरएक चौकशीस जुरीने अगर आसेसरांनीं हजीर राहिलें पाहिजे. आणि कायदेशीर हरकत नसतां जुरींतला कोणीं असामी अगर कोणीं आसेसर तसा हजीर न होईल, तर ह्या आवतांतील कलम ३५४ ह्यांत सांगितलेल्या दंडास तो पात्र होईल, व त्या कलमांत सांगितलेल्या रीतीनें तो दंड वसूल केला पाहिजे.

१. कलम ३५०/३५३ पहा.

२. कलम ३७७ वरील टीप नं. १ची पहा.

३७९. जुरी करून घटल्याची चौकशी चालली असतां, उभय पक्षांच्या जुरीच्या ठरावाविषयी. साक्षीपुराव्याचा सारांश जज्जानें सांगितला पाहिजे, आणि मग चार्जाविषयी जो ठराव आपण केला तो जुरीनें सांगितला पाहिजे, जुरीला जज्जानें केलेलें व्याख्यान लिहून घटल्याच्या दप्तरांत ठेविलें पाहिजे. जुरी केल्याचाचून ज्या चौकशा होतात त्यांत जज्जानें कोणत्या आधारावरून ठराव केला हें लिहून दप्तरांत ठेविलें पाहिजे.

३७९. अ. सेशन कोर्तापुढें चौकशी चालली असेल त्यांत एकेच मनुष्या-
अनेक चार्जांकी एका चार्जांत वर एकाहून अधिक चार्ज ठेवले असतील तेव्हां त्या-
अपराध शाबीत झाला झणजे बा-
कीचे चार्ज काढून घेणे. तून एकाहून अधिक चार्जांत अपराध शाबीत झाला
झणजे बाकी राहिलेला चार्ज किंवा बाकी राहिलेले चार्ज काढून घेण्याचा
अखत्यार सरकारी वकिलास अगर खटलें चालविणारे इतर अमलदारास को-
र्ताचे अनुमतानें आहे किंवा त्या चार्जांपैकी बाकी राहिलेले चार्जांची अगर
चार्जांची चौकशी आपले स्वतः तहकूब करण्याचा अखत्यार त्या कोर्तास
आहे.

१. कलम ३२२ ह्यावरील टीप नंबर ६ची पहा.

२. कलम ३५२ पहा.

३. जुरीस दिलेलें व्याख्यान लिहून ठेवते समयीं जुरीच्या अभिप्रायांशी आपला
अभिप्राय मिळतो किंवा कसें हें जज्जानें लिहून ठेवावें. (क. हा. व्हा. ७ पृ. ६ फौ. ठ.)

४. जेव्हां कैदीवर बिलकूल पुरावा नसेल तेव्हां जज्जानें त्याला गुन्ध्यांतून सोडून
देण्याविषयी जुरीस सांगवें. कैदी गुन्हेगार आहे किंवा नाही हें ठरविण्यास सांगू
नये. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ३९)

५. आसेसरांनीं अमुकच अभिप्राय द्यावा असें जज्जानें त्यास सुचवू नये. (क. हा.
को. व्हा. १० फौ. प. पृ. २)

६. एका दिवसापेक्षा अगोष्टी दिवस कसे चालला तर जुरीस कोंडून ठेवावे किंवा कसे द्याविषयी फक्त मुंबईच्या हायकोर्टात (जुने सुप्रीम कोर्ट) घोर अपराधाचे कज्यात जुरीस कोंडून ठेवण्याची व्हिवाड आहे; व साधारण अपराधाचे कज्यात तशी व्हिवाड नाही. (मु. हा. को. व्हा. ३ पृ. २० फौ. ठ.) पण द्या कायदात त्याविषयी काहीच नियम नाही सबब सदरील नियम इकडे लागू नाही.

७. कैदीवर गुन्हा शाबीद नाही असे ठरव्यावर मात्र त्याला गुन्हांतून मुक्त केला आहे असा ठराव कोर्टाने करावा. आरोपिताने गुन्हा केला नाही अशाबद्दल जुरीचा अभिप्राय घेण्यापूर्वी आरोपितास एक जज्जाने सोडून दिले. द्या कार्मी क. हा. को. र्टाने असा ठराव केला की ही व्हिवाड बरोबर नाही. (क. हा. को. नं. ३४८ सन १८६३)

८. सेशन जज्जाने प्रत्येक कैदीवर पुरावा किती व कसा झाला आहे हे सर्व बरोबर जुरीस सांगायचे. हे किती बारकाईने सांगायचे हे प्रत्येक खटल्याच्या स्वरूपावर आहे. परंतु त्या पुराव्यावरून चाजित लिहिलेली प्रत्येक गोष्ट शाबीद होते अगर होतेसि दिसते असा तो पुरावा असला पाहिजे. मम त्या पुराव्यास वज्जन देणे ते जुरीस सोंपवावे. तथापि जज्जाने त्यास आपला सल्ला देण्यास हरकत नाही. जज्जाने कैदी तर्फे व व कैदीच्या विरुद्ध जो पुरावा झाला असेल त्याचा गोषवारा जुरीस सांगायचा. व त्यातील मुख्य मुख्य गोष्टी कैदीविरुद्ध कोणत्या व कैदीतर्फे कोणत्या हे त्यास समजून सांगायचे. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ६) व (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ७२) व (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नंबर ५)

९. पुराव्यात लहान सहान गोष्टीबद्दल साक्षीदारांनी निरनिराळ्या जबाब्या दिव्या म्हणून जज्जाने तो पुरावा बरोबर मानूनये. असे जुरीस सुचविले. त्यावर क. हा. को. र्टाने असे ठराविले की, असे जुरीस सुचविले हे बरोबर आहे. (क. हा. को. व्हा. १२. १७)

१०. कैदीपैकी एकाचे दुसऱ्याविरुद्ध साक्ष दिली असता तीस प्रत्यंतरी पुसवा नसल्या तर तीवर विश्वास ठेवण्यापासून किती भ्रोका आहे हे जुरीस सेशन जज्जाने न सुचविले हे फार गैर आहे. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ८०) व (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. १७)

एका कैदीने दुसऱ्या कैदीविरुद्ध जी साक्ष दिली असेल तीस प्रत्यंतरी पुरावा बरोबर आहे किंवा नाही द्याविषयी जुरीस विचार करण्यास सांगणे हे बरोबर नाही. त्याने ज्या कैदीविरुद्ध साक्ष दिली असेल ती सर्व पाहून तो कैदी गुन्हाच्या वेळेस जवळ होता किंवा गुन्हा झालेला त्यास माहीत होते द्याबद्दल दुसरा पुरावा असेल तो सर्व

जुरीस समजावून देणे हे सेशन जज्जाचे काम आहे. ह्या सर्व पुराव्यावरून एका कैदीने दुसऱ्या कैदीविरुद्ध दिलेली सात खरी आहे पेवढेंच दिसून उपयोग नाही. तर खरी दिली पाहिजे कारण असे असूनही कैदी निरपराधी आहे असे म्हणता येईल तर ती सात ह्या कैदीविरुद्ध उपयोग नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ४४)

११. जुरीस खटल्याचा गोष्टवारा सांगतांना कैदी अपराधी आहे किंवा निरपराधी आहे ह्याविषयी सेशन जज्जाने आपले मत द्यावे. परंतु जुरीस असे सांगोवें की, निकाल करण्याचे काम तुम्हाकडे आहे. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. १२)

१२. जज्जाने पूर्वी झालेल्या खटल्यांतील आपले व जुरीदारांचे मत चालत्या खटल्यांतील जुरीस वाचून दाखवू नये किंवा सांगू नये; कारण असे केल्याने जुरीचे मन फिरते. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. २)

१३. कैदीस पूर्वी झालेली शिक्षा जुरीस समजून देतांना सांगू नये, परंतु नवीन खटल्यांत शिक्षा देते वेळी आपण तीबद्दल विचार करावा. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ६४)

३८०. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने तो अपराध केला नाही, असा अपराध केला नाही हा ठराव ठराव झाल्यास, अपराध केला नाही हा ठराव झाला अगळ्या अपराध शाबूत होणे. असे कोर्ताने लिहून ठेविले पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याजवर तो अपराध शाबूत झाल्यास, कायद्याप्रमाणे कोर्ताने त्याला शिक्षा सांगितली पाहिजे. परंतु मरणाची शिक्षा कोर्ताने सांगितली असल्यास, सदर कोर्ताने मंजूर केल्यावाचून ती अमलांत आणू नये. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याजवर हिंदुस्थानच्या अपराधांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांत ज्या अपराधास मरणाची शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध शाबूत झाला असून त्या मनुष्यास मरणाची शिक्षा न सांगतां दुसरी शिक्षा कोर्त सांगेल, तर ह्या आक्तांत पुढे सांगितल्याप्रमाणे झालेल्या चौकशांचा तक्ता नियमित काळाने सदर कोर्ताकडे पाठवावयाचा त्यांत “मनुष्यावर फिर्यादी झाल्या त्यांस सांगितलेल्या शिक्षा” ह्या सदराखाली कोणत्या कारणावरून मरणाची शिक्षा सांगितली नाही ती कारणे कोर्ताने लिहिली पाहिजेत.

३८०. अ. कलमें ३६७, ३६८, ३६९, ३७० व ३७१ यांतील नियम साक्षी पुराव्याचे नियम. फौजदारी कोर्तापुढे इन्सॉफ व चौकशा होतील त्या सर्वांस जागू आहेत असे समजावे.

१. कलम ५४ ह्या वरील टीप नंबर ची पहा.

१. सन १८६५ चा आक्त नं. १३ कलम ३९ पहा.

३. कोर्तापुढे जो मुद्देमाल आला असेल तो ज्या पोलीस अंमलदाराने आणिला असेल त्याच्या तो स्वाधीन करावा. व त्याने क. १३०/१३१/१३२ प्रमाणे तजवीज होण्याकरिता तो माल डिस्ट्रिक्ट माजिस्ट्रेताकडे पाठवावा. (मुं. हा. को. पत्र नं. १५० ता. २ फेब्रुवारी सन १८६६)

४. आरोपितास जेव्हा सोडून दिला असेल तेव्हा मुद्देमाल फिर्दासीस देण्याचा सेशन कोर्तास अधिकार नाही. (मुं. हा. को. ता. ३ मार्च सन १८६६) गणेश गंगाधर द्याच्या कण्यांत.

५. गुन्हेगारास शिक्षा झाली असता ज्याचा त्यास मुद्देमाल देण्याविषयीही सेशन कोर्तास अधिकार असल्याचे द्या कण्यांत कोठे नाही. सबब सदरील ३ या ठिपेत लिहिल्या प्रमाणेच तजवीज केली पाहिजे.

६. द्या कलमाप्रमाणे सोडून दिलेल्या आरोपिताच्या चांगल्या वर्तणुकीविषयी जात मुचलका घेण्यास्तव त्यास कैदेत पाठविण्याचा सेशन कोर्तास अधिकार नाही. (मुं. हा. को. ता. १४ नवंबर सन १८६३)

७. ज्यावर गुन्हा शाबीत झाला त्याला जजाने थोडी तरी शिक्षा दिलीच पाहिजे. नुसती ताकीद देऊन सोडू नये. शिक्षा भाग करण्याचा अधिकार सरकारास मात्र आहे. (क. हा. को. नं. ५६४ सन १८६५)

८. आरोपिताने गुन्हा केला नाही असे सेशन कोर्तास वाटल्यास आरोपिताला सोडून दिला पाहिजे. माजिस्ट्रेताने त्यापासून बऱ्या वर्तणुकीचा जामीन घेण्यासाठी जजाने त्यास अडकावून ठेवू नये. (मुं. हा. को. व्हा. १ पृ. ९९)

९. ज्यावर गुन्हा शाबीत झाला त्याने चौकशी चालली असता कैद भोगिली आहे तेवढीच शिक्षा बस आहे असे जजनास वाटून त्यास सोडण्यास अधिकार नाही. थोडी तरी शिक्षा दिलीच पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. ९)

१०. जुरीने केलेला ठराव बरोबर नाही म्हणून हलकी शिक्षा देऊ नये. जो गुन्हा जुरीने शाबीत म्हणून सांगितला त्याला जी योग्य शिक्षा असेल ती दिली पाहिजे. जुरीचा अभिप्राय बरोबर नाही असे वाटल्यास शिक्षा दिल्यानंतर ती कमी करण्याबद्दल सरकारास लिहिण्याविषयी हायकोर्तास रिपोर्ट करावा. (क. हा. को. नं. ६७७ सन १८६५)

११. एका मनुष्याने आपल्या बायकोचा बुध्या खून केला असे शाबीत झाले, परंतु पूर्वी तिजबरोबर वांकडे नव्हते व खून करण्याच्या वेळेस आरोपिताचा काही विशेष उद्देश नव्हता. द्या कारणास्तव सेशन जजाने फांशीची शिक्षा ठरविली नाही. हायकोर्ताने असं ठराव केला की बुध्या खून केल्याचा चार्ज शाबीत झाल्यावर जजाने लिहिलेली

कारणें फांशीहून कमी शिक्षा देण्यास योग्य नाहींत. (क. हा. व्हा. २ फौ. प. नं. ६)
तसा खून करतांना प्रत्यक्ष पाहिल्याबद्दल साक्षीदार नसल्याकारणानें फांशीची शिक्षा न देणें बरोबर नाहीं; कारण असा नियम केल्यानें खून केल्याबद्दल इतर कितीही मजबूद पुरावा झाला तरी गुन्हेगारास फांशीची शिक्षा देतां येणार नाहीं. (क. हा. को. व्हा. २ फौ. प. नं. १९)

१२. जुरीनें निकाल केलेल्या खटल्याचा तक्ता हायकोर्टाकडे जातो त्यांत प्रत्येक खटल्यांत जुरीनें दिलेला अभिप्राय नमूद झालेल्या पुराव्याप्रमाणें बरोबर होतो किंवा नाहीं, व जज्जाचा अभिप्राय कसा असतो हें त्यांत लिहिलें पाहिजे. (क. हा. को. सरव्यु. ता. ११ मार्च सन १८६३)

१३. कोणी मनुष्य रस्त्यानें जो येईल त्यास मारावें असें करीत धांवत असतां त्यानें खून केल्याचा त्यावर चार्ज शाबीत झाला आणि त्यास फांशीची शिक्षा झाली ती शिक्षा हायकोर्टानें अशा कारणानें रद्द केली कीं त्या मनुष्याचे मन स्वस्थ नव्हतें, व* हा खून बुध्द्यां केलेल्या खुनापेक्षा निराळा आहे. (क. हा. को. व्हा. ८ ए. ५३)

१४. एका मनुष्यानें दुसरा मनुष्य शकुन सांगणारा आहे व ह्यास मारिलें असतां आपलें अजारी मूल आहे तें वाचेल असें मानून त्या मनुष्यास मारिलें आणि त्यास फांशीची शिक्षा झाली ती हायकोर्टानें रद्द केली; कारण अशा रीतीनें केलेला खून व दुसऱ्या वॉर्ड उद्देशानें केलेला खून ह्यांत भेद केला पाहिजे. आणि कायद्यानें खुनाच्या कप्मांत शिक्षेचे दोन प्रकार केले आहेत म्हणून अशा प्रकारच्या खुनास कडक शिक्षा देऊं नये. (क. हा. को. व्हा. ६ ए. १८२) व (क. हा. को. व्हा. ७ ए. १००)

१५. खून करण्याचा उद्देश नसून केवळ हातांत मोठा बडगा घेऊन अविचारानें एकाद्यास मृत्यु प्राप्त होईल अशी जखम केली आणि त्यावर त्यास फांशीची शिक्षा मिळाली ती हायकोर्टानें रद्द केली. (क. हा. को. व्हा. ५ ए. २० व सदरलंड रिपोर्ट ए. २ सन १८६४)

१६. कैदीवर गुन्हा शाबीत झाला नसतां त्यावर मजबूत वहीम असला तर त्यापासून चांगल्या वर्तणुकीचा जामीन घेण्याविषयी ह्या कायद्यांत कोठें सांगितलें नाहीं. (प्रो. म. स. को. ता. १८ जानेवारी व ता. ११ मार्च सन १८६२)

१७. इंडियन पीनल कोडांत ज्या अपराधास मरणाची शिक्षा सांगितली आहे असा अपराध कोणी केल्या असून त्यास मरणाशिवाय दुसरी शिक्षा सेशन जज्जानें दिली असतां त्यानें मरणाची शिक्षा न देतां दुसरी कां दिली हें हायकोर्टाकडे लिहून पाठविलें पाहिजे. (प्रो. म. स. को. ता. १० जुलै सन १८६२)

बाब २६.

अपराधाविषयीं ठराव, शिक्षेविषयीं ठराव, व शिक्षेचा हुकूम,
ह्यांविषयीं.

३८१. फौजदारी कोर्तात एखाद्या खटल्याची चौकशी संपल्यावर, ज्या शिक्षेच्या ठरावांत काय असोवें. मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यानवर तो अपराध शाबूत झाल्यास, शिक्षेचा ठराव करितांना कोणता अपराध त्यानवर शाबूत झाला व हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा ह्यांतील कोणत्या कलमा अन्वये शाबूत झाला, तें कोर्तानें स्पष्ट लिहिलें पाहिजे; किंवा दोन कलमांपैकी त्या अपराधास कोणतें कलम लागू आहे ह्याचा संशय आल्यास, तें कोर्तानें स्पष्ट लिहिलें पाहिजे; आणि त्या कायद्याच्या ७२ व्या कलमाच्या अन्वये त्या दोहों कलमांपैकीं एका कलमाप्रमाणें शिक्षेचा ठराव केला पाहिजे.

१. पीनलकोडच कलम ७२ पहा.

२. जेव्हां मुख्य गुन्हा एकच असून पीनलकोडांतील एकापेक्षा अधिक कलमाप्रमाणें अधिक चार्ज ठेविले असतील व ते सर्व चार्ज शाबीत झाले तरी गुन्द्याची शाबूती मुख्य व योग्य असेल त्या चार्जाविषयींच करावी. आणि त्याचप्रमाणें स्पष्ट रीतीने फाईंडिंगमध्ये लिहावें. पीनलकोडचे क. ३२३, ३२२, ३२४ ह्या तिन्ही कलमाप्रमाणें एकेच वेळेस घडलेल्या गोष्टीबद्दल तीन चार्ज ठेवून निरनिराळ्या शिक्षा दिल्या होत्या परंतु मुंबई हायकोर्तानें ३२३ कलमांतील चार्जाची शिक्षा रद्द केली. कारण त्या गुन्द्याचा समावेश पहिल्या दोन चार्जांत होतो. (ता. १ मार्च सन १८६४ मुं. हा. को. डि. क्या भिक्या ह्याच्या कथांत.

३. कलम ४२३, ४२४ ह्यांत सांगितलेल्या खटल्याबद्दल फाईंडिंगचा नमुना क. लम ३८२ रकम ५ ह्यांत सांगितला आहे. कोणी साक्षिदारानें जर माजित्तेतापुढें सांगितलें कीं, खून होतांना मी पाहिला; आणि सेशन कोर्तापुढें सांगितलें कीं, मी तसें काहीं पाहिलें नाहीं तर त्यांपैकीं कोणतें खोटें सांगणें आहे ह्याविषयीं संशय असला तर त्यावर बुद्ध्यां खोटी साक्ष दिल्याचा खटला करून कलम ३८२ रकम ५ ह्यांत सांगितल्याप्रमाणें फाईंडिंग लिहावें. परंतु शिक्षा पीनलकोड क. ७२ ह्याच्या आधारे क. १९३ ह्यांत सांगितलेली द्यावी. (क. हा. को. व्हा. ६ ट. ६५.)

४. फौजदारी न्यायाच्या कोर्तानें केलेल्या ठरावावर तपासणी नाहीं. परंतु ठराव लिहिण्या पूर्वी ठरावांत काहीं चूक आहे असें कोर्तास दाखविल्यास ती चूक कोर्तानें

दुरस्त करावी, व लिहिल्यावर देखील लिहिणाऱ्या कारकुनाने काही चुका केल्या असल्यास त्या दुरस्त कराव्या. (क. हा. को. व्हा. ५४. ११)

५. पोलीस अंमलदारास शिक्षा देते वेळीं मानित्तेताने नुस्ता चाकरविरून काढण्याचा हुकूम करूनये, कारण हा चौकशी करून केलेला ठराव होत नाही. फक्त ठराव अंमलांत आणण्याचा हुकूम होतो. (क. हा. को. व्हा. ५४. ४)

३८२. खाली लिहिलेल्या नमुन्यांपैकी एखाद्या नमुन्याप्रमाणे, अगर त्यांती अपराधाविषयी ठराव व शिक्षे- ल अभिप्रायाप्रमाणे, अपराधाविषयी ठराव व शिक्षे- चा हुकूम लिहिल्याचे नमुने, चा हुकूम लिहिले पाहिजेत.

जुरी करून केलेल्या चौकरांत;—

जुरीतील सर्व असामींचें एक मत असेल तेव्हां;

राणी साहेबांशीं पनें युद्ध चालविलें, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १२१ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्यानें केला, हा चाजांत सांगितलेला अपराध पनें केला आहे, असा ठराव करण्याविषयी जुरीतील सर्वांचें एक मत आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं, त्या पला (येथें शिक्षेचा हुकूम असावा.)

दुसरा.—राणी साहेबांशीं पनें युद्ध चालविलें, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १२१ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्यानें केला, हा चाजांत सांगितलेला अपराध पनें केला नाही, असा ठराव करण्याविषयी जुरीतील सर्वांचें एक मत आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं, तो प सोडिला पाहिजे.

जुरीतील सर्वांचें एक मत नाही, तरी ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्या मनुष्यांची संमति पाहिजे म्हणून लिहिलें आहे तितक्यांचे संमतीनें ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यानें तो अपराध केला, असा ठराव झाला असेल तेव्हां.

तिसरा.—आनराबल अ. व. हिंदुस्थानचा गवर्नर जनरल ह्याचा कौन्सिल-दार ह्यास कायद्यानें जो अधिकार मिळाला आहे तो आपल्या हुद्याच्या नात्यानें त्यानें चालवूं नये, ह्याविषयी त्यास वळविण्याच्या इराद्यानें प त्याच्या आंगावर गेला, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १२४ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली

आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांत सांगितलेला अपराध पने केला असा ठराव जुरींतील (बहुमताची संख्या येथें सांगितली पाहिजे, पांचांपैकीं चार, किंवा सातांपैकीं पांच अगर सहा किंवा नवांपैकीं सहा अगर सात अगर आठ जसें असेल तसें) इतक्यांचे संमतीने झाला, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं, त्या पला (शिक्षा येथें लिहावी.)

जुरींतील सर्व मनुष्यांचें एक मत नाहीं, तरी ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्या मनुष्यांची संमती पाहिजे म्हणून लिहिलें आहे तितक्यांचे संमतीने, ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने तो अपराध केला नाहीं, असा ठराव झाला असेल तेव्हां.

चवथा.—आनराबल अ. व. हिंदुस्थानचा गवर्नर जनरल ह्याचा कौन्सिल-दार ह्यास कायदानें जो अधिकार मिळाला आहे तो आपल्या हुद्याच्या नात्यानें चालवूं नये, ह्याविषयी त्यास घळविण्याच्या इराद्यानें प त्याच्या आंगा-वर गेला, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १२४ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांत सांगितलेला अपराध पने केला नाहीं, असा ठराव जुरींतील इतक्यांचे संमतीने (घर सांगितल्याप्रमाणें बहुमताची संख्या येथें लिहावी) झाला, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं, तो प सोडिला पाहिजे.

जुरींतील सर्व मनुष्यांच्या एक मतानें किंवा ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्यांची संमती पाहिजे म्हणून लिहिलें आहे, तितक्यांचे संमतीने, ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याने अपराध केला आहे, परंतु चाज्यांतील दोन सदरांपैकीं कोणत्या सदराखाली तो अपराध येतो ह्याचा संशय आहे, असा ठराव झाला असेल तेव्हां.

पांचवा.—पने चोरी केली, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३७९ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांतील पहिल्या सद-रांत सांगितलेला अपराध, किंवा पने अन्यायानें विश्वासघात केला, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ४०६ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांतील दुसऱ्या सदरांत सांगितलेला अपराध; पने केला, असा ठराव जुरींतील सर्व मनुष्यांच्या संमतीने किंवा जुरींतील इतक्यांचे (वरल्याप्र-

माणें येथें बहुमताची संख्या लिहावी) संमतीनें झाला, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं वर सांगितलेल्या कलमाच्या नियमां अन्वये आणि हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ७२ ह्यांतील नियमां अन्वये त्या पला (येथें शिक्षा लिहावी.)

ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्यांची संमति पाहिजे झणून लिहिलें आहे त्यांहून कमी संख्येच्या संमतीनें ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यानें अपराध केला, असा ठराव झाला असेल तेव्हां.

सहावा.—पनें अमुक अपराध केला, हा चाजांत सांगितलेला अपराध पनें केला, हा ठराव जुरींतील इतक्यांचे संमतीनें (वर न्यायप्रमाणें येथें बहुमताची संख्या लिहावी) झाला, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं ती जुरी काढून टाकून नवी चौकशी झाली पाहिजे:

ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्यांची संमति पाहिजे झणून लिहिलें आहे त्यांहून कमी संख्येच्या संमतीनें अपराध केला नाहीं असा ठराव झाला असेल तेव्हां वरचा नमुना घ्यावा.

दुसऱ्यानें चौकशी चालली असतां, ह्या आक्तांतील कलम ३२८ ह्यांत बहुमत होण्यास जितक्यांची संमति पाहिजे झणून लिहिलें आहे त्यांहून कमी संख्येच्या संमतीनें ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यानें तो अपराध केला, असा ठराव झाला असेल तेव्हां.

सातवा.—पनें अमुक अपराध केला, हा चाजांत सांगितलेला अपराध पनें केला, असा ठराव जुरींतील इतक्यांचे संमतीनें (वर सांगितल्याप्रमाणें येथें बहुमताची संख्या लिहावी) झाला, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं फौजदारी काम चालविण्याचे रितीविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३५१ ह्याच्या आधारेनें ही दुसरी चौकशी झाली, झणून तो प सोडिला पाहिजे.

आसेसरांच्या मदतीनें केलेल्या चौकशांत.

नववा.—पनें गर्दी करण्याचा अपराध केला, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १४७ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्यानें केला, हा चाजांत सांगितलेला अपराध पनें केला आहे, असा ठराव आसेसरांच्या मताप्रमाणें (किंवा आसेसरांपैकी एकाच्या अगर अनेकांच्या मताप्रमाणें) कोर्ताचें मत असून कोर्तानें केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं त्या पला (शिक्षा.)

दहावा.—पनें गर्दी करण्याचा अपराध केला, आणि तसें करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम १४७ ह्यांत ज्या

अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांत सांगितलेला अपराध पने केला नाहीं, असा ठराव, आसेसरांच्या मताहून कोर्ताचे मत निराळे असून, कोर्ताने केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे की तो प सोडिला पाहिजे.

अकरावा.—पने चोरी केली, आणि तसे करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३७९ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांतील पहिल्या सदरांत सांगितलेला अपराध, किंवा पने अन्यायाने विश्वासघात केला, आणि तसे करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ४०६ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांतील दुसऱ्या सदरांत सांगितलेला अपराध, पने केला, असा ठराव आसेसरांपैकी एकाच्या मताप्रमाणे कोर्ताचे मत असून, कोर्ताने केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे की वर सांगितलेल्या कलमांतील नियमां अन्वये व हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ७२ ह्यांतील नियमां अन्वये त्या पला (शिक्षा.)

जुरी न करिता किंवा आसेसरांची मदत न घेतां रीतीप्रमाणे केलेल्या चाज्याच्या चौकशांत.

बारावा.—पने चोरी केली, आणि तसे करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३७९ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांत सांगितलेला अपराध पने केला, असा ठराव कोर्ताने केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे की त्या पला (शिक्षा.)

तेरावा.—पने चोरी केली, आणि तसे करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३७९ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, हा चाज्यांत सांगितलेला अपराध पने केला नाहीं, असा ठराव कोर्ताने केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे की तो प सोडिला पाहिजे.

रीतीप्रमाणे चार्ज तयार केला नाहीं, तशा चौकशांत.

चवदावा.—पने अन्यायाचो बळजोरी केली, आणि तसे करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलम ३५३ ह्यांत ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध त्याने केला, असा ठराव कोर्ताने केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे की त्या पला (शिक्षा.)

पंधरावा.—आंगावर आल्याची फिर्याद शाबूत झाली नाही, झणून पनें तो अपराध केला नाही, असा ठराव कोर्तानें केला आहे, आणि कोर्ताचा हुकूम आहे कीं तो प सोडिला पाहिजे.

१. चार्जशीं व अपराधा विषयीच्या ठरावाशीं मेळ असावा. (क. हा. को. व्हा. २ फौ. प. नं. २१)

२. ठरावाचा तर्जुमा नेहमी केलेला असावा. [मुं. हा. को. व्हा. १ पृ. १७]

३. कलमें ५०/५३ ही पहा.

४. सदोष मनुष्य वधाच्या अपराधाच्या फाईंडिंगांत कोणते प्रकारचा अपराध आहे हें स्पष्ट लिहिलें पाहिजे. [क. हा. को. व्हा. २ फौ. प. ११ व क. हा. को. सरक्युलर नं. ६ सन १८६३]

५. जर शालेल्या पुराव्यावरून दोन अगदीं पृथक् पृथक् गुन्हें आरोपितावर शाबीत झाले तर प्रत्येक गुन्द्याबद्दल शाबितीचा ठराव करून मुख्य गुन्द्याबद्दल भारी शिक्षा देऊन दुसऱ्या गुन्द्याबद्दल हलकी शिक्षा द्यावी किंवा देऊच नये किंवा दोन्ही गुन्द्याबद्दल भारी शिक्षा देणें वाटल्यास भारी शिक्षा द्यावी. पहिली शिक्षा संपल्यावर दुसरीस आरंभ होण्याचा ठराव करावा. उदाहरण. एका खटल्यांत मारामारी, जवरीचा संभोग व अन्यायानें कैदेत ठेवणें हे गुन्हे शाबीत झाले तर त्यांबद्दल पृथक् पृथक् शिक्षा देणें योग्य होईल.

६. खटल्यांत जो पुरावा झाला त्या सर्व पुराव्यावरून एक गुन्हा शाबीत झाला तर त्या गुन्हाची शाबिती लिहून त्या गुन्द्याबद्दल शिक्षा ठरवावी, आणि त्याच पुराव्याच्या काहीं भागावरून दुसरा गुन्हा शाबीत होत असेल व तो गुन्हा पहिल्या गुन्द्याच्या आंग-भूत असेल तर दुसऱ्या गुन्द्याबद्दल चार्जांत निराळें सदर केलें असल्यास गुन्हा केला नाही असा ठराव त्याबद्दल लिहावा. उदाहरण. एका मनुष्यावर चोरीचा व चोरीचामाल घेतल्याचा असे दोन चार्ज केले असून चोरीचा गुन्हा शाबीत झाला. तर त्याबद्दल शिक्षा ठरवून त्यापाशीं चोरीचा माल घेतल्याबद्दल ठराव करण्याचें कारण नाही. (क. हा. को. सरक्युलर नं. १६ सन १८६४)

७. सेशन जजानें काळबापाण्याची शिक्षा दिली असतां ह्या कायद्याप्रमाणें हाय-कोर्ताच्या मंजुरीची गरज नाही. (प्रो. म. स. को. ता० ११ मार्च सन १८६२)

८. ज्या वेळेस कैदी तोहमतीस कबूल असून सेशन जज त्याला तात्काळ दोषी ठरवितो त्या वेळेस खाली लिहिलेले नमुने लागू पडत नाहीत. अशा प्रसंगी पुढें सांगितलेल्या नमुन्यांचा उपयोग करावा. “अमुक आरोपी अमुक गुन्हा केल्याचें कबूल करितो आणि कोर्त हुकूम करितें.” वगैरे मजकूर असावा. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. २१)

(रकम ९) !

१. पीनल कोडचे कलम ७२ पहा.

२. क. हा. कोर्तानें असा ठराव केल्या आहे की, ज्या कोडतांत इंडियन पीनल कोडचे एका कलमांत सांगितलेल्या दोन गुन्हांपैकी कोणताही एक गुन्हा केल्याचे पुराव्यावरून शाबित होत असून कोणता गुन्हा शाबित होतो त्याविषयी संशय असतो. त्या वेळेस दोहोंपैकी कोणता एक गुन्हा केला असे ठरावांत लिहावे. उदाहरण, अ, व ह्या मनुष्यांनी क, ड ह्या मनुष्यांस मारतांना मी पाहिले असा मजकूर समजून उमजून खोटा सांगितल्याबद्दल किंवा क, ड ल अ, व ने मारतांना पाहिले नाही ह्यापैकी कोणताही गुन्हा शाबित आहे असे लिहावे. (क. हा. को. व्हा. ६४. ६५)

(रकम १०) !

१. खाली लिहिलेले नियम क. हा. कोर्तानें सरक्युलर नंबर १६ सन १८६४ ह्यांत आपल्या ताब्यांतील कोर्तास जाहीर होण्याकरिता लिहिले आहे.

१. जेव्हां पुराव्यांतील सर्व गोष्टी एकाच गुन्हाचा भाग असतात त्या वेळेस ठराव लिहून त्या गुन्हाबद्दल मात्र शिक्षा द्यावी आणि जर त्या गोष्टींपैकी काहीं गोष्टींवरून दुसरा गुन्हा होतो असे दिसते त्या वेळेस दुसऱ्या एखाद्या हलक्या गुन्हाच्या निराक्या चार्जाविषयी नाशाबितीचा ठराव लिहावा.

२. उदाहरणार्थ. जेव्हां मुख्य गुन्हा चोरीचा असून तो पुराव्यावरून शाबित होत असेल त्या वेळेस गुन्हेगाराच्या कबजांत चोरीचा माल सांपडला ही गोष्ट मुख्य गुन्हाच्या पुराव्याचा एक भागच आहे असे समजावे. आणि चोरीचा माल कपटाने घेऊन जबळ बाळगण्याचे चार्जाविषयी नाशाबितीचा ठराव लिहावा.

३. जर पुराव्यांतील काहीं गोष्टींवरून एक गुन्हा होत असून दुसऱ्या काहीं गोष्टींवरून पीनलकोडप्रमाणे दुसरा निराळाच गुन्हा होत असेल तर दोन्ही गुन्हाविषयी शाबितीचा ठराव लिहून मुख्य गुन्हाबद्दल भारी शिक्षा देऊन दुसऱ्या गुन्हाबद्दल हलकी शिक्षा द्यावी किंवा देऊ नये. अथवा अवश्य असल्यास दोन्ही गुन्हाबद्दल भारी शिक्षा द्यावी व एक सरव्यानंतर दुसरी चालू व्हावी. ह्या कायद्याप्रमाणे एकदम चालू असणाऱ्या अशा शिक्षा किंवा दोन तीन शिक्षा मिळून एक शिक्षा अशा देतां येत नाहीत.

४. जबराने संभोग आणि आंगावर चालून जाणे ह्यांची शाबिती करते वेळेस वर सांगितल्याप्रमाणे तजवीज केली पाहिजे.

(रकम १३) !

ह्या दोन्ही नमुन्याचा उपयोग ज्या वेळेस मानित्वेत १४ व्या नावेप्रमाणे चौकशी करितो त्या वेळेस करण्यांत येतो.

३८३. शिक्षेचा हुकूम मंजूर करावयाकरितां सेशन कोर्तांनीं एखादें खटलें शिक्केचा हुकूम मंजूर करावया- हेकोर्ताकडे पाठविलें असतां मंजुरीचा हुकूम अगर करितां हे कोर्ताकडे पाठविलेल्या खटल्यांत कोर्तांनीं केलला शिक्षेचा हुकूम अंमलांत आणणें. दुसरा एखादा हुकूम हेकोर्तांनीं केव्हावर हेकोर्ताच्या योग्य अधिकाऱ्यानें उशीर न लावितां हेकोर्ताच्या शिक्क्यानिशीं आणि आपल्या सरकारी नात्याच्या सहीनिशीं त्या हुकुमाची नकल सेशन कोर्ताकडे पाठविली पाहिजे.

शिक्केचा हुकूम मंजूर झाल्यास ज्या तुरुंगांत कैदी ठेवला आहे तो तुरुंग ज्या कामगाराच्या ताब्यांत आहे त्यास शिक्केचा हुकूम अंमलांत आणण्याविषयीं सदरहू प्रकारचे कोर्तांनीं ताबडतोब वारंट केलें पाहिजे किंवा दुसरा एखादा हुकूम झाल्यास तो अंमलांत आणविला पाहिजे.

१. ह्या कलमाप्रमाणे वारंट जेलरकडेसच जेलरच्या नांवाने लिहिले पाहिजे. (सन १८६५ चा मुंबई आक्ट नं. ४ क. १६ पहा.)

२. ज्याला इतर कोर्तांनीं विचारार्थे ह्या संबधाने हायकोर्ताची काम चालविण्याची रीत नांव २८ ह्यांत सांगितली आहे.

३. “दुसरा हुकूम” असे ह्यांत लिहिले आहे. कलमें ३९३, ४०० व २१० ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणे होणारा हुकूम समजावा.

४. काहीं काहीं ठिकाणीं माजिस्त्रेताच्या ताब्यांत तुरुंग नसतो. सबब माजिस्त्रेताच्या नांवाने वारंट न लिहितां ज्या अंमलदाराच्या ताब्यांत तुरुंग असेल त्याच्या नांवाने लिहीत जावें. (क. हा. को. सरक्यु. नं. १० सन १८६५) ज्या वेळेस एकाच गुन्ह्यांत एकाहून अधिक गुन्हेगार असून त्यांस शिक्षा होते त्या वेळेस प्रत्येक गुन्हेगाराबद्दल निरनिराळे वारंट लिहिण्याच्या कायद्यावरून सेशन जज्जास गरज नाहीं. सर्व गुन्हेगारांचीं नांवे एकाच वारंतांत लिहावी.

५. ज्या वेळेस शिक्षा झालेली स्त्री गरोदर आहे असे दिसून येईल त्यावेळेस ती बाळंत होईपर्यंत शिक्षा अंमलांत आणूनये. [सदरलंड रिपोर्ट सन १८६४ नं. १]

६. सेशन जज्जाने मृत्यूची शिक्षा कोणत्या वेळेस व कोणत्या ठिकाणीं अंमलांत आणावयाची ह्याचा ठराव करावा. व फाशी दिलेल्या मनुष्याच्या प्रेताची काय व्यवस्था करावयाची त्याविषयी हुकूम द्यावा. [क. हा. को. सन १८६३] [प्रि. पृ. १९२]

३८४. सेशन कोर्तांनीं खटल्याची चौकशी केली असतां आपण केलेल्या ठरावाची व शिक्केचे हुकुमाची नकल जिल्ह्याचे माजिस्त्रेतास सेशन कोर्तांनीं पाठविली पाहिजे. ठरावाची व शिक्केच्या हुकुमाची नकल ज्या जिल्ह्यांत चौकशी झाली त्या जिल्ह्याचे माजिस्त्रेताकडे पाठवावी.